

Waldemar Antoni Kozłowski

Rozwój turystyki
w Chełmie i w powiecie chełmskim

*książkę dedykuję żonie Marii i dzieciom
z podziękowaniem za cierpliwość
dla mojej bezinteresownej i pracochłonnej
pasji autorsko-wydawniczej*

Chełm 2014

***„Cokolwiek Ojczyzny się tyczy
Od niepamięci uchronić”***

Statut T-wa Przyjaciół Nauki 1800

Copyright by Waldemar Antoni Kozłowski

Projekt okładki – Waldemar Antoni Kozłowski

www.waldemark.za.pl – (autora)

Google – Waldemar Antoni Kozłowski

Opracowanie graficzne tabel-zdjęć – Tomasz Witos

Wydawca – Autor

**Druk: Drukarnia A4, Chelm, ul. Piotra Skargi 4A,
www.a4drukarnia.pl tel. 535 400 008**

ISBN 978 – 83 – 933759 – 1 – 2

Powyższą książkę sponsorowali :

**Hotel „KAMENA”
w Chelmie**

**Miejskie Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej
Spółka z o.o. w Chelmie**

**Miejskie Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej
Spółka z o.o. w Chelmie**

**Przedsiębiorstwo Usług Mieszkaniowych
Spółka z o.o. w Chelmie**

**CUDICOM
Sklep Komputerowy**

**Gospodarstwo Rolne Ewa i Gabriel Zembrzyccy
Łowcza – gmina Sawin**

Od autora.....	5
Rozdział I – Do tradycji kultury i rozwoju turystyki w Chełmie i w powiecie chełmskim do 1939 roku.....	6
Rozdział II – Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Turystyczne w Chełmie w latach 1979 – 2004.....	17
Rozdział III – Rodzaje, typy, formy, turystyki w Chełmie i w powiecie chełmskim.....	44
1 – Turystyka religijna i pielgrzymkowa.....	45
2 – Turystyka krajoznawcza.....	51
- schroniska, gościńce, domy zajezdne, bursa, hotele.....	55
3 – Turystyka młodzieżowa.....	58
4 – Turystyka wycieczkowa.....	59
5 – Turystyka pobytowa : wczasy – wywczasy.....	60
6 – Turystyka wodna.....	60
7 – Turystyka świąteczna – wypoczynek świąteczny.....	65
8 – Turystyka rowerowa.....	66
9 – Turystyka w organizacjach sportowych.....	70
10 – Robotniczy ruch turystyczny.....	71
11 – Turystyka targowa.....	72
12 – Turystyka konna.....	73
13 – Turystyka sportowa.....	74
14 – Turystyka socjalna.....	75
15 – Turystyka : w terenie, wiejska – agroturystyka.....	75
Rozdział IV – Stan-baza turystyki w Chełmie i w powiecie chełmskim.....	80
1 – Przyrodnicze walory turystyczne.....	83
2 – Kulturowe walory turystyczne.....	85
3 – Walory szlaków turystycznych.....	88
4 – Baza noclegowo – żywieniowa.....	91
5 – Informacja turystyczna.....	93
6 – Obiekty sportowo – rekreacyjna.....	94
7 – Produkt turystyczny obszaru.....	95
8 – Zintegrowany produkt turystyczny.....	96
9 – Promowanie rodzajów turystyki.....	99
10 – Systemy-formy promocji turystyki.....	101
11 – Sposoby zarządzania turystyki.....	102
Podsumowanie – wnioski.....	105
Bibliografia.....	106
Aneksy.....	108
Zdjęcia.....	109

Od autora

W 2007 r. wydałem opracowanie książkowe pt. **„Krajoznawstwo i Turystyka w Chełmie w latach 1918–1939”**, tematem był też objęty powiat chełmski. Na łamach tej książki, przedstawiłem cały dorobek sfery ruchu krajoznawczo-turystycznego w latach 1918–1939, i jako tradycja od XV w do 1918 r., oraz inne informacje dotyczące tematu. Jest to jakby mój pierwszy tom dotyczący dorobku sfery szeroko rozumianej turystyki w Chełmie i w powiecie chełmskim. Książką ta jest pozycją pionierską, jest też pierwszym źródłem, kompendium wiedzy o dorobku ruchu krajoznawczo-turystycznym okresu międzywojennego w Chełmie i w powiecie chełmskim.

W 2011 r. wydałem opracowanie książkowe pt. **„Ruch krajoznawczo-turystyczny współczesnej aktywnej turystyki w Chełmie – ziemi chełmskiej w latach (1906)-1944–2010”**. Jest to jakby mój drugi tom dotyczący dorobku sfery szeroko rozumianej turystyki w Chełmie i w powiecie chełmskim. Na łamach tej pionierskiej książeczki, przedstawiłem cały dorobek kultury ruchu krajoznawczo-turystycznego – współczesnej turystyki tego okresu. Pomimo przedstawionego tu stosunkowo obszernego materiału i dużej rozpiętości lat, celowo nie wszystkie informacje zostały tu przedstawione – może i dobrze, że się tak stało. Ponieważ po głębszej analizie stwierdziłem, że nie wszystkie materiały pasowały do konwencji tej książki. Dlatego też postanowiłem, przedstawić je w mojej kolejnej książce.

W 2014 r. wydaję kolejne opracowanie książkowe pt. **„Rozwój turystyki w Chełmie i w powiecie chełmskim”**. Jest to jakby mój trzeci tom dotyczący dorobku sfery szeroko rozumianej turystyki w Chełmie i w powiecie chełmskim. Ta kolejna moja pozycja książkowa zamyka pewien okres badań, szeroko rozumianej współczesnej turystyki. Każda książka ma swoją duszę, styl i wiadomości w niej zawarte. W książce obecnej, chcę przedstawić też, brakujące do całości, takie wątki, jak: strategia, rozwój, formy turystyki, statystykę oraz inne ciekawostki, z działalności turystyki w Chełmie i w powiecie chełmskim.

Moim marzeniem jest (nie chcę się rozwodzić), aby na łamach moich tych trzech wymienionych pozycji książkowych były zawarte wszystkie źródłowe materiały dotyczące sfery turystyki w Chełmie i w powiecie chełmskim do obecnej chwili – jako podstawowe źródło i kompendium wiedzy dla każdego, który zgłębia ten temat.

Dlatego też trzeba te trzy w/w książki dokładnie przestudiować – jako całość.

Chciałbym też tymi książkami szerszej społeczności i młodemu pokoleniu przybliżyć, ruch wycieczkowy, krajoznawczy, turystyczny itd., jako ważny aspekt narodowo-obywatelski – a wiele faktów zachować dla potomnych od zapomnienia. Mam nadzieję, że moje w/w książki posiadają aspekty poznawcze, odkrywcze i wychowawcze, i będą też podstawowym źródłem wiedzy. Będą też przyczynkiem i drogowskazem dla wszystkich do prowadzenia badań dla idei – **„Cokolwiek Ojczyzny się tyczy, od niepamięci uchronić”**.

Rozdział I

Do tradycji kultury i rozwoju turystyki w Chełmie i w powiecie chełmskim do 1939 r.

- W rozdziale tym, przedstawiłem odszukane nowe źródłowe fakty jakie miały miejsce w Chełmie i w powiecie chełmskim do 1939 r. Fakty te, jeszcze bardziej wzbogacą wiedzę o tradycji, kulturze i świadomości społecznej oraz kulturze ruchu krajoznawczo-turystycznego, jak i tworzącej się współczesnej turystyce w Chełmie i w powiecie chełmskim, i ich wpływ na region kresów wschodnich II Rzeczypospolitej.

- **Fakty-informacje** te świadczą też dobitnie o tym, jak chełmianie różnej profesji i działacze różnych organizacji oraz władze Chełma poprzez swój wielki patriotyzm, regionalizm, i ciągłą twórczą pracę, chciały udowodnić, że Chełm nie jest już prowincją (jak jej wielu to przypisuje), a staje się rozwijającym się i nowoczesnym miastem. Dlatego też, każda nowa forma działalności, nobilitowała Chełm i promieniowała na kraj.

*

Wycieczka Centralnego Związku Młodzieży Wiejskiej. Z okazji Zjazdu Walnego delegatów Kół Młodzieży Wiejskiej z całej Rzeczypospolitej, który odbył się w Lublinie w dniach 22 i 23 czerwca 1924 r., zaraz po Zjeździe tj. 24 czerwca 1924 r. wyrusza wspólna wycieczka do Lwowa, Kałusza i Borysławia. W Zjeździe i w wycieczce, brała udział delegacja z Chełma, składająca się z Kół ZMW. Wycieczki takie miały ważny aspekt narodowy, gdyż wiejska młodzież poprzez nie poznawała uroki własnego kraju. * („Z”.1924.23,3).

Komitet Koloni Letnich urządza w niedzielę 15 czerwca 1924 r. niebywałą sensację w Ogrodzie miejskim. Zabawę rozpocznie rewia dzieci, które w tym celu mają się zejść o godz. 3.30 koło Banku bramy wschodniej, skąd nastąpi pochód, przy dźwiękach orkiestry kolejowej KPW. Bardzo urozmaicona zabawa dzieci potrwa do godz. 19. Równocześnie z zabawą dla dzieci, rozpocznie się loteria fantowa, zaopatrzona w tak cenne fanty jak, konie, krowy, drób, przedmioty ze złota etc. Od godz. 19 zaś rozpocznie się „Noc wenecka”. Będzie to niewidziana dotychczas w Chełmie atrakcja na łódkach przy oświetleniu ogni bengalskich, rakiet, etc. Odbędzie się przedstawienie w przepięknych kostiumach i inne niespodzianki. Zabawę umilać będzie orkiestra wojskowa 7 pp. Leg. w rytmach wojskowych. W specjalnie urządzonych i udekorowanych gabinetach i pawilonach będą urządzone restauracje i cukiernie. Zabawa trwać będzie do godz. 3 rano. Pierwszorządne i naprawdę po wielko miejsku pomyślane atrakcje przy pięknym celu, jaki stanowi ratowanie zagrożonych gruźlicą dzieci szkolnych. Zgromadzi niewątpliwie cały Chełm w Ogrodzie miejskim, zwłaszcza, że ceny biletów niskie, i inne ciekawe imprezy zawarte w programie. Impreza ta stała się cykliczną.

* („Z”.1924.24,2).

Wycieczki krajoznawcze. Ruch wycieczkowy w Kołach Młodzieży Wiejskiej był bardzo aktywny w 1924 r. Z liczby 191 Kół, 26 Kół urządziło dalsze wycieczki, trwające 3 do 7 dni, w których wzięło udział 247 osób, 62 Kół urządziły bliższe wycieczki na terenie własnego lub sąsiednich powiatów. W wycieczkach bliższych wzięło udział 1.199 osób – i to była wspiana propaganda – zdrowia – poprzez wycieczki krajoznawcze.

* („Z”.1924.30,1)

Z inicjatywy Okręgowego Związku Kółek Rolniczych w Chełmie, w dniach 30 sierpnia – 3 września 1924 r. urządzono po raz pierwszy Pokaz – Jarmark w Chełmie. Był to popis dorobku kulturalno-gospodarczego i rękodzielnictwa ludowego-wiejskiego Chełma i powiatu chełmskiego. Pokaz dzielił się na trzy zasadnicze grupy: *rolniczą, przemysłową i spółdzielczo-rękodzielniczą*. Był to m.in. pokaz koni, bydła rogatego, trzody chlewnej i drobiu. Wszystkie prezentowane okazy odznaczone zostały brązowym medalem Ministra Rolnictwa i Dóbr Państwowych. Na ogrodzonym placu koło cerkwi mieścił się dział przemysłowy (ludowy i fabryczny), ogrodniczy i spółdzielczy. Pokaz – Jarmark w Chełmie miał charakter propagandowych i przedstawiał, dorobek, kulturę, folklor, regionalizm Chełma i chełmskiego regionu. Na wystawione tu eksponaty przybywały liczne wycieczki ludności z regionu a nawet kraju – tworząc ruch regionalny i jarmarczno-wycieczkowy. Znaczenie Pokazu – Jarmarku w Chełmie, który nabrał rangi imprezy ogólnopolskiej było tak duże, że od 1925 r. stał się coroczną imprezą. Organizatorzy Jarmarku aby przyciągnąć jak największą ilość klientów, turystów, wzbogacali targi coraz to nowymi i atrakcyjnymi eksponatami-towarami (biorąc przykład ze słynnych Targów Poznańskich). Chełmscy organizatorzy Pokazu – Jarmarku, targów, wystaw itd. uświadomili sobie potrzebę i korzyści płynące z tego rodzaju pokazów, które są przecież najlepszego rodzaju reklamą, zwiedzający na własne oczy może się przekonać co dany przemysłowiec wystawia i w jakim gatunku – wzbogacało to i sławiło Chełm i chełmski region.

* („Z”.1924.36,1).

Wycieczka dwudniowa Instytutu Nauczycielskiego z Warszawy, bawiła w Chełmie we wrześniu 1925 r. zwiedzając urządzenia szkół i miasto. Na czele wycieczki stał znany pedagog i wychowawca licznej już dziś rzeszy nauczycieli – Stanisław Dobrowolski.

- **Podziękowanie.** Uczestniczki i uczestnicy wycieczki Państwowego Instytutu Nauczycielskiego w Warszawie pełni najmielszych wspomnień z pobytu w Chełmie i wdzięczności dla tych wszystkich, którzy przyczynili się do powodzenia wycieczki przesyłają wyrazy serdecznego podziękowania za opiekę i gościnność: staroście, dyrektorom szkół średnich i podstawowych, kierownikowi Preparandy. Pragnąc dać wyraz naszym serdecznym uczuciom dla Ziemi Chełmskiej, uczestnicy wycieczki jednocześnie przesyłają na ręce głównego organizatora przyjęcia wycieczki kwotę 100 złotych jako skromny dar na miejscowe potrzeby kulturalne.

Tydzień Odbudowy Katedry w Chełmie w dniach 4 – 11 października 1925 r. Składajcie ofiary i popierajcie wszystkie imprezy i zbiórkę uliczną.

* („Z”.1924.36,1).

Wycieczka uczniowska celem odkopania mamuta. Uczniowie kl. VII Państwowego Gimnazjum im. St. Czarnieckiego w Chełmie wraz z K. Janczykowskim przybyli w dniu 15 kwietnia 1926 r. i przystąpili do wydobywania szkieletu mamuta, który znajduje się na dnie sadzawki koło cegielni w Okszowie. Szkielet mamuta, którego żebro i krąg od kilku lat już zdobią salę przyrodniczą, będzie cennym nabytkiem dla bogatych zbiorów przyrodniczych Gimnazjum.

* („Z”.1926.17,3).

Coroczne uroczyste obchody z okazji dnia 3-maja w Chełmie i w powiecie chełmskim. Już 2 maja o godz. 7 – Capstrzyk, następnie spotkania kulturalno-organizacyjne; 3 maja godz. 6 – Pobudka, godz. 9 – Nabożeństwo w Katedrze na Górcie, dalej: Przemówienia władz Chełma, defilada wojskowa; godz. 15 – wielki ludowy festyn w ogrodzie miejskim z loterią fantową; godz. 20 – Akademia w salach „Resursy” Klubu Społecznego, koncert orkiestry wojskowej, wystawienie sztuki. Coroczne obchody 3-maja, były to wielkie propagandowe kultowe masowe imprezy (ludowe-regionalne festyny itd.) o patriotycznych ideach narodowych, na które ciągnęły do Chełma i miejsc organizowanych spotkań tłumy wycieczek-pielgrzymek patriotycznej społeczności ziemi chełmskiej i okolic.

Letnie mieszkanie na wywczas w Dorohusku 1-2 pokoje – Wiadomość na miejscu u Bronisława Janiszewskiego.

Letnie Mieszkania w Ogrodzie przy stacji Dorohusk nad Bugiem do wynajęcia od zaraz. Warunki przystępne. Wiadomość – kasa bagażowa przy stacji Chełm, Juskiewicz.

Pensjonat przy stacji Uhrusk w domu p. Siwczyka nad Bugiem Ogród owocowy i warzywny, plaża, obfite pożywienie i dobre warunki. (1926).

Pierwsza po wojnie, w 1926 r. pielgrzymka do Częstochowy z ziemi chełmskiej. Księża Proboszczowie na Konferencji dekanalnej, odbytej w Chełmie 23 czerwca 1926 r. wysunęli projekt zorganizowania pielgrzymki do Częstochowy. Pożądanym było też, aby pielgrzymka przedstawiała się jak najliczniej, imponująco i manifestacyjnie. Czas pielgrzymki wyznaczono na 26 sierpnia 1926 r. Matki Boskiej Częstochowskiej w Częstochowie. Wyjazd nastąpił by dnia 23 lub 24 z Chełma, specjalnie zakupionym pociągiem. Koszt dla każdego pątnika wyniesie 35 zł.

Ze Zjazdu Okręgowego Związku Kół Młodzieży Wiejskiej w Chełmie, który się odbył w lipcu 1926 r. KMW bardzo aktywnie propagują folklor i ruch regionalny oraz wszelkie wycieczki w tym krajoznawczo-turystyczne. Do najaktywniejszych KMW w powiecie chełmskich należały: w Nowosiólkach (powstałe w 1921 r.), w Sawinie (1923) w Strachosławiu (1924), w Okszowie (1924), w Maryninie, Kasilanie, w Strupinie, w Mołodutynie i w Rożdżałowie.

Brak ławek na Chełmskiej Górcie daje się we znaki szczególnie od lipca 1926 r. spacerowiczom-wycieczkowiczom, którzy dążą do tego jednego z najładniejszych miejsc w Chełmie, aby napawać się świeżym i jedynie tu może u nas, zdrowym powietrzem. O.O Jezuici, pod opieką których znajduje się cały teren Górki, winni zająć się tą sprawą.

Jarmark (ludowo-regionalny): w Sawinie w kwietniu 1926 r. zabawa leśna festyn przy orkiestrze; przy stacji Zawadówka 1 sierpnia 1926 r.; odpust w Spasie-Podgórzu w dzień Przemienienia Pańskiego 6 sierpnia 1926 r. To cykliczne coroczne okolicznościowe święta na które ciągnęły tłumy pokutnicze pielgrzymek-wycieczek różnych społeczności i wyznań – tworząc patriotyczny ruch regionalny.

W sierpniu 1926 r. Komendant Policji Państwowej w Chełmie kom. Puchajda miał odbyć inspekcję policyjnych posterunków na terenie powiatu. Mimo deszczu, inspekcję potraktował propagandowo jako wycieczkę po powiecie, którą odbył właśnie bryczką zaprzęzoną w dwa rasowe konie powożone przez furmana. W tej specyficznej wycieczce towarzyszył komendantowi redaktor „Zwierciadła” E. Odorkiewicz, który całą wyprawę szczegółowo opisał. Deszczowa wybrana trasa wiodła m.in. przez malownicze docelowe miejscowości: Staw, Nowosiółki, Stołpie, Spass, Wereszcze. Zwiedzali przyrodę, zabytkowe budowle i odwiedzali interesujących mieszkańców. Poobijani przez wertepy, już słonecznie przybyli do Chełma.

Okręgowy Związek Kół Rolniczych urządza w dniach od 28 września do 2 października 1926 r. szereg pokazów wystaw bydła i koni w Chełmie, Cycowie, Rejowcu i Wojsławicach. Za wyróżnione sztuki hodowcy otrzymają cenne nagrody w postaci narzędzi rolniczych, nawozów sztucznych, zboża selekcyjnego itd. Oprócz tego wydane będą dyplomy i listy pochwalne od Ministra Rolnictwa i Dóbr Państwowych i od Centralnego i Okręgowego

Związku Kółek Rolniczych. Wszelkie imprezy wystawy-pokazy wymuszają przemieszczania się ludności, tym samym tworzą ruch – kulturowy, regionalny, krajoznawczy i turystyczny.

W niedzielę 22 sierpnia 1926 r. w Czulczycach gmina Staw, odbył się doroczny odpust i jarmark, na który zjechało kilku okolicznych księży, oraz wielka ilość włościan z pobliskich wiosek i wielkie rzesze pielgrzymów. Przybyło też wielu mieszkańców z Chełma i Siedliszcza.

* („Z”.1926.44,5).

W dniach 20 - 22 września 1926 r. gościła w Chełmie po raz pierwszy Objazdowa Wystawa Lotnicza zorganizowana przez Poznański Komitet Ligi Obrony Powietrznej Państwa. Wystawa mieściła się w dwóch wagonach, są w nich, zdjęcia robione podczas lotów, tablice rozwoju lotnictwa, radiostacja, bomby i strzałki zrzucane z aeroplanu, kadłub i części aeroplanu, typy balonów sterowych.

W niedzielę 3 października 1926 r. redakcja Hufca urządziła w Chełmie „Dzień prasy harcerskiej”. Z tej okazji odbył się też wielki festyn w Ogrodzie Miejskim, oraz przemarsz Harcerzy po mieście, defilada ta była, pewnego rodzaju przeglądem sił harcerskich i pokazem dla społeczności chełmskiej.

Samolotem nad Chełmem. „Dnia 15 września 1926 r. około popołudnia zawarczał nad Chełmem motor samolotu imienia wojewody Sołtana i po kilku pięknych rundach aparat opuścił się na prowizoryczne lotnisko na „Starostwie”. Od dawna zapowiadane były loty propagandowe LOOP. Pilotem samolotu był Anglik, James Worledge-(Worledź), który już z pasażerami w ramach wycieczki powietrznej wykonał 15 rund nad Chełmem, święcił też w tym dniu niezwykle jubileusz – 5 tysięczny szczęśliwy lot, którego współuczestnikiem był student Marian Jarząbkiewicz z Chełma. Dysponentem samolotu był, przybyły do Chełma zastępca szefa propagandy LOPP Gustaw Lawina. Jedną z wspaniałych podniebnych wycieczek samolotem nad Chełmem odbyli redaktorzy „Zwierciadła”, K. Czernicki i Cyprian Odorkiewicz – który całą przygodę opisał na łamach „Zwierciadła”.

Chełm podzielony na dzielnice od października 1926 r. Teren Komisariatu Policji Państwowej (PP) w Chełmie podzielono na VI dzielnic, odpowiadających przedwojennym rewirom; – **Dzielnica I.** (Biuro PP, Koszary przy Komendzie PP ul. Młynarska), teren: ul. Lubelska od Podwalnej i 3-Maja do Górki, Pijarska, Adryjanowska, Kopernika od Lubelskiej do Pl. Kościuszki, Szkolna, Mikołajewska, Przechodnia; – **Dzielnica II.** (Biuro, Pilichonki 21), teren: ul. Lubelska od Podwalnej i 3-Maja do Ogrodowej, Obłoińska, Budowska, Kopernika od Pl. Kościuszki do Obłoińskiej, Plac Kościuszki, Piłsudskiego, Podwalna; – **Dzielnica III.** (Biuro, Koszary przy Komendzie PP), teren: ul. Sienkiewicza, Kolejowa, Okszowska, folwark Starostwa, Seminaryjna, Górka Katedralna; – **Dzielnica IV.** (Biuro, Wojsławicka 4), teren: ul. Pocztowa, Uściługska, Hrubieszowska, Wojsławicka, Katowska, Siedlecka; – **Dzielnica V.** (Biuro, Koszary przy Komendzie PP), teren: ul. Lwowska, Plac Targowy, Cmentarz, Rzeźnia, Pokrowiecka, Reformacka, 3-Maja, Strażacka, Ogrodowa, (Sadowa), Młynarska; – **Dzielnica VI.** (Biuro, Trubaków), teren: ul. Lubelska od Ogrodu do krzyżówek drogowych, Ogród miejski, Nadrzeczna, Łączna, Browarna, Trubakowska, Pilichonki, Wygon, i budynki pogubernialne, (tak tworzyły się społeczne dzielnice Chełma).

Kursy Geograficzno-Przyrodnicze dla nauczycielstwa szkół powszechnych z całego województwa lubelskiego odbyły się w Chełmie od dnia 18 lipca 1927 r., i są przygotowaniem do Wyższego Kursu Nauczycielskiego. Wykłady i nauka w Państwowym

Seminarium Nauczycielskim Żeńskim w Chełmie, kwatery w Seminarium i Szkole im. Staszica – była to promocja Chełma jako znaczącego ośrodka kultury i nauki.

Gdzie mają stać dorożki. Dorożki wystrojone zaprzężone w rasowe konie i powożone przez eleganckiego woźnicę. Stały się nieodzownym atrybutem kultury i folkloru miejskiego oraz zamożności społeczności Chełma jako estetyczno-fantazyjny codzienny środek lokomocji, przemieszczania się a nawet odbywania ciekawych wycieczek. Z początkiem sierpnia 1927 r., stacja dorożek przeniesiona została z Małego Rynku na Lubelską pod Górkę róg ul. Szkolnej. Było to posunięcie Magistratu, dla utrzymania, higieny (muchy, kupy końskie itd.). Spowodowało to w Chełmie pierwszy wielki sprzeciw-konflikt dorożkarzy-fiaków, strach przed utratą pracy, a miasto jest rozległe i należy ten problem rozwiązać, ponieważ jest dużo chętnych do podróżowania miejscowych i przyjezdnych. Dla porozumienia społecznego, dorożkarzy, Magistratu i policji – opracowano projekt właściwego rozmieszczenia stacji dorożek w Chełmie. **Stacja I** – przy zbiegu ul. Kopernika z Małym Rynkiem, musi stanowczo pozostać parę dorożek; **Stacja II** – obecną stację przy ul. Lubelskiej przenieść naprzeciwko – na ul. Przechodnią. Jest to wprawdzie uliczka wąska, ale za to nie ma na niej żadnego ruchu kołowego, a z dorożek tam stojących mogą korzystać mieszkańcy z okolic Górki i z ul. Pocztowej, Siedleckiej itd.; **Stacja III** – zostawić obecną stację na ul. 3-Maja; **Stacja IV** – kilka dorożek musi stać przy zbiegu ulic, Obłońskiej, Młynarskiej i Lubelskiej. Może być na placu przed Kasą Chorych; **Stacja V** – dla wygody wojskowych oraz mieszkańców Pilichonek przynajmniej 2 dorożki muszą stać na rogu ul. Lubelskiej i Trubakowskiej; **Stacja VI** – stanowczo potrzebna jest stacja dorożek u zbiegu ulic Kolejowej, Sienkiewicza, Piłsudskiego i Obłońskiej. Na stacji kolejowej zawsze stoją dorożki. Wtedy nigdzie nie będzie stajni (i będzie higiena) bo stać będzie w każdym miejscu po parę dorożek. Publiczność będzie miała wygodę, a dorożkarze większy zarobek. Każdy chełmski dorożkarz musiał posiadać licencję na prowadzenie tzw. pojazdu osobowego, z magistratu i policji po zdaniu egzaminu. Na licencję i egzamin składała się: kultura osobista dorożkarza i jego stosunek do podróżujących, wiedza o mieście, estetyka, wygląd, higiena, badania zdrowia, dotyczyło to też samego pojazdu i konia.

*(„Z”.1927.22,4).

W dniu 23 sierpnia 1927 r. Red. „Zwierciadła” w Chełmie odwiedził Kazimierz Karczmarzyk, który przybył z Ameryki do (wolnej już) Polski z Wycieczką Weteranów z Wielkiej Wojny Światowej. K. Karczmarzyk wyemigrował z Polski w 1913 r. (jako carski więzień) i zamieszkuje stale w mieście Hamtrock koło Detroit. Z Chełmem jest związany pobytem jego byłej małżonki i synów, którzy uczęszczali do Gimnazjum tutejszego do 1924 r. i tegoż roku wyemigrowali do ojca do Ameryki. Przede wszystkim chciał podziękować T. Dąbrowskiemu profesorowi Gimnazjum i kierownikowi bursy za iście ojcowską opiekę i poziom nauczania nad jego synami.

Pierwsza Elektryczna Fabryka Wód Gazowo-Owocowych ul. Piłsudskiego Nr 7. **Zawiadomienie** – Niniejszym mamy zaszczyt zawiadomić P.T. Publiczność miasta i okolicy Chełma, że z dniem 10 kwietnia 1929 r. uruchomiliśmy przy naszej hurtowni piwa Wytwórnię Wód Gazowo-Owocowych pod nazwą „Szampania Chełmska”. Z poważaniem Bracia Rozen – Hurtownia Piwa i Wytwórnia Wód Gazowo-Owocowych.

Z początkiem maja 1929 r. odwiedziła Chełmskie Seminarium Żeńskie wycieczka 60 profesorów szkół wołyńskich, przeważali nauczycieli seminarium. Wycieczka przybyła dla zbadania na miejscu daltońskiego systemu nauki, praktykowanego z pośród wszystkich szkół w Polsce wyłącznie w Seminarium Żeńskim w Chełmie. System daltoński prowadzony pod przewodnictwem dr J. Młodowskiej, widocznie wzbudził wielkie zainteresowanie w Polsce,

skoro przybyła do Chełma zapoznać się z jego wynikami, aż specjalna ekskursja. Seminarium podejmowało wycieczkowiczów z Wołynia wyżywieniem-noclegami. Kursanci odwiedzili też Gimnazjum im. St. Czarnieckiego w Chełmie.

Komenda Powiatu Związku Strzeleckiego wraz z Kolejowym Przysposobieniem Wojskowym w Chełmie urządza wycieczkę krajoznawczą, do Krakowa, Wieliczki, Zakopanego i Tatr. Wyjazd z Chełma dnia 12 lipca, powrót dnia 20 lipca 1930 r. Koszt wycieczki (przejazd kl. III noclegi w wozie kolejowym i całodzienne utrzymanie) wynosi 60 zł. – bez utrzymania 35 zł.

Jak harcerze chełmscy spędzają wakacje. Dużo pisze się o zawodach piłkarskich, wyścigach konnych, zawodach lekkoatletycznych, a mało kto wie o samorządnych i jakże wartościowych poczynaniach młodzieży. Rankiem 4 lipca 1930 r. w lesie za prochownią, grupa młodzieży harcerskiej ze szkoły powszechnej im. Adama Mickiewicza w Chełmie samorządnie rozbiła namioty i zorganizowała obóz harcerski – harcerki szykowały posiłki, a harcerze studiowali mapę i tworzyli szlak przed wielką pieszą wycieczką. Już w południe wyruszyła piesza wyprawa a ich cel, to jezioro Świteż, dowodził druż Mikołaj Gordziejczyk – harcerki zostały w obozie. Trasa wycieczki wiodła przez, Rudę Opalin, Uhrusk, Wólkę Uhruską, Zabuże, Smolary Stoleńskie, Smolary Świteżkie, aż do wsi Świteż położonej nad wielkim jeziorem Świteż. Wycieczka trwała 4 dni podczas której harcerze przeszli 150 km, jak wrócili, mimo wielu wrażeń, byli już gotowi do nowej planowanej podróży. * („Z”.1930.23,4).

Wycieczka do cementowni w Rejowcu. W dniu 19 lipca 1930 r. z inicjatywy p. Krupczaka, inspektora szkolnego, 150-kursantów Kursu Nauczycielskiego w Chełmie odbyło wycieczkę do Rejowca, celem zwiedzenia słynnej w kraju Cementowni „Firley”. Na koniec kierownik powiedział: „kiedy rozjadą się wszyscy do swojej pracy, opowiedzą swym wychowankom, że widzieli bardzo ciekawą i pożyteczną dla Państwa, potężną placówkę pracy i wytwórnię najbardziej dziś używanego w budownictwie materiału. * („Z”.1930.24,2).

W dniach 5-9 lipca 1931 r. grupa 20-dziewcząt klas VI i VII szkoły powszechnej im. St. Konarskiego w Chełmie odbyła wycieczkę do Krakowa i Wieliczki. Kierownikiem wycieczki była nauczycielka Stefania Kutnikowska, a gospodarzem finansowym wycieczki był, opiekun szkolny Franciszek Winkler. Wycieczka odbyła się staraniem funduszu opieki szkolnej i uczennic. * („Z”.1931.34,4).

Tanie Letnisko w pięknej miejscowości nad Bugiem będzie mógł otrzymać każdy, kto się zwróci do p. M. Dziecioła w Bytniu, stacja kolejowa Uhrusk, lub do p. Hersza Klera Chełm Narutowicza 15. (1932 r.).

Święto Ziemi Chełmskiej corocznie dnia 8 września, od dziada pradziada było rzeczywistym świętem Ziemi Chełmskiej, ponieważ odbywały się w tym czasie w Chełmie (jako centrum) wielkie odpusty od niepamiętnych czasów i ciągnące tu wielkie pielgrzymki i procesje. Wraz ze zniesieniem Unii i zabranie Katedry na cerkiew przez Rosjan również zabrano i dokonano mistyfikacji na rzecz prawosławia rządowego ruskiego i Dzień Narodzenia Matki Boskiej. Z chwilą zaś rewindykacji katedry został na nowo przywrócony i Dzień Odpustu 8 września w Chełmie. Przez pierwsze lata odpusty na Górcie nie miały takiej świetności, jak po raz pierwszy odpust z 1932 r., który został zareklamowany drukami propagandowymi, artykułami w pismach, czynną współpracą wszystkich członków specjalnie zwołanego po raz pierwszy Komitetu Święta Ziemi Chełmskiej. Takiego napływu procesji i pielgrzymek pobożnych w dniu 8 września 1932 r., nie było w Chełmie od czasów

Odrodzenia Rzeczypospolitej. Nowo utworzona parafia Mariacka i „Górka” przybierała coraz piękniejszy wygląd i coraz bardziej przyciąga wiernych chrześcijan zarówno katolików jak i prawosławnych czego dowodem były liczne wielkie pielgrzymki ludności ruskiej nie tylko z Chełmskiego ale i z za Bugu, które przybyły na odpust dnia 8 września 1932 r. Chełmska „Górka” jest miejscem tak wybitnie atrakcyjnym, że ludzie nie zważają po jakimś czasie do Pana Boga modli, lecz ciągną tu jako do miejsca wsławionego tylu cudami w ciągu wieków. Do ważnych zewnętrznych oznak zdobiących „Górkę” była instalacja światła na krzyżu na głównej kopule kościoła, widocznej z odległości kilkudziesięciu kilometrów. Propaganda święta spowodowała, że 7 września nieszpory z Chełma były transmitowane przez Radio Warszawa, a Tygodnik „Radio” z tej okazji zamieścił dłuższy artykuł z datami historycznymi o dziejach cudownego Obrazu Matki Boskiej Chełmskiej. Data 8 września 1932 r. jest punktem zwrotnym do dawnej tradycji Święta Ziemi Chełmskiej.

*(„Z”.1932.15,1).

Święto Pieśni. Pieśni najpiękniej wzruszają do łez, budzą entuzjazm i zapał do pracy i poświęceń, koją smutek, wyrażają radość, opromieniają swoim urokiem nawet najcięższe chwile, a w zabawie są niezastąpionym źródłem emocji. To też od zarania ludzkości pieśń przewija się złotą nicią przez dolę i niedolę człowieka. Z tych względów pieśń w wychowaniu ma olbrzymie znaczenie, które potęguje się jeszcze przez to, że uczy godziwej rozrywki i zabawy. Dziecko rozśpiewane nie potrafi być złośliwe. Przez śpiew trafić można najłatwiej do duszy dziecka i wywrzeć zbawienny wpływ wychowawczy. Jednym słowem, pieśń, zwłaszcza w Polsce, jest potężnym czynnikiem wychowawczym, regulującym i zespalającym wysiłki, zmierzające do wychowania obywatelskiego. Chodzi też o to, żeby dobór pieśni nie był sztuczny, żeby wypływał z naturalnej potrzeby chwili bieżącej. Szczęśliwym pomysłem było święto pieśni organizowane, przez szkoły zwykłe w maju. Praktyka wykaże, czy taka forma zbiorowych produkcji utrzyma się na dłuższy czas. Należałoby, poszczególne święto związać z porą roku, uwzględnić zwyczaje przestrzegane w różnych okolicznościach życia społecznego i państwowego. Święto pieśni miałoby w ten sposób zawsze swój wyraźny kierunek ideowy, np. święto wiosny, dożynki, rocznica odzyskania niepodległości, rocznice szkolne, wycieczki, opłatek, święto matki itd., nie było by wtedy przypadkowości. Można by połączyć pieśni z inscenizacją, wystawą, pokazem, próbą sił wytrzymałości i zręczności fizycznej. Właściwie od 1933 r. w Chełmie i w powiecie chełmskim – mając na uwadze wielkie ideowe wartości wychowawcze – nastąpiła szeroka popularyzacja pieśni podniesiona nawet do rangi Święta Pieśni. Tradycję popularyzacji pieśni, rozpoczęły pierwsze wielkie Święta Pieśni organizowane w maju 1933 r. w Chełmie i w powiecie chełmskim w Dorohusku i Rakolupach.

- **Gminne Święto Pieśni** staraniem szkoły odbyło się w niedzielę 28 maja 1933 r., w Dorohusku, po nabożeństwie w parku szkolnym – gdzie zebrało się kilka tysięcy osób, dzieci i ich rodzice. Obecny był Inspektor Szkolny W. Szrejter, wójt gminy Turka A. Śliwowski, ks. L. Szyszko i ks. I. Kikieć. Wszystkie zebrane tu dzieci odśpiewały kolejno pieśni: „Bogarodzica”, „Wśród podrosłych zbóż”, „Oj, ziemio”, „Jeszcze Polska”. Następnie przybyłe dzieci szkół z miejscowości: Kamień, Czerniejów, Pogranicze, Michałówka, Teosin, Husynne, Andrzejów, Pławanice, Turka, Dorohusk, zaśpiewały pieśni: „Mój królewicz”, „Wiatrak”, „Chochlik”, „Taniec”, „Flisak”.

- **Gminne Święto Pieśni** staraniem nauczycieli, Kół Młodzieży Wiejskiej „Siew” i Straży Ogniowej z terenu gminy Rakolupy, zorganizowano w niedzielę 28 maja 1933 r., w Domu Ludowym wsi Majdan Leśniewski przystrojonym portretami Marszałka Piłsudskiego, zieleniną i chorągiewkami. Odbyła się też defilada czwórek około 200 osób. Najlepiej wypadł chór Koła z Majdanu Ostrowskiego i prezentowana tu pieśń „Hymn Morza”. Następnie rozegrano zawody sportowe, biegi na 100 i 400 metrów, rzuty kulą i dyskiem, startowało 18

członków z 10 Kół MW i 3 Straży Pożarnej. Uroczystości zakończono przedstawieniem i ogólną zabawą. Święto Pieśni stawało się tradycją. *(„KN”.1933.5,7).

- **Święto Pieśni** jako patriotyczna impreza regionalno-kulturalna odbyła się też w Sawinie, 20 maja 1934 r. na polanie lasu Bukowej D., na które zebrała się okoliczna ludność oraz przybyła młodzież ze szkół: Malinówka, Bakchus, Bukowa D., Średni Łan, Ilowa i Łowcza. Śpiewano pieśni jak wyżej oraz pochodzące z regionu. Święto pieśni połączone z zabawą stało się tradycją. *(„KN”.1934.19,5).

- **Święto Pieśni gm. Turka.** Dnia 27 maja 1934 r. odbyło się w Kamieniu drugie Święto Pieśni gm. Turka. Święto zrobiło wielkie wrażenie. Pieśń w tegorocznym Świącie była na wyższym poziomie, niż w 1933 r., co świadczy, że praca nad rozwojem pieśni, mającej tak wielkie znaczenie w wychowaniu ciągle trwa i doskonalą się. Pokazano jak można bez chóru, uczynić pieśni interesujące i piękne. *(„KN”.1934.23,1).

Aleja spacerowa. W niedługim czasie powstanie piękna aleja spacerowa w Chełmie na odcinku ulicy Pilichonki wzdłuż koszar. Czyni się to ze względu na przyjazd do Chełma prezydenta Rzeczypospolitej. *(„KN”.1933.11,3).

Wycieczkę do Czechosłowacji w okresie wakacji 1933 r. zorganizowały i odbyły dwie chełmskie drużyny harcerskie: III Żeńska Drużyna Harcerska przy Szkole Handlowej i II Żeńska Drużyna Harcerska przy Państwowym Seminarium Nauczycielskim Żeńskim. Drużyny były też w górach na granicy polsko-czeskiej.

Nowa kawiarnia „SIM” to czystość i estetyka. Z dniem 15 sierpnia 1933 r. na miejscu dawnej restauracji p. Tuszyńskiego został otwarty nowy lokal gastronomiczny pod tajemniczą nazwą „SIM”. Lokal ten, odnowiony i urządzony według najnowocześniejszych wymagań, powinien stać się bezkolizyjnie miłym miejscem wypoczynku dla pozbawionych obecnie jakichkolwiek cukierni lub kawiarni mieszkańców Chełma i okolicy.

Święcimy 8 września 1933 r. – Chełm w Holdzie Bogarodzicy. Święta Ziemi Chełmskiej w 1933 r. po raz drugi urządził Komitet Odbudowy Katedry w Chełmie i uprzejmie prosił właścicieli domów Chełma, aby od południa dnia 7 do wieczora 8 września 1933 r. udekorowali swoje domy flagami i godłami państwowymi, emblematami religijnymi, dywanami, zielenią itd., wieczorem zaś w tychże dniach, iluminowanie okien (podczas procesji) od godz. 19 do 20. Chełmianie ! Święto Narodzenia N. M. P., obchodzone na Górze w dniach 6. 7. 8. i przez następne osiem dni, to wielka Uroczystość Święta Ziemi Chełmskiej. Przez naszych przodków było to święto obchodzone w sposób niezwykle podniosły. Radość wstępowała w ich dusze, gdy dzień ten się zbliżał. Przybywali z dalekich stron, by mieć szczęście wziąć udział w wielkiej rocznicy 8 września. I słusznie, bo Narodzenie Najświętszej Marii Panny – to zapowiedź, a nawet początek nowej ery dla ludzkości. To światło jutrzeńki, zapowiadające wielki wschód Słońca. Maria-Jutrzenka poranna zrodziła nam Słońce wiekuiste, Chrystusa. Niech potężne echo wieków minionych odezwie się głośno i dźwięcznie w naszych sercach. Jak wielkie zainteresowanie budzi Święto Ziemi Chełmskiej, świadczą o tym zgłaszające się pielgrzymki i wycieczki z Warszawy, Lublina i innych okolic, nawet bardzo dalekich, bo aż z Podola. Nie wspominamy już o parafiach z Chełmszczyzny, które rok rocznie przybywają licznymi kompaniami, aby wziąć udział w uroczystościach Matki Bożej Narodzenia. Sekcja kwaterunkowa zwraca się do wszystkich mieszkańców miasta Chełma z gorącą prośbą o dalsze łaskawe zgłaszania i zaofiarowywania noclegów dla przybyłych pielgrzymów i zaproszonych gości, oraz o wypożyczanie przedmiotów kwaterunkowych, jak pościeli mebli itd. Biuro sekcji mieści się w kancelarii parafialnej na Górze w Chełmie i urzęduje w godz. 10-13 i 15-17 codziennie. W każdym domu

chrześcijańskim powinien się znajdować obraz Matki Boskiej Chełmskiej. Dnia 3 września 1933 r. o godz. 16 i 6 września 1933 r. o godz. 17 odbędą się na Górcie próby śpiewów do radia. Uprasza się wszystkie zespoły, które opracowują psalmy nieszporne, aby zechciały łaskawie wziąć udział w tych próbach.

- **Po Święcie Ziemi Chełmskiej.** „Święto Ziemi Chełmskiej”, urządzone w 1933 r. po raz drugi przez Komitet Odbudowy Katedry w Chełmie w dniach 6,7,8 września z okazji odpustu na Dzień Narodzenia N.M.P. było potężną manifestacją katolicką i patriotyczną polską, której echa rozeszły się daleko poza Chełm, dając tym sposobem świadectwo, że Życie polskie w Chełmie bije silnym tętnem wyteżonej pracy.

* („KN”.1933.19,1).

Z działalności „Lutni”. Założone w 1928 r. Towarzystwo Śpiewacze „Lutnia w Chełmie” rozwija coraz szerszą działalność. Dorobek artystyczny Towarzystwa z roku na rok jest coraz bogatszy i profesjonalny. Właściwie „Lutnia” nieprzerwanie koncertuje w Chełmie i w powiecie, w ostatnich latach m.in. uroczyście koncertowała: w kinie „Ton”, w Gimnazjum im. St. Czarnieckiego, w Krasnymstawie, w kinie „Corso”, w kościele na Górcie i w nabożeństwach żałobnych, w obchodach Marszałka J. Piłsudskiego, 3-maja, „Dnia Chopina”, Niepodległości, Powstania Styczniowego, Św. Ziemi Chełmskiej oraz wszelkich świątach państwowych i kościelnych. „Lutnia” brała też czynny udział w audycjach urządzanych przez Komitet Audycji Muzycznych przy Komisji Porozumienia Szkół m. Chełma dla młodzieży szkół powszechnych i średnich. „Lutnia” swoimi występami i innymi imprezami muzycznymi udowodniła, że właśnie taka placówka artystyczna jest bardzo potrzebna w Chełmie. Zwłaszcza, że powinna promieniować kultura muzyczna polska tu, na terenie męczeńskiej ziemi Chełmskiej a zadaniem zespołu „Lutnia” jest właśnie kultywowanie pieśni polskiej, tak świeckiej jak i religijnej. Dlatego chętna brać śpiewacza powinna zapisywać się do „Lutni”. Ponieważ w gronie „Lutni” pracują obok siebie dwa zespoły: chór mieszany i chór męski. Zapisy kandydatów na członków „Lutni” będą przyjmowane w czasie prób śpiewu w poniedziałki i czwartki każdego tygodnia w lokalu Towarzystwa Miłosierdzia na Górcie. „Lutnia” poprzez występy-wojaże promowała chełmski regionalizm.

* („KN”.1933.14,1).

Letnisko dwa domy nowo wykończone do wynajęcia, w malowniczej miejscowości nad rzeką Bug, plaże piaskowe, łąki – lasek sosnowy, wiadomości w administracji lub u Antoniego Krasuna w Kolemczycach poczta Dubienka – (1934 r.).

Wystawa obrazów. W piątek 15 czerwca 1934 r. została otwarta w Chełmie w gmachu Starostwa (sala parafialna) wystawa obrazów Zespołu Polskich Artystów Malarzy z Warszawy. Wystawa jest organizowana od szeregu lat na terenie całej Polski, ma charakter szerokiej propagandy polskiej kultury pięknej na prowincji. Jest czynna codziennie i gotowa na przyjęcie wszelkich wycieczek zwiedzających z Chełma i z terenu.

* („KN”.1933.24,1).

Kongres Eucharystyczny Regionalny w Chełmie. W dniach 8 i 9 września 1934 r. odbędzie się w Chełmie Kongres Eucharystyczny Regionalny, na który spodziewane jest przybycie ludności przede wszystkim z 5-powiatów, chełmskiego, hrubieszowskiego, krasnostawskiego, lubomelskiego, włodawskiego i z całej Polski. Ogólna ilość pielgrzymów obliczona jest na przeszło 20 tys. osób. Należy podkreślić, że to pierwszy Kongres Eucharystyczny na terenie naszego województwa lubelskiego, zorganizowany w Chełmie. W posiedzeniu Komitetu Kongresu Wykonawczego uczestniczyło zasłużonych 132 osoby z Chełma i z powiatu. W celu prawidłowej organizacji tak wielkich świąt i tak wielkich uroczystości powołano 7-sekcji specjalistycznych: organizacyjno-finansowa, liturgiczna, dekoracyjno-porządkową, propagandowo-prasową, aprowizacyjno-sanitarną, kwaterunkową i muzyczną.

* („KN”.1934.24,2).

Idea Świąta Pieśni wprowadzono też wielkie propagandowe święta regionalno-kulturalne takie jak: **Święto Szkoły i Święto Działwy Szkolnej** w Chełmie i w powiecie.

Wycieczka szkolna do Gdyni. Zarząd i Rada gminna w Stawie zorganizowała w dniach 22-25 lipca 1934 r. wycieczkę 15-osobowej grupy działwy szkolnej do Gdyni, zatrzymując się w Warszawie na jeden dzień, zwiedzania miasta. W Gdyni zwiedzano miasto, port i urządzenia portowe, była też kąpiel w morzu i zwiedzanie okolicy.

Wakacje. III Drużyna Harcerska im. J. Kilińskiego przy Państwowej Szkole Rzemieślniczej w Chełmie zorganizowała **od 3 lipca 1934 r.** 2-tyg. obóz na terenie Korpusu Ochrony Pogranicza w województwie Tarnopolskim, obozowym był druż Marian Pilarski. Natomiast część harcerzy na kajakach dwuosobowych turystycznych, zorganizowała **od 28 czerwca 1934 r.** 2-tyg. wycieczkę krajoznawczą przez **Polesie i Wileńszczyznę przez Horyń – Prypeć – Jasiolda – Kanał Ogińskiego – Szczara – Niemen – Jezioro Narocz.** Kierownikiem tej wycieczki wodnej był Jan Łabęcki nauczyciel wychowania fizycznego Państwowej Szkoły Rzemieślniczej w Chełmie.

* („KN”.1934.24,2).

Dożynki powiatowe w Kasilanie. Dożynki powiatowe w **1934 r.** Okręgowy Związek Młodzieży Wiejskiej „Siew” zorganizował w Kasilanie, wsi bardzo uspołecznionej, w której znajduje się jedno z lepiej prosperujących Kół Młodzieży Wiejskiej w powiecie. Pomysł urządzania dożynek co roku w innej wsi w powiecie, był bardzo korzystny i sprawiedliwy, gdyż tym sposobem wszystkie Koła mają możliwość gościć u siebie zarówno kolegów, jak i gospodarzy powiatu w osobie Starosty i przedstawicieli innych instytucji państwowych, i prezentować swój dorobek (**folklor, kulturę, regionalizm a przede wszystkim obrzędy dożynkowe**). Wśród zaproszonych gości na specjalnie wybudowanym podium w ogrodzie zasiadł m.in. sam dziedzic Kasilanu p. Wacław Rzewuski, Starosta, wójtowie itd. Mistrz ceremonii bardzo sprawnie kierował korowodem, kiedy prezentowały się najlepsze Koła w kolejności: (pierwszy wieniec ze zboża i źdźbeł słomy) składało Koło z Wolawiec śpiewając okolicznościowe piosenki, dalej Koło z Hruszowa wieniec i dzban wina, Koło z nad źródeł Uherki, czyli z kol. Uher, Koło z Chojeńca, Koło ze Strupina, Koło z Rożdżałowa. Ostatnie wystąpiło miejscowe Koło z Kasilanu, przodem szła orkiestra ubrana w stare po dziadkach jeszcze, brunatne sukmany z czerwonymi wyłogami, a za nią młodzież w strojach ludowych, następnie pochód zamienił się w taniec kujawiaka z figurami.

* („KN”.1934.34,2).

Letnisko. Dwa domy letniskowe nowo-wykończone do wynajęcia w malowniczej miejscowości nad rzeką Bug, plaże piaszkowe, łąki, las sosnowy, wiadomości w administracji lub u Antoniego Krasuna w Kolemczycach poczta Dubienka.

Letnisko Kolemczyce malownicza miejscowość nad rzeką Bug, plaże piaszkowe, sosnowy las. Odległość od stacji kolonii Dorohusk 6 km, stała komunikacja, warunki bardzo przystępne. A. Krasun. Kolemczyce poczta Dubienka. Bliższych informacji udzieli Redakcja „Kroniki Nadbużańskiej” (**1935 r.**).

Dzień Konia w Chełmie. W dniu 7 lipca 1935 r. na placu Dyrekcji Kolejowej odbyła się impreza-pokaz pod nazwą „Dzień Konia” mająca na celu zademonstrowanie materiału hodowlanego końskiego jakim rozporządza chełmski powiat. W imprezie-pokazie tym wzięły udział szerokie masy rolnicze przybyłe z chełmskiego powiatu i innych stron. Zgłoszono ponad tysiąc koni, rasy, maści i typu przeważnie krajowego z których zostało wyróżnionych 131 a nagrodzonych nagrodami pieniężnymi i rzeczowymi 45. Niezależnie od powyższego zgłoszono 53 zaprzęgi paro i jednokonne z których nagrodzono 6. Podkuwaczy

zgłosiło się 13 z czego 3 otrzymało nagrody. Jednocześnie odbyły się zawody hippiczne oficerskie i podoficerskie udział w których wzięło 11 oficerów, 8 podoficerów i grupa wołyżerów z 2 pac. oraz jeden jeździec cywil. Powołano komisje oceniające cały pokaz: Komisja dla ogierów, Komisja I hodowlana, Komisja II hodowlana, Komisja dla koni użytkowych (klacze i wałachy), Dział powożenia (koń, wóz, zaprzęgi), Komisja dla podkuwaczy, Komisja dla konkursów hippicznych – w skład komisji weszli Starosta, oficerowie 2 pac., weterynarze i cywilni znawcy konia z Chełma i z Lublina. Impreza udała się znakomicie i odbiła się wielkim echem w kraju, widzowie z miasta i z poszczególnych wsi, regionu a nawet z terenu kraju. Zorganizowano regionalny i obfity bufet. Była to pierwsza impreza tego rodzaju w chełmskim powiecie, która sprawiła widzom przyjemność i pozwoliła zainteresować się rasą i pięknem konia, koniem, końmi i ich hodowlą. Ponieważ „Dni Konia” mają się odbywać corocznie w chełmskim powiecie jak i w innych miejscowościach w Polsce, dlatego jest nadzieja, że w przyszłości będą one jeszcze okazalsze o co postarają się przyszłe Komitety Powiatowe.

*(„KN”.1935.30,1).

Wycieczka Pow. Zw. Młodej Wsi. Powiatowy Związek Młodej Wsi organizuje w dniu 6 czerwca 1937 r. wycieczkę, która zwiedzi muzeum, gmach gimnazjum, podziemia oraz Zakład Rolniczo-Doświadczalny pod Chełmem. W wycieczce wezmą, udział członkowie Kół Młodzieży Wiejskie. Zbiórka na podwórzu Spółdzielni Rolnik o godz.9.

*(„KN”.1937.22,3).

Wycieczka po Polsce. W tradycji szkół już jest, że uczniowie każdego kursu jeżdżą rok rocznie na dłuższą, 8-10 dniową wycieczkę po Polsce. Wycieczki wchodziły do programu nauczania, stanowiły fundament i ukoronowanie pracy klasowej i wychowawczej. Dnia 5 lipca 1938 r., Szkoła Rolnicza, Oksów, pobudka o godz. 3.45, śniadanie, sprawdzenie ekwipunku i wycieczka pod osobistym kierunkiem dyrektora szkół, wyrusza ze śpiewem na chełmski dworzec kolejowy. Wycieczka w pociągu, ruszmy. Lublin, dzień zwiedzania, nocleg w szkole i rankiem do Warszawy, zwiedzanie dwa dni. Z Warszawy statkiem do Gdyni. Po drodze jeden dzień w Płocku, zwiedzanie m.in. pod Płockiem dwie szkoły rolnicze; męską w Niegłosach i żeńską w Trzepowie. Rankiem do Torunia zwiedzanie miasta i leżącą na terenie powiatu szkołę rolniczą w Chełmicy. Noc na statku, rankiem wpłynięcie do Tczewa, tu przesiadka na statek morski „Carmen”, i już bezpośrednio rejs do Gdyni. Zwiedzanie Gdyni, Hel, Jastarnię i 8-godzinny rejs po morzu Bałtyku. Dwa dni przyjacielsko spędzone razem z 7-osobową wycieczką uczniów przysposobienia rolniczego z 4 powiatów województwa pomorskiego oraz z kolegami i koleżankami 12 szkół rolniczych. Stacja Gdynia i podróż do Chełma kończy wycieczkę. Po 8-dniowej, cudownej włości, powrót do Okszowa. „Poznaliśmy Polskę, która stała się nam bliższa – teraz czas na pisanie szeregu referatów i wypracowań z przebytej niezapomnianej wycieczki”.

*(„KN”.1938.28,3).

***Źródła :**

- „Zwierciadło” (1923–1932);
- „Kronika Nadbużańska” (1933–1939).

***Patrz też do całości:**

- Waldemar Antoni Kozłowski:

- 1 – *Krajoznawstwo i turystyka w Chełmie w latach 1918 – 1939, Chełm 2007;*
- 2 – *Ruch krajoznawczo-turystyczny współczesnej aktywnej turystyki w Chełmie – ziemi chełmskiej w latach (1906)-1944 – 2010, Chełm 2011;*
- 3 – *Kazimierz Paweł Janczykowski (1888 – 1972), Chełm 2011.*

Rozdział II

Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Turystyczne w Chełmie w latach 1979 – 2004.

Wojewoda Chełmski

Zarządzenie Nr 13

Wojewody Chełmskiego

z dnia 20 grudnia 1978 r.

w sprawie utworzenia przedsiębiorstwa państwowego pod nazwą
Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Turystyczne w Chełmie.

Na podstawie art. 4 ust.2 i 6 dekretu z dnia 26 października 1950 r. o przedsiębiorstwach państwowych \Dz. U. z 1960 r. Nr 18, poz.111\ oraz par. 27 ust. 4 pkt.1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 13 stycznia 1978 r. w sprawie statusu wojewody \Dz. U. Nr 2, poz. 4\ zarządzam co następuje :

Par.1.

Tworzy się z dniem **1 stycznia 1979 r.** przedsiębiorstwo państwowe pod nazwą **Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Turystyczne w Chełmie** zwane dalej ***Przedsiębiorstwem.***

Par.2.

Siedzibą Przedsiębiorstwa jest miasto **Chełm** a terenem działania obszar **województwa chełmskiego.**

Par. 3.

Przedmiotem działania Przedsiębiorstwa jest :

- 1** – świadczenie usług w dziedzinie turystyki i wypoczynku,
- 2** – eksploatacja i administracja obiektów turystycznych i wypoczynkowych, gastronomicznych, punktu sprzedaży Przedsiębiorstwa „Pewex” w ramach własnych obiektów,
- 3** – organizowanie na zasadzie wyłączności bazy noclegowej w oparciu o pokoje gościnne,
- 4** – świadczenie usług transportem turystycznym,
- 5** – świadczenie usług gastronomicznych oraz w zakresie reklamy i informacji turystycznej.

Par. 4.

Nadzór nad Przedsiębiorstwem sprawują :

- 1** – Przewodniczący Głównego Komitetu Turystyki,
- 2** – Wojewoda Chełmski poprzez Dyrektora Wydziału Kultury Fizycznej i Turystyki Urzędu Wojewódzkiego.

Par. 5

- 1** – Na czele Przedsiębiorstwa stoi dyrektor, który zarządza Przedsiębiorstwem.
- 2** – Tryb powoływania, awansowania i odwoływania dyrektora i głównego księgowego określają odrębne przepisy.

Par. 6

Przedsiębiorstwo działa w oparciu o regulamin organizacyjny.

Par. 7

- 1** – Do składania w imieniu Przedsiębiorstwa oświadczeń w zakresie jego praw i obowiązków majątkowych, wymagane jest współdziałanie dwóch upoważnionych osób.
- 2** – Osobami upoważnionymi są : dyrektor oraz pełnomocnicy Przedsiębiorstwa w przypadku ich ustanowienia w przypisanym trybie.

Par. 8

Przedsiębiorstwo nabywa osobowość prawną z dniem wpisu do rejestru przedsiębiorstw państwowych.

Par. 9

- 1 – Przedsiębiorstwo działa w ramach narodowych planów gospodarczych według zasad pełnego rozrachunku gospodarczego i rozlicza się z budżetem Państwa poprzez budżet wojewódzki.
- 2 – Tryb rozliczania wyników finansowych Przedsiębiorstwa regulują obowiązujące w tym zakresie przepisy.

Par. 10

- 1 – Fundusz statutowy Przedsiębiorstwa ustala Wojewoda Chełmski i przydziela mu środki na tworzenie tego funduszu.
- 2 – Środki trwałe i obrotowe, niezbędne do wykonywania planowych zadań Przedsiębiorstwa określa jego plan finansowy zatwierdzany w przypisanym trybie.
- 3 – System finansowy Przedsiębiorstwa oraz zasady wynagradzania pracowników określają odrębne przepisy.

Par. 11

Szczegółowe zasady działania i organizacji Przedsiębiorstwa ustala regulamin organizacyjny wydany przez dyrektora Przedsiębiorstwa.

Par. 12

Wykonanie zarządzenia zalecam :

- 1 – Prezydentowi Miasta Chełma,
- 2 – Naczelnikowi Miast Włodawy i Krasnegostawu,
- 3 – Naczelnikom Gmin w Włodawie, Krasnymstawie, Woli Uhruskiej, Sosnowicy, Dubience.
- 4 – Dyrektorom Wydziałów : Kultury Fizycznej i Turystyki, Finansowego, Handlu i Usług oraz Przewodniczącemu Wojewódzkiej Komisji Planowania.

Par. 13

Zarządzenie wchodzi w życie z dniem 1 stycznia 1979 r., zatwierdzone podpisem Wojewody Chełmskiego.
– (UW Ch\153\25\78).

Uwaga: *Jest to pierwszy kompletny źródłowy dokument i pierwszy zakres obowiązków i działania jaki został opracowany, zatwierdzony i wydany przez Wojewodę Chełmskiego w związku z powołaniem Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Turystycznego w Chełmie. *Pierwsze biuro Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Turystycznego w Chełmie, mieściło się w Chełmie przy ul. Lubelskiej 30. *Skrót przedsiębiorstwa : WPT w Chełmie.



****Pierwsza pieczęć WPT w Chełmie, z 1979 r.***

**Wybrane (dalsze postanowienia-zmiany działalności dotyczące sfery turystyki).
Regulaminu Organizacyjnego WPT w Chelmie.**

II.

***Przedmiot i zakres działania przedsiębiorstwa –
par. 3***

Przedmiotem działania WPT jest realizacja zadań wynikających z Narodowego Planu Społeczno-Gospodarczego w zakresie turystyki a w szczególności:

1 – świadczenie usług we własnych obiektach hotelowo-gastronomicznych, hotelowych, turystycznych i wypoczynkowych; 2 – pośredniczenie w zakresie wykorzystania bazy turystyczno-wypoczynkowej w obiektach innych jednostek; 3 – prowadzenie biur zakwaterowań i kwater prywatnych; 4 – prowadzenie biur obsługi ruchu turystycznego; 5 – organizowanie wycieczek turystycznych; 6 – prowadzenie usług turystycznych i przewozowych; 7 – budowy, rozbudowy i modernizacji obiektów i urządzeń turystycznych; 8 – prowadzenie punktu sprzedaży artykułów wewnętrznego „Pewex”; 9 – udzielanie wszechstronnej informacji turystycznej, zarówno krajowej, jak i użytkowej: kolejowej, autobusowej, handlowej, usługowej, gastronomicznej itd.; 10 – prowadzenie działalności związanej z popularyzacją regionów turystycznych; 11 – organizowanie informacji wizualnej i sprzedaży wydawnictw turystycznych.

**par. 24 –
Dział Turystyczny :**

1 – Zadaniem działu jest koordynowanie, nadzór i kontrola działalności turystycznej obiektów oraz prowadzenie spraw związanych z turystyką i wypoczynkiem. 2 – Współdziałanie w opracowywaniu planów okresowych i operatywnych w części dotyczącej eksploatacji obiektów turystycznych. 3 – Sprawowanie właściwego nadzoru i kontroli nad zabezpieczeniem prawidłowej eksploatacji obiektów oraz znajdującego się w nich majątku. 4 – Analizowanie wyników działalności turystyczno-wypoczynkowej i stawianie wniosków zmierzających do zapewnienia rentowności tej działalności. 5 – Kontrola pracy obiektów turystycznych i wydawania poleceń usuwania nieprawidłowości. 6 – Opracowywanie spraw związanych z kategoryzacją obiektów. 7 – Współpraca z innymi jednostkami turystycznymi na terenie miasta, województwa, kraju w zakresie usług turystycznych. 8 – Inicjowanie i organizowanie nowych form podnoszenia poziomu techniki i kultury obsługi turystów. 9 – Sporządzanie wzorowych kalkulacji i programów imprez turystycznych. 10 – Organizacja i nadzór nad pobytemi wczasowymi. 11 – Inicjowanie i wprowadzanie nowych form reklamy turystycznej. 12 – Współpracy z przedsiębiorstwami, zakładami, instytucjami w zakresie organizowania imprez turystycznych oraz wypoczynku dla ludności.

**Rozdział X –
Inne postanowienia Regulaminu Pracy –
par. 44**

1. Pracownikom, którzy przez wzorowe wypełnianie swoich obowiązków przejawiają inicjatywę w pracy i podnoszenie jej wydajności i jakości, przyczyniają się szczególnie do wykonywania zadań zakładu pracy mogą być przyznane nagrody i wyróżnienia: a) nagroda pieniężna, b) nagroda rzeczowa, c) wycieczka turystyczna, d) dofinansowanie do wycieczki, e) pochwała pisemna, f) pochwała publiczna, g) dyplom uznania.

2. Nagrody i wyróżnienia przyznaje pracodawca: a) odpis zawiadomienia o przyznaniu nagrody lub wyróżnienia składa się do akt osobowych pracownika.

Formy-rodzaje działalności Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Turystycznego w Chełmie w latach 1979 – 2004

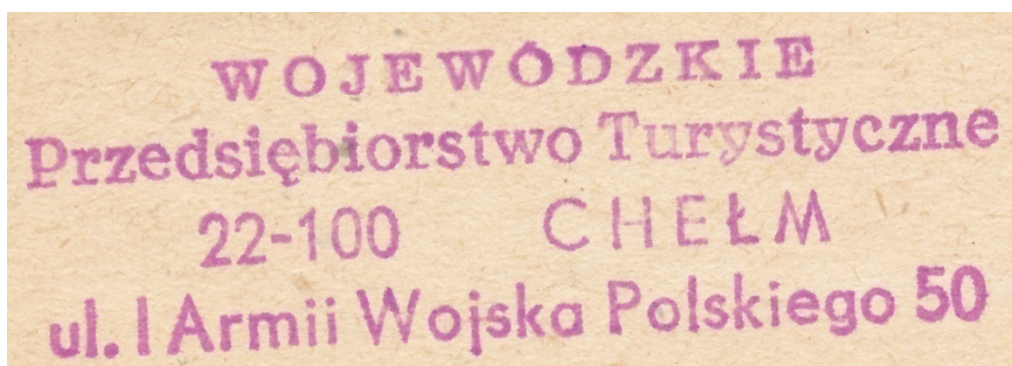
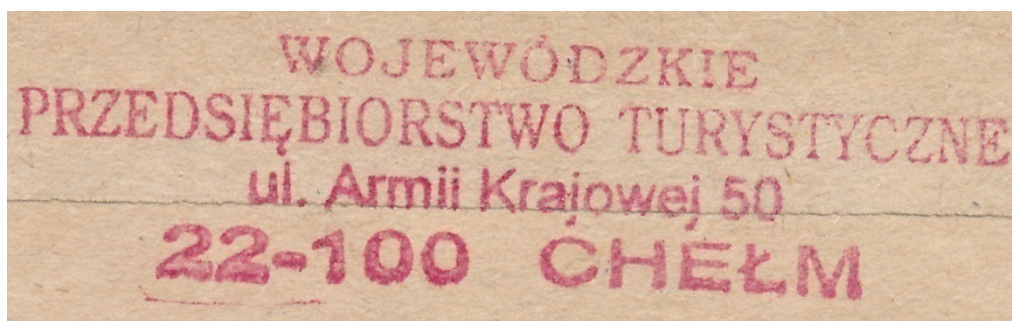
1979 r.

Zgodnie z Zarządzeniem, Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Turystyczne w Chełmie od 1 stycznia 1979 r., zatwierdzone podpisem Wojewody Chełmskiego – rozpoczęło działalność rozbudowując następujące formy-rodzaje działalności:

- 1 – Hotel „Kamena”
- 2 – Przedsiębiorstwo „Pewex”
- 3 – Turystyka krajowa
- 4 – Zakład Gastronomiczny „Kamena”
- 5 – Transport turystyczny
- 6 – Wczasy i wypoczynek
- 7 – Kwatery prywatne (z czasem WPT rozbudowywało swoją działalność).

Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Turystyczne w Chełmie ul. Lubelska 30, od kwietnia 1979 r. już przyjmowało zainteresowanych do pracy w **Zakładzie Hotelarsko-Gastronomicznym „Kamena”**. Prawa i obowiązki pracownicze w tym wynagrodzenie pracy, określał Układ Zbiorowy Pracy dla Zjednoczenia Gospodarki Turystycznej z dnia 31 grudnia 1974 r. oraz regulamin pracy pracowników Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Turystycznego w Chełmie.

Kierownik Hotelu „Kamena” w budowie, z dniem 1 maja 1979 r. zatrudnił już osobę na stanowisku kierownika Zakładu Hotelarsko-Gastronomicznego „Kamena” w Chełmie – **Hotel „Kamena”** działalność swoją rozpoczął od 1979 r.



**Pieczętki WPT w Chełmie.*

- 1 – Hotel „Kamena”
- 2 – Przedsiębiorstwo „Pewex”
- 3 – Turystyka krajowa
- 4 – Zakład Gastronomiczny „Kamena”
- 5 – Transport turystyczny
- 6 – Wczasy i wypoczynek
- 7 – Kwatery prywatne

W zestawieniu corocznym wyników w rubryce pt. wyszczególnienie – poza w/w formami-rodzajami działalności w WPT – w perspektywie lat wyodrębniano też następujące inne rodzaje działalności jak : *pozostała sprzedaż, administracja, eksploatacja, rentowność, wydajność pracy, wynagrodzenia, zatrudnienie, zyski nadzwyczajne, straty nadzwyczajne, wynik finansowy, sprzedaż, marża, podatek obrotowy, akumulacja, podatek rolny.*

Planowane przez WPT w Chelmie m. in. na I-pół. 1980 r. zadania w 98,3% planu rocznego do realizacji w zakresie sprzedaży usług, zostały na Konferencji Samorządu Robotniczego w dniu 15 stycznia 1980 r. zwiększone w ramach planu optymalnego i tak:

- **Usługi turystyczne** – Sprzedaż usług *turystycznych – turystyki krajowej* uzyskała kwoty zysku. Kwota ta uległa korekcie z tytułu wysortowania ze sprzedaży wartości imprez zleconych. Do wykonanej sprzedaży zaliczone zostały tylko imprezy własne i uzyskana marża z tytułu pośrednictwa w imprezach zleconych. *W okresie I-pół. 1980 r. m. in. zorganizowano 112 imprez, w tym: 69 imprezy własne i 43 imprezy zlecone. Bazę turystyczną WPT stanowiły miejsca noclegowe: w hotelu „Kamena” w ilości 190 i w kwaterach prywatnych w ilości 179 w tym w Chelmie 105 i w Krasnymstawie 74 ;*

- **Hotel „Kamena”** – Sprzedaż usług noclegowych przez hotel „Kamena” m. in. w *I-pół. 1980 r. wyniosła dobrze, udzielono 17.015 noclegów dla 8.543 osób, w tym dla 360 cudzoziemców* – jednak to nie zapewniło pokrycia kosztów prowadzenia działalności Hotelu „Kamena” ;

- **Kwatery prywatne** – Sprzedaż usług noclegowych dotyczyła głównie wynajmu pokoi gościnnych w kwaterach prywatnych pracowników różnych jednostek gospodarczych. W m. in. *I-pół. 1980 r. sprzedano: 18.370 noclegów dla 664 osób, w tym: w Chelmie 15.321 noclegów dla 550 osób i w Krasnymstawie 3.049 noclegów dla 114 osób.* Działalność ta była najbardziej opłacalną dla WPT i niezbędne byłoby maksymalne zwiększenie działań w kierunku pozyskania większej liczby miejsc noclegowych w pokojach gościnnych. Ponadto sprzedaż usług noclegowych za gotówkę indywidualnym gościom stanowiło sprzedaż usług dla ludności ;

- **Wczasy i wypoczynek** – Do dochodów m. in. w I-pół. 1980 r., ze sprzedaży została zaliczona uzyskana marża w pośrednictwie sprzedaży skierowań zakupionych w innych przedsiębiorstwach turystycznych. *Ogółem zakupiono 1.088 sztuk skierowań wczasowych, w tym 312 skierowań od WPT „Turus” Gdańsk, 140 skierowań od WPT „Wigry” Augustów, 636 skierowań od WPT „Poprad” Nowy Sącz, z czego sprzedano 780 skierowań dla zakładów pracy bądź dla indywidualnych osób ;*

- **Usługi gastronomiczne** – Na wielkość sprzedaży ogółem usług gastronomicznych składa się : sprzedaż towarów handlowych, produkcji własnej, alkoholu, i inne wpływy z: restauracja, kawiarnia, klub nocny, stołówka, szatnia, kuchnia – na niewykonanie planu wpływ miały też nieprawidłowości w organizacji ;

- **Transport turystyczny** – Zadania planowe działalności transportu turystycznego, były oparte o transport własny, autobus, i nie były wykonane w całości.

- **Usługi dla ludności** – Plan sprzedaży usług dla ludności oparty był o działy: hotel, kwatery, turystyka krajowa, wczasy, oraz organizowane imprezy turystyczne.

- **Wnioski : na poniesione straty w 1980 r.** wpływ miało, nie osiągnięcie planowych dochodów ze sprzedaży i przekroczenie planowego kosztu własnego sprzedaży usług : 1 – W celu zapewnienia rentowności działania maksymalnie zwiększyć wydajność pracy, 2 – Na każdym stanowisku pracy dbać o racjonalne wykorzystanie maszyn i urządzeń, czasu pracy, materiałów i energii elektrycznej, 3 – Dołożyć maksymalnego wysiłku w celu podwyższenia wskaźnika wykorzystania miejsc noclegowych w hotelu, konsumpcyjnych w gastronomii i posiadanych środków transportu turystycznego.

Z Protokołu przeprowadzonej kontroli działalności Działu Turystyki i Pokoi Gościennych w Wojewódzkim Przedsiębiorstwie Turystycznym w Chełmie odbytej od 25 października do 15 listopada 1980 r., kontrolę przeprowadził rewident zakładowy, wynika :

- **Kwatery prywatne** – Do dnia 15 października 1980 r. na terenie miasta Chełma pozyskano 121 kwater na 185 miejsc. Nie zawarto jeszcze umów na 21 pokoi na 27 miejsc, które zastały zgłoszone w ostatnim okresie czasu. Dokumentacja prowadzona jest prawidłowo każdy z właścicieli kwater posiada odrębną teczkę z dokumentacją – **(np. od 1 sierpnia 1980 r. do chwili obecnej pozyskano 38 kwater na 48 miejsc)**. Kategoryzację pokoi przeprowadza się przy ich przejmowaniu. W wyniku kontroli stwierdzono, że w okresie ostatnich 3-miesięcy nie przeprowadzono żadnej kontroli kwater na terenie miasta Chełma. Z wyjaśnień wynikało, że kontrole takie przeprowadzano we wrześniu w Krasnymstawie – na terenie Krasnegostawu znajdowało się 14 kwater. W sprawie pozyskania kwater w Rejowcu Fabrycznym i we Włodawie, mimo wyraźnego polecenia Dyrektora WPT w Chełmie rozmów jeszcze nie przeprowadzono. Dopiero w dniu kontroli kierownik Działu Turystyki i Pokoi Gościennych przeprowadziła dwie rozmowy. Kwatery pozyskiwane są wyłącznie z inicjatywy właścicieli kwater.

- **Wczasy** – Na rok 1980 zakupiono 1.048 skierowań na wczasy a sprzedano 987. Odnosnie wczasów nawiązano współpracę jedynie z 4-przedsiębiorstwami turystycznymi w Gdańsku, Nowym Sączu, Augustowie i Elblągu. Marzę uzyskano większą od planowanej. Dokumentacja prowadzona starannie i prawidłowo. Pracownica odpowiedzialna za wczasy uczestniczyła w Giełdzie Turystycznej w Poznaniu, gdzie zakupiono i sprzedano znaczną ilość imprez, jak również uczestniczyła w 2-spotkaniach z przedstawicielami przedsiębiorstw i zakładów z województwa chełmskiego a zorganizowanego przez pracowników Działu Turystyki na których oferowano usługi świadczone przez WPT w Chełmie.

- **Turystyka wyjazdowa** – W okresie ostatnich 9-miesięcy 1980 r. **zorganizowano 156 imprez, na których obsłużono 7.050 osób.** Są to imprezy zlecone przez instytucje i przedsiębiorstwa bezpośrednio do Działu Turystyki. Za okres ostatnich 10-miesięcy autokary turystyczne wykorzystane były w 53.16%. Kontrolujący stwierdzili, że zbyt mało uwagi przywiązuje się do wykorzystania transportu turystycznego. Nie prowadzi się żadnych rozmów z przedsiębiorstwami i zakładami w sprawie możliwości wynajmu autokarów lub zorganizowania wycieczek. Do dnia kontroli nie rozliczone były imprezy na dużą sumę z powodu nie spłynięcia rachunków. W takiej sytuacji wydaje się konieczne ściąganie kar od niesolidnych kontrahentów, gdyż 3-miesięczny (bywają i dłuższe) termin rozliczenia się jest niedopuszczalny.

- **Turystyka przyjazdowa** – Turystyka przyjazdowa czyli tzw. imprezy własne, a do nich zalicza się imprezy organizowane w całości przez Dział Turystyki (jak noclegi, wyżywienie, program) jak również zlecone przez osoby fizyczne lub częściowo przez nie pokrewne. Dokumentacja prowadzona jest prawidłowo. Ogólna marża z turystyki wyjazdowej i przyjazdowej za okres 10-miesięcy 1980 r. była zadawalająca. Działalność Działu Turystyki opiera się głównie na imprezach zleconych a zwłaszcza zamówieniach na same wyżywienie,

sam nocleg lub sam transport. Zbyt mało uwagi przywiązuje się do reklamy usług. Ogólna marża uzyskana z działalności Działu Turystyki i Pokoi Gościennych za okres ostatnich 10-miesięcy była wyższa od planowanej. Kontrolujący stwierdzili duże rezerwy czasu pracy w kontrolowanym dziale. Pracownicy są nie wykorzystani, daje się zaobserwować brak zainteresowania wykonywaną pracą. Nie prowadzi się kontrolek wyjść do zakładów i szkół w celu przedkładania ofert i propagowania działalności WPT w Chełmie. Oferty i programy wysłano do przedsiębiorstw turystycznych w kraju dopiero w miesiącu październiku. Zakresy czynności dublują się, zawierają obowiązki, które w rzeczywistości nie są wykonywane przez danego pracownika. Kontrolujący nie ma możliwości ustalenia zakresu odpowiedzialności za wykonywane sprawy, gdyż brak w zakresach podziału kompetencji.

- **Wnioski :** 1 – Poprawić zakresy czynności zgodnie z wykonywaną pracą. 2 – Na każdym stanowisku pracy założyć i prawidłowo prowadzić kontrolkę wyjść pracowników z odnotowaniem sposobu załatwienia sprawy. 3 – Prowadzić systematyczną kontrolę kwater prywatnych. 4 – Zwrócić większą uwagę na reklamę usług świadczonych przez WPT w Chełmie. 5 – Podjąć konkretne działania w celu zwiększenia stopnia wykorzystania transportu turystycznego. 6 – Podjąć działania w celu zakończenia rozliczenia odbytych imprez turystycznych. 7 – Kierownik działu winien przeprowadzać systematyczne kontrole stanowisk pracy pod względem jakości wykonywanej pracy jak również efektywnego wykorzystania czasu pracy. 8 – Rozważyć możliwość nawiązania współpracy z recepcją hotelu w zakresie kwater prywatnych, gdyż po godz. 15.30 nie ma możliwości kierowania gości na kwatery.

1981 r.

- 1 – Hotel „Kamena”
- 2 – Zakład Gastronomiczny „Kamena”
- 3 – Kwatery prywatne
- 4 – Wczasy i wypoczynek
- 5 – Turystyka krajowa
- 6 – Transport turystyczny
- 7 – Przedsiębiorstwo „Pewex”

W Dziale Turystyki przy WPT w Chełmie w 1981 r., istniały następujące stanowiska pracy: 1 – stanowisko pracy d/s turystyki wyjazdowej, 2 – stanowisko pracy d/s wczasów, 3 – stanowisko pracy d/s turystyki przyjazdowej w tym organizacja kwater prywatnych w Chełmie i ewentualnie we Włodawie, 4 – stanowisko pracy d/s kwater prywatnych w Krasnymstawie w tym pośrednictwo w organizowaniu turystyki wyjazdowej z terenu Krasnegostawu, 5 – powołanie biura i stanowiska obsługi imprez artystycznych.

Dział Turystyki i Pokoi Gościennych przy WPT w Chełmie. W okresie zimy sezonu turystycznego 1981 r. zaspokoił potrzeby klientów w 100%, zgodnie z potrzebami. Wczasy zimowe zorganizował w następujących miejscowościach: Mielec tu wypoczywało 135 wczasowiczów, Czechów k. Nowego Sącza 40, Michałowice 40, Buczkowice, Przesieka i Muszyna razem 19 oraz w Chełmie 184 wczasowiczów. Ogółem liczba wyniosła 418 uczestników. Ponadto do dnia 20 stycznia 1981 r. przyjęto do realizacji 40 imprez własnych, z których skorzystało 1.600 osób, z czego 85% zgłoszonych do realizacji imprez to wycieczki dwu i trzy dniowe. Przyjęto też do zorganizowania w styczniu 1981 r. w zakładzie hotelowo-gastronomicznym „Kamena” zabawy choinkowe i bale karnawałowe dla 700 dzieci.

Wraz z wprowadzeniem reformy gospodarczej, WPT w Chełmie napotkało na wiele trudności organizacyjnych ograniczających jego działalność. Jednym z nich było

zabranie WPT od połowy 1981 r. przydziałów na mięso i wędliny tak ważnych dla prowadzonej gastronomii. Problem był tak ważny, że natychmiast WPT jeszcze do połowy 1981 r. zakupiło tucزاریnę trzody chlewnej w Czulczycach obok Chełma – w której od tej chwili hoduje trzodę chlewną (było lepiej, jednak nie rozwiązało to problemu wędlin i mięsa wołowego). WPT do czasu powołania Przedsiębiorstwa Hurtu Spożywczego w artykuły spożywcze zaopatrywało się tylko w WSS i WZSR „SCH” – dlatego powołanie PHS rozwiązało ten problem. Z zaopatrzeniem materiałowo-technicznym, też było tragicznie, gdyż zamówienia kierowane do Centrali Zbytu, nie zawsze były realizowane, gdyż one podlegały pod dział gospodarki „Turystyka” – a ta jak wszędzie była na ostatnim miejscu. Taka sytuacja wpływała na obniżenie jakości świadczenia przez WPT usług oraz obniżenie estetyki Zakładu Hotelowo-Gastronomicznego. W związku z reformą wystąpiły też problemy wynagradzania.

**Przy WPT w Chełmie w Dziale Technicznym istniały następujące stanowiska :
Samodzielny Referent d\ś inwestycji i remontów ; Samodzielny Referent d\ś transportu ;
Samodzielny Referent d\ś zaopatrzenia.**

W dniach od 2 do 4 października 1981 r. odbyła się pierwsza w WPT, tak bardzo oczekiwana społecznie narada-dyskusja na temat – „Kierunki rozwoju Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Turystycznego w Chełmie”. Porządek narady: 1) Przedłożenie schematu organizacyjnego WPT; 2) Projekt planu techniczno-ekonomicznego na rok 1982; 3) Dyskusja.

- ***WPT w tym czasie stawało się wielkim kombinatem***, i z wielkimi aspiracjami instytucji wiodącej w turystyce oraz zagospodarowania całej sfery rekreacyjno-turystycznej w Chełmie, regionie, a nawet liczącej się w kraju. Dlatego oczekiwano od WPT, ożywienia i konkretnych postanowień w tym kierunku. Pomimo wielkich oczekiwań społecznych, oraz wielkich zapowiedzi władz WPT, poza małymi zmianami personalnymi oraz przesunięciami etatowymi nic się nie zmieniło.

- ***Analiza materiału dowodzi, że właściwie władze WPT w Chełmie*** – szczególnie w latach 1979 – 1989 kierowały się tylko sobie znanymi zasadami, co w rezultacie nie dawało efektywnych rezultatów, w tym rentowności.

1982 r.

- 1 – Hotel „Kamena”**
- 2 – Zakład Gastronomiczny „Kamena”**
- 3 – Transport turystyczny**
- 4 – Turystyka krajowa**
- 5 – Wczasy i wypoczynek**
- 6 – Kwatery prywatne**
- 7 – Przedsiębiorstwo „Pewex”**
- 8 – Zakład Gospodarczy Czulczyce**

WPT w Chełmie w latach 1982-1983 nie otrzymywało dotacji finansowych. System wynagradzania w WPT był oparty o Układ Zbiorowy Pracy dla Zjednoczenia Gospodarki Turystycznej oraz Uchwały nr 135 Rady Ministrów z 28 czerwca 1982 r. w sprawie dostosowania niektórych zasad wynagradzania pracowników przedsiębiorstw do reformy gospodarczej – w 1983 r. opracowano nowy regulamin motywacyjny.

WPT w Chełmie plan zadań w zakresie sprzedaży usług za 1982 r. miało raczej udany. Zadań planowych w zakresie sprzedaży usług nie wykonały działalności turystyki krajowej i kwater prywatnych. Przyczyną nie wykonania zadań planowych przez działalność

turystyki krajowej był brak środków transportowych, przekazanych do dyspozycji KW MO Chełm w okresie I kw. Odbyla się też duża ilość imprez zorganizowanych.

Z protokołu kontroli przeprowadzonej w dniu 4 marca 1982 r. w Wojewódzkim Przedsiębiorstwie Turystycznym w Chełmie przez pracowników Wydziału Kultury Fizycznej, Sportu i Turystyki Urzędu Wojewódzkiego w Chełmie wynikało, że :

1 – W 1980 r. zgodnie z decyzją z dn. 18.10.1980 r. Wydziału Gospodarki Przestrzennej i Architektury Urzędu Miejskiego w Chełmie, Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Turystyczne uzyskało zgodę na uruchomienie kiosku „Ruch” obok hotelu „Kamena” pod warunkiem wykonania muru oporowego osłaniającego składowisko żużla. W tej sytuacji WPT złożyło zamówienie i zakupuje dn. 08.09.1981 r. w Przedsiębiorstwie Przemysłu Betonów „Prefabet” w Długim Kącie 1.144 sztuk pustaków. Kiosk „Ruch” obok hotelu „Kamena” nie został do dnia kontroli uruchomiony jak również nie wykonano muru oporowego. Opinią Rady Zakładowej ZZ Pracowników Turystyki a także dyrektora pustaki odsprzedano pracownikowi WPT już dn. 09.19.1981 r. – były to straty dla WPT.

2 – Zgodnie z pismem WPT „Łysogóry” w Kielcach z dnia 28.02.1981 r. przydzielono z Głównego Komitetu Turystyki, dla WPT w Chełmie 8 akumulatorów samochodowych. Następnie po procedurach, akumulatory zostały odebrane z PP Polmozbyt w Kielcach w dn. 30.10.1981 r. Akumulatory już dn. 12.11.1981 r. decyzją dyrektora zostały sprzedane poszczególnym pracownikom – były to straty dla WPT.

3 – W 1980 r. w\w kontrola wykazała, że w WPT występują zapasy nadmierne (chodników, dywanów, zasłon, froterki, agregaty chłodnicze). Borykając się z trudnościami finansowymi WPT w oparciu o te ustalenia podjęło działania w celu upłynnienia zapasów nadmiernych. Wprawdzie WPT wystąpiło do WPHW dn. 08.12.1980 r. z ofertą odsprzedaży w\w materiałów – jednak nie wystąpiło z ofertą do innych jednostek uspołecznionych (a powinno dla uzyskania większych wpływów). W 1980 r. i w 1981 r. większość zapasów zbędnych została upłynniona, w większości swoim pracownikom, jak również w 1981 r. nowe kanapy. Wszystkie zapasy nadmierne można było odsprzedać jednostkom uspołecznionym – nie naraziło by to WPT na straty.

W dniu 30 lipca 1982 r. w WPT w Chełmie przeprowadzono kontrolę wewnętrzną pracy pojazdów samochodowych w jednostkach turystycznych (w zakresie kart drogowych, paliw, rozliczania kierowców, pracy czasu kierowców itd.). W związku z powyższym komisja wnioskuje : przeprowadzić jednorazową wyrywkową kontrolę jednej z organizowanych wycieczek przez dział turystyki pod względem wykorzystania czasu pracy kierowców autokarów turystycznych.

1983 r.

1 – Hotel „Kamena”

2 – Turystyka krajowa

3 – Wczasy i wypoczynek

4 – Kwatery prywatne

5 – Transport turystyczny

6 – Zakład Rolniczo-Hodowlany w Czulczycach

7 – Zakład Gastronomiczny „Kamena”

Dalsze istotne zmiany organizacyjne w WPT w Chełmie.

**Zarządzenie Nr 17 Dyrektora
Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Turystycznego w Chełmie
z dnia 25 czerwca 1983 r. w sprawie reorganizacji w przedsiębiorstwie.**

*

- *Z dniem 31 czerwca 1983 r. rozwiązuję* – Biuro Organizacji Imprez Artystycznych i Dział Turystyki WPT w Chełmie ;

- *Z dniem 1 lipca 1983 r. tworzę* – Biuro Obsługi Ruchu Turystycznego przy WPT w Chełmie, na czele którego stoi kierownik.

*

- *Z dniem 31 czerwca 1983 r. rozwiązuję* – Dział Organizacji i Spraw Pracowniczych WPT w Chełmie ;

- *Z dniem 1 lipca 1983 r. tworzę* – samodzielne stanowiska podległe Dyrektorowi WPT, i tak : stanowiska pracy d/s kadr, d/s organizacji i bhp i d/s socjalno-bytowych.

*

- *Z dniem 1 lipca 1983 r.* – stanowisko pracy d/s plac przenoszę do Działu Finansowo-Księgowego, natomiast stanowisko pracy d/s gospodarki materiałowej do Działu Administracyjno-Technicznego ;

- Wykonanie Zarządzenia w sprawach kadrowych zlecam stanowisku pracy d/s kadr, w sprawach organizacyjnych (zmiany w statucie i regulaminie) stanowisku pracy d/s organizacyjnych.



Działalność WPT w Chelmie w 1983 r. w znacznej stopniu uzależniona była od sytuacji ekonomiczno-finansowej na koniec 1982 r. oraz od przystosowania się do nowych warunków działania w reformie gospodarczej. W dobie reformy gospodarczej WPT swoją działalność powinno opierać o efektywny rachunek ekonomiczny oraz bieżącą analizę kosztów. Możliwe to jest w przypadku posiadania odpowiednio wykwalifikowanych kadr służb ekonomicznych, których nie było i do chwili obecnej w WPT nie ma ze względu na niskie płace – a to bardzo ograniczało fundusz rozwoju. Po wielu (jeszcze wcześniejszych) interwencjach z dniem 1 stycznia 1983 r. dyrekcja WPT podjęła jednak decyzję o podwyższeniu wszystkim pracownikom wynagrodzenia zasadniczego średnio o 1.000 zł. Miało to podnieść standard pracy, wskazywały na to też dobre wyniki realizacji zadań za II półrocze 1983 r. w sprzedaży usług, a najlepsze wyniki za 1983 r. uzyskiwały działy: **Biuro Obsługi Ruchu Turystycznego, Zakład Rolniczo-Hodowlany w Czulczycach i Transport Turystyczny** – jednak wiele trudności nadal istniało. Najważniejsze sprawy do załatwienia w 1984 r.: 1 – Wymiana zużytego samochodu „Nysa” na nowy; 2 – Przeprowadzenie remontu w Zakładzie Hotelarsko-Gastronomicznym „Kamena” dla poprawy estetyki i wystroju hotelu; 3 – Zakup kombajnu „Bizon” dla Zakładu Rolniczo-Hodowlanego Czulczyce; 4 – Zabezpieczenie miejsc postojowych dla autobusów oraz zabezpieczenie napraw i przeglądów środków transportowych; 5 – Rozłożenie na większą ilość rat spłaty pożyczki z CFTiW przeznaczonej na uruchomienie ZRH Czulczyce. WPT w Chelmie oceniano, że funkcjonuje dość dobrze, zależało to głównie od solidnej wydajności załogi i od sytuacji społeczno-gospodarczej województwa i kraju.

Od chwili powołania w WPT w Chelmie *Biura Obsługi Ruchu Turystycznego*, wprowadzało motywacyjny system płac, gdzie chciano wprowadzić obok płacy zasadniczej prowizje od wypracowanej marży. Jednak zmieniające się co roku przepisy dotyczące wielkości podatków itd., destabilizowały finanse i ograniczały jakiekolwiek planowanie.

WPT Dział Turystyki w Chelmie. Okuninka 13 lipiec 1983 r. Z notatki służbowej sporządzonej przez Kierownika Działu Turystyki w dniu 13 lipca 1983 z pobytu w ośrodku wczasowym nad J. Białym wynikało, że – WPT miało już od wakacji 1983 r. nadzór nad Ośrodkiem Wczasowym PKS nad J. Białym (tak nad stołówką jak obiektami mieszkalnymi) w których przebywali wczasowicze i kolonie letnie dzieci (właściwie z całej Polski).

1984 r.

- 1 – Hotel „Kamena”
- 2 – Biuro Obsługi Ruchu Turystycznego
- 3 – Transport turystyczny
- 4 – Zakład Gastronomiczny „Kamena”
- 5 – Gastronomia Jezioro „Białe”
- 6 – Zakład Rolniczo-Hodowlany w Czulczycach

Działalność w Okunince nad Jeziorem „Białym”

- 1 – Bar Uniwersalny
- 2 – Kawiarnia „Mocca”
- 3 – Stołówka PKS

WPT w Chelmie rozszerzając stale swoje wpływy terytorialno-handlowe od 1984 r. wchodziło-weszło w posiadanie niektórych a nawet w tym czasie atrakcyjnych wczasowo i rekreacyjnie nawet strategicznych turystyczno-wypoczynkowych obiektów w

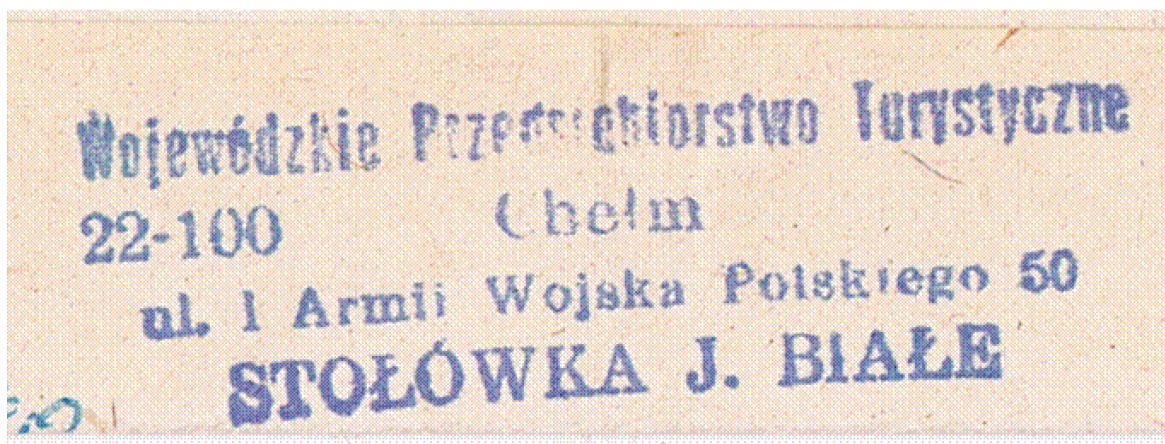
Okunince nad Jeziorem „Białym” – tą formę działalności nazwano **Gastronomia Jezioro „Białe”** – i tak.

- *WPT w Chełmie zarządzało Ośrodkiem Wczasowym-Wypoczynkowym PKS w Okunince k. Włodawy nad J. „Białym”, (przyjmowało też do pracy w stołówce, największy rozkwit lata 1987-1989) – (wynagrodzenie zgodnie jak w Zespole Gastronomicznym nad J. Białym i WPT w Chełmie z 1979 r.) ;*

- *WPT w Chełmie zarządzało też Ośrodkiem Wczasowym „Rusalka” Hotel-Stołówka w Okunince k. Włodawy nad J. „Białym” (przyjmowało też do pracy w stołówce, największy rozkwit lata 1987-1989) ;*

- *WPT w Chełmie zarządzało też Barem Uniwersalnym (z bufetem) w Okunince k. Włodawy nad J. „Białym” (przyjmowało też do pracy w stołówce, największy rozkwit lata 1986-1987) ;*

- *WPT w Chełmie zarządzało też obiektami wypoczynkowymi wraz z Zarządem „Społem” PSS w Chełmie w Okunince k. Włodawy nad J. „Białym” (przyjmowało też do pracy w stołówce, największy rozkwit lata 1986-1987).*



**Pieczętka nowej działalności : działu-biura.*

Wykonanie przez WPT w Chełmie zadań za 3 kwartały 1984 r. Plan sprzedaży ogółem został wykonany w 124,3%, nastąpił wzrost do 1983 r. o 53,1%. Najważniejszy wpływ na przekroczenie planu sprzedaży miały: hotel „Kamena”, Gastronomia J. Białe i ZRH w Czulczycach. Zatrudnienie w tym czasie w WPT w Chełmie wynosiło 127 etatów.

1985 r.

- 1 – Hotel „Kamena”
- 2 – Biuro Obsługi Ruchu Turystycznego
- 3 – Transport turystyczny
- 4 – Zakład Gastronomiczny „Kamena”
- 5 – Gastronomia Jezioro „Białe”
- 6 – Zakłady Rolniczo-Hodowlany w Czulczycach

**Chełm 12 luty 1987 r. Urząd Wojewódzki, Wydział Kultury Fizycznej Sportu i Turystyki, Dyrektor Wydziału (do) – Dyrektor Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Turystycznego w Chełmie. Uprzejmie informuję, że zgodnie z projektem planu pracy na 1987 r. Wojewódzka Rada Narodowa na sesji w dniu 27 kwietnia br. rozpatrzy : „Ocenę działalności jednostek i przedsiębiorstw użyteczności publicznej” na przykład m. in. hoteli, restauracji. Przed rozpatrzeniem materiału przez Sesję WRN, temat ten będzie przedmiotem obrad Komisji oraz Prezydium WRN. W związku z powyższym proszę o przedłożenie oceny*

działalności hotelu oraz restauracji „Kamena” oraz o przesłanie informacji pisemnej w nieprzekraczalnym terminie do 25 lutego 1987 r. do tutejszego Wydziału.

Chel'm 28 luty 1987 r. – WPT w Chel'mie (do) – Urząd Wojewódzki w Chel'mie Wydział Kultury Fizycznej Sportu i Turystyki. W odpowiedzi na pismo dotyczącego informacji o usługach hotelowych i gastronomicznych świadczonych przez nasze Przedsiębiorstwo informujemy: **Uwaga: w/w pisma były wysyłane w 1987 r. jednak ich informacje dotyczyły w większości okresu 1985 – 1986, dlatego umieszczam je w 1985 r. :*

I – Działalność hotelowa :

1) Hotel „Kamena” posiada 172 miejsca stałe w pokojach jedno i dwuosobowych i apartamentach oraz 30 tzw. dostawek w pokojach jednoosobowych.

2) Liczba obsługowanych gości: 1985 r. – 14.819 w tym 356 cudzoziemców, 1986 r. – 16.478 w tym 1.223 cudzoziemców.

3) Liczba udzielonych osobo-noclegów: 1985 r. – 35.666 w tym 1.015 dla cudzoziemców, 1986 r. – 41.329 w tym 4.195 dla cudzoziemców.

4) % wykorzystanie miejsc hotelowych: 1985 r. – 56%, 1986 r. – 66%.

5) Gośćmi naszego obiektu są w dużym procencie tzw. goście delegacyjni. Zmniejsza to tzw. współczynnik rotacji. Staramy się aby hotel mógł gościć duże imprezy ogólnopolskie lub duże grupy zagraniczne. W 1986 r. obsługowano między innymi: Ogólnopolską Konferencję Szkoleniową Lig Ochrony Przyrody, Szkolenie Związku Plantatorów Roślin Okopowych, Chmielaki 86, kilka dużych ogólnopolskich imprez sportowych w zapasach, siatkówce i koszykówce. Przyjęto również kilkanaście 40-osobowych grup młodzieżowych z ZSRR. W roku bieżącym przyjmujemy 25 grup, a w pierwszych dwu miesiącach obsługowano już dwie imprezy ogólnopolskie: Ogólnopolskie Seminarium dotyczące ochrony przyrody oraz Festiwal Kabaretów Wiejskich.

6) Część hotelowa Zakładu Hotelowo-Gastronomicznego „Kamena” obsługiwana jest przez 12 pracowników recepcji tj. kierownik, 9 recepcjonistek oraz 2 portierów w niepełnym wymiarze godzin. Recepcjonistki to absolwentki Policealnego Studium Turystyczno-Hotelarskiego. Pomieszczenia mieszkalne obsługuje 11 osób, kierownik, 8 pokojowych oraz 2 korytarzowe. Odczuwalny tu brak odpowiedniej kadry i dosyć dużą jej płynność. Praca jest ciężka, a niski współczynnik rotacji zwiększa obciążenie dla tej służby.

7) Celem podniesienia jakości usług i estetyki pomieszczeń dokonano ich remontu: malowanie pokoi, tapetowanie apartamentów. Wymieniono wykładzinę w tzw. ciągach komunikacyjnych oraz doposażono pokoje gościnne. Pociągnęło to za sobą określone koszty.

8) W roku bieżącym nastąpi dalszy proces wymiany umeblowania pokoi (poprzednio w 1985 r. łóżka zamieniono na tapczaniki) tj. biurka, szafki nocne, wersalki, umeblowania apartamentów. Wymieniona zostanie część wykładzin w pokojach. Poprawiona będzie funkcjonalność oraz estetyka łazienek.

II – Działalność gastronomiczna :

1) Prowadzona w punktach stałych w budynku hotelu tj. – kawiarnia, restauracja, sala bankietowa, klub nocny. W punktach kiermaszowych gmachu Urzędu Wojewódzkiego. Tzw. sprzedaż obnośna na imprezach okolicznościowych na terenie miasta. W 1986 r. prowadzona była działalność gastronomiczna w punktach sezonowych nad Jeziorem „Białym” tj. Restauracja „Rusalka”, Kawiarnia „Mocca”, Bar „Uniwersalny” oraz stołówka ośrodka wypoczynkowego PKS.

2) W hotelu „Kamena” WPT posiada 250 stałych miejsc konsumenckich.

3) Gastronomia hotelu obsługuje wszystkie duże imprezy lokowane w naszym obiekcie, oraz gości indywidualnych. W znacznym stopniu naszymi konsumentami są też mieszkańcy miasta.

4) Gastronomia hotelu obsługiwana jest przez 41 pracowników (kalkulacja, kelnerzy, kuchnia, cukiernia, bufet, pomoc, magazyn). W okresie sezonu letniego część

pracowników (5-7 osób) oddelegowana jest nad J. Białe. Również tym samym personelem obsługujemy kiermasze i imprezy okolicznościowe. Odczuwamy brak wysokokwalifikowanej kadry gastronomicznej: kelnerzy, kucharze co spowodowane jest niezbyt wysokim poziomem nauczania w tym zakresie.

5) Celem podniesienia estetyki części gastronomicznej wykonano remonty, malowanie sal konsumenckich, pomieszczeń produkcyjnych oraz zapleczy, wymieniono wykładzinę w sali kawiarni i sali bankietowej, wykonano nowe bufety, zmodernizowano Klub Nocny, uatrakcyjniono elementy dekoracyjne w salach konsumenckich.

6) W celu podniesienia jakości usług wprowadzono dania firmowe, rozszerzono asortyment menu o dania jarskie, z baraniny i desery. Wprowadzono specjalne porcje dla dzieci. Wychodząc naprzeciw Ustawie antyalkoholowej wprowadzono cocktaile o niewielkiej zawartości alkoholu, alkohol podaje się w kieliszkach o niewielkiej pojemności. Wzmocniono kontrolę jakości oraz zastrzono kryteria premiowania.

7) W roku bieżącym nastąpią dalsze działania celem podniesienia estetyki (wymiana wykładziny oraz stołów w restauracji), wymiana strojów służbowych personelu itp.) oraz jakości usług, (szkolenie specjalistyczne kelnerów oraz pracowników kuchni).

III – *Ceny usług hotelarskich* kształtują się na średnim poziomie krajowym dla kategorii XXX (3-gwiazdki) obiektu dla turysty krajowego. O poziomie tych cen decyduje WPT natomiast ceny dla obcokrajowców są cenami urzędowymi. Baza hotelowo-gastronomiczna charakteryzuje się m.in. szybką dekapitalizacją. Aby utrzymać standard oraz estetykę na odpowiednim poziomie przedsiębiorstwo poniosło wysokie koszty remontów: tak w 1985 r. i w 1986 r. oraz odnowienia wyposażenia w przedmioty nietrwałe.

IV – 1) Od 1981 r. część pokoi gościnnych w hotelu przeznaczonych było na pomieszczenia administracyjne oraz Biura Obsługi Ruchu Turystycznego. Związane jest to z decyzją Prezydenta m. Chełma o przekazaniu użytkowanych przez nas lokali przy ul. Lubelskiej 30 innym instytucjom. Zmniejsza to możliwości recepcyjne hotelu, jak również nie zapewnia nam odpowiednich warunków pracy. Od kilku lat staramy się o uzyskanie odpowiedniego lokalu chociaż dla Biura Obsługi Ruchu Turystycznego. Niestety nasze działania jak do tej pory nie odnoszą odpowiedniego skutku;

2) Gastronomia posiada jeszcze duże niewykorzystane możliwości produkcyjne. W związku z tym od paru lat czynimy starania uzyskania lokalu na terenie miasta celem zorganizowania sklepu firmowego, w którym sprzedawane byłyby wyroby ciastkarskie i garmazeryjne naszej produkcji.

1986 r.

1 – Hotel „Kamena” (w tym agenci)

2 – Biuro Obsługi Ruchu Turystycznego

3 – Transport turystyczny

4 – Zakład Rolniczo-Hodowlany w Czulczycach

5 – Zakład Gastronomiczny „Kamena” (w tym agenci)

6 – Gastronomia Jezioro „Białe” (w tym agenci)

- Do działalności w Okunince nad Jeziorem „Białym”, doszła od 1986 r. Restauracja „Rusalka”: w związku z tym powołano nowy dział-biuro przy WPT w Chełmie i pieczętka pn. – Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Turystyczne

w Chełmie, ul. I Armii W. P. 50.

RESTAURACJA „RUSALKA” Okuninka n. J. Białym.

Na podstawie danych można wskazać, że działalność WPT w Chełmie za 1986 r. – ocenić można pozytywnie. Plan zatrudnienia w WPT na 1986 r. przewidywał 128

etatów, faktycznie zatrudnienie wyniosło 126 etatów. W oparciu o dane z zakresu sprzedaży i wyników za 1986 r. w resorcie turystyki (w wersji przed weryfikacją bilansu) WPT zajęło następujące miejsce: **w zakresie wielkości sprzedaży** 54-miejsce na ogólną ilość 57 przedsiębiorstw turystycznych i wyprzedza : WPT „San” Przemyśl, WPT „Biebrza” Łomża, WPGT „Arkadia” Skierniewice; **w zakresie wielkości zysku** 52-miejsce i wyprzedza : WPT „Biebrza” Łomża, WPGT „Kurpie” Ostrołęka, WPT Ciechanów, WPUT „Łysogóry” Kielce, WPGT „Prosnavia” Kalisz; **w zakresie przyrostu % sprzedaży** w porównaniu do 1985 r. 15-miejsce; **w zakresie przyrostu % zysku** 2-miejsce za PT „Sudety” Wałbrzych.

Działalność gospodarcza WPT w Chełmie za 9-miesiące 1986 r. prowadzona była w następujący kierunkach :

- **Turystyka i wypoczynek** – W ciągu 9-miesiące 1986 r. Biuro Obsługi Ruchu Turystycznego WPT obsłużyło 10.652 turystów organizując 260 imprez, z tego : w **turystyce krajowej** 193 imprezy dla 8.247 osób, w **turystyce zagranicznej** 18 imprez dla 553 osób, w zakresie **wczasów, kolonii i zimowisk** 49 imprez dla 1.852 osób. Równolegle z prowadzonymi dotychczas formami działalności turystycznej, znacznie rozwinięto turystykę zagraniczną, zwłaszcza wyjazdową. W turystyce tej w porównaniu do całego 1985 r. w ciągu 9-miesiące 1986 r. nastąpił ponad 2-krotny przyrost ilości osób wyjeżdżających. Turystykę zagraniczną WPT realizowało poprzez „POLTUR” – Przedsiębiorstwo Wspólne w Warszawie, którego WPT zostało udziałowcem, a także poprzez zakup imprez w Polskiej Żegludze Bałtyckiej i w innych jednostkach turystycznych. W swojej ofercie turystycznej WPT posiadało : **rejsy promem do** – RFN, Danii i Szwecji; **wczasy w** – Bułgarii i Jugosławii; **vouchery do** – Węgier, Jugosławii i Bułgarii; **kolonie i zimowiska w** – WRL, CSRS i NRD. Wypoczynek wczasowy oraz kolonijny w kraju WPT organizowało na bazie wynajmowanych obiektów w atrakcyjnych regionach kraju lub poprzez zakup skierowań w innych jednostkach turystycznych. WPT nie posiada własnej bazy wczasowej a brak możliwości kwaterowania na bazie własnego hotelu pobytowych grup młodzieżowych uniemożliwia WPT organizowanie wypoczynku dla dzieci i młodzieży mimo, że istnieją w WPT rezerwy w wykorzystaniu miejsc noclegowych i gastronomicznych. Działalność **Biura Obsługi Ruchu Turystycznego** byłaby efektywniejsza, gdyby była lepiej zareklamowana. Brak jest odpowiedniego lokalu do prowadzenia tej działalności i w obecnej BORT ma gorsze warunki lokalowe niż na początku utworzenia WPT, ponieważ mieścił się w pomieszczeniach przy ul. Lubelskiej 30, które w 1981 r. WPT oddało Prezydentowi Miasta Chełma czasowo i miały być WPT w późniejszym okresie oddane. Nie zostało to zrealizowane do obecnej chwili.

- **Usługi noclegowe** – Usługi noclegowe świadczone były w Hotelu „Kamena” kat. XXX o 172 miejscach noclegowych. Za okres 9-miesiące 1986 r. wykorzystanie hotelu wyniosło 67% i w porównaniu do średniej za 1985 r. wzrosło o 10%. Ilość nocujących osób wyniosła 16.400, wykorzystano 41.300 osobo-noclegów. Uległ również zwiększeniu udział cudzoziemców w ogólnej liczbie nocujących z 2.4% za 1985 r. do 3.14% w przeciągu 9-miesiące 1986 r. Głównymi przyczynami wzrostu wykorzystania obiektu hotelu było: – zakwaterowanie w okresie VII – IX grup turystycznych ze Związku Radzieckiego w ilości 788 osób, wykorzystując 2.491 osobo-noclegów; i wzrost ilości gości nocujących, przybywających w delegacjach służbowych. Znaczna poprawa w zakresie wykorzystania hotelu przyczyniła się do uzyskania pozytywnych wyników ekonomicznych tej działalności.

- **Usługi gastronomiczne** – Działalność ta prowadzona była na terenie miasta Chełma oraz województwa – głównie w Okunince nad Jeziorem „Białym” w okresie sezonu letniego. W mieście Chełmie gastronomia w obiekcie hotelu „Kamena” w lokach: restauracji, kawiarni i klubie nocnym o łącznej liczbie 250 miejsc konsumpcyjnych. Ponadto prowadzono sprzedaż ciasta własnego wyrobu na terenie miasta oraz innych towarów na różnych imprezach plenerowych w mieście. W okresie sezonu letniego prowadzona była działalność

gastronomiczna nad Jeziorem „Białym” w następujących punktach: **Restauracja „Rusalka”, Stołówka PKS, Bar Uniwersalny, Kawiarnia „Mocca”**. Trzy ostatnie punkty gastronomiczne WPT prowadziło corocznie, natomiast Restauracja „Rusalka” była inicjatywą podjętą w 1986 r. po raz pierwszy. WPT prowadziła na terenie miasta jak i województwa, 6 punktów ajencyjnych, w tym 3 sezonowo, sprzedaż lodów. Główną formą działalności gastronomicznej WPT były – lokale w budynku hotelu „Kamena” – z uwagi na powtarzającą się corocznie deficytową działalność, była przedmiotem szczególnej uwagi i troski WPT w każdym roku. Paradoxem było, że hotel tej klasy posiada gastronomię, w której nie można zaserwować dań z wołowiny, flaków, śniadań i przekąsek z wysokogatunkowych wędlin. Powód – całkowity brak przydziałów w istotny sposób zubażało menu.

- **Transport turystyczny** – W 1986 r. WPT posiadało 2-autokary marki „Autosan”, którymi świadczyło usługi turystyczne. Standard tych pojazdów nie pozwalał na rozwój turystyki, zwłaszcza zagranicznej – najpoważniejsze trudności w prawidłowej eksploatacji, to brak bazy naprawczej. W dalszym ciągu kłopoty z uzyskaniem przydziału jednego autokaru odpowiadającego wymaganiom turystyki zagranicznej. Pomimo tych trudności wykonano znacznie większą niż w 1985 r. ilość usług mimo, że zmniejszyła się ilość jednostek. Na lepsze wykorzystanie pojazdów wpływ miało: 1 – przyjęcie w okresie jesienno-zimowym nauki jazdy z PZM-ot oraz przewozów, 2 – większa ilość wyjazdów za granicę, 3 – większe zainteresowanie turystyką wyjazdową krajową, 4 – niższe ceny za usługi transportowe od innych biur podróży.

- **Zakład Rolniczo-Hodowlany w Czulczycach** – Zakład gospodaruje na bazie 52 ha ziemi w tym 45 ha ornej i bazie obiektów tuczarni o 1.200 stanowiskach hodowlanych w roku, przy założeniu 6-miesięcznego okresu tuczu. W okresie 9-miesięcy wyprodukowano: – **w zakresie produkcji roślinnej:** 80,8 ton zbóż z pow. 25,6 ha średni plon 31,56g/ha; 5.960 kg rzepaku z pow. 7 ha; 1.000 kg gorczycy białej z pow. 0,5 ha; 5,420 kg gryki wysuszonej z pow. 9,5 ha; – **w zakresie produkcji zwierzęcej:** w okresie roku tuczono 670 szt. trzody chlewnej z czego sprzedano 307 szt. o wadze 49,510 kg, przy czym zaopatrzenie WPT na masę mięsną wynosi max do 150 szt. tuczników rocznie czyli w granicach 30% produkcji. Pozostała masa mięsna była dotychczas sprzedawana innym jednostkom turystycznym początkowo w bezpośredniej sprzedaży, ostatnio od 1984 r. poprzez usługowy tucz na zlecenie. W związku z rozporządzeniem Ministra Rolnictwa, Leśnictwa i Gospodarki Żywnościowej z dnia 30 stycznia 1986 r. (M.P. Nr 7 poz. 52) zakazującym prowadzenie tuczu na rzecz innych odbiorców z wyjątkiem uspołecznionych punktów skupu, w 1986 r. WPT rozwiązało umowy na usługowy tucz trzody. By zapewnić rentowną działalność Zakładu Rolniczo-Hodowlanego w Czulczycach WPT planowało: 1 – ograniczyć hodowlę tuczników wyłącznie do własnych potrzeb, w ramach wolnych mocy produkować warchlaki, poza tym ukierunkować produkcję roślinną pod kątem rentownych upraw, a nie pod potrzeby tuczu, lub; 2 – prowadzić tucz w dotychczasowym wymiarze poprzez przedsiębiorstwa wspólne z KPT „Wawel-Turist” w Krakowie, jednakże w układzie tym wzrosną koszty produkcji mięsa o ponad 20%. WPT czyni też starania m. in. poprzez Federację Organizacji Turystycznych celem umożliwienia turystyce prowadzenia hodowli na samo zaopatrzenie w ramach branży. Celowe byłoby poparcie tej inicjatywy przez władze wojewódzkie.

- **Wyniki ekonomiczne, finanse, gospodarka remontowa, place itd.** – Właściwie działalność gospodarcza WPT za 1986 r. zamyka się zyskiem. Układając plan zysku, nie uwzględniono w kosztach pełnej wysokości nakładów na remonty, gdyż w miesiącu marcu 1986 r. wystąpiono do Wojewody Chełmskiego z wnioskiem o dotację na ten cel – odpowiedź była negatywna, wpłynęło to na obniżone wyniki finansowe 1986 r. Należy podkreślić, że również w 1986 r. założono utworzenie funduszu odtworzenia z przeznaczeniem na remonty lat przyszłych (WPT planowało w 1987 r. odnowić elewacje hotelu) w kwocie%, i planowany zysk jest pomniejszony m. in. z tego tytułu. Głównym obiektem wymagającym nakładów na

remonty jest budynek Hotelu „Kamena”. Po 7-latach eksploatacji, przy nie kumulowaniu środków na funduszach odtwarzania, potrzeby remontowe i związane z tym nakłady są duże. Większość z remontów użytkowych pomieszczeń w budynku hotelu była wykonywana etapowo. Organa samorządowe WPT w Chełmie (w wyniku nie dostania dotacji), uchwaliły podwyższenie nakładów na remonty kosztem zysku. Ustawa o gospodarce finansowej (j.g.u.) z dnia 26 lutego 1982 r. (uaktualniona w następnych latach) zakłada tworzenie różnych-potrzebnych funduszy w przedsiębiorstwach turystycznych. W 1986 r. władze wojewódzkie zwolniły WPT z obowiązku odprowadzenia do budżetu 50% amortyzacji, co zwiększyło fundusz rozwoju WPT, a środki przeznaczono na zakup autokaru. Począwszy od 1979 r. od początku istnienia WPT w Chełmie, działalność swoją zamykało corocznie bardzo rozbieżnymi wynikami i tak : w latach 1979 – 1980 straty; w latach 1981 – 1984 zysk (w 1982 r. i 1984 r. był największy zysk); w 1985 r. zysk mały; a w 1986 r. przewiduje się zysk. Specyfika działalności WPT uzależnia uzyskanie dobrych wyników gospodarczych w dużej mierze od czynników zewnętrznych tj.: 1 – ilości gości nocujących w hotelu; 2 – siły nabywczej ludności miejscowej i gości przyjezdnych; 3 – sytuacji finansowej (j.g.u.) pozwalającej na dofinansowywanie wypoczynku swoich załóg; 4 – uregulowania prawne dotyczące prowadzonej przez WPT hodowli trzody chlewnej. WPT wnioskowało o wybudowanie strzeżonego parkingu w pobliżu hotelu, ponieważ goście hotelowi nie mają gdzie parkować pojazdów samochodowych.

1987 r.

1 – Hotel „Kamena”

2 – Biuro Obsługi Ruchu Turystycznego

3 – Transport turystyczny

4 – Zakład Rolniczo-Hodowlany w Czulczycach

5 – Zakład Gastronomiczny „Kamena”

6 – Gastronomia Jezioro „Biale”

Wykonanie planu kosztów WPT w Chełmie za okres 9-miesięcy 1987 r.
Globalnie koszty wykonano w 97,8%, przy wykonanym planie sprzedaży w 99,9%.

- **Transport turystyczny** – Koszty wykonano w 97,6%, przekroczone koszty, usług materialnych, płac i podatku od f. płac, dodatkowo zatrudniono kierowcę na umowę zlecenie.

- **Biuro Obsługi Ruchu Turystycznego** – Koszty wykonane w 89,2%. Przekroczone jedynie fundusz odtwarzania. Nie mniej jednak plan sprzedaży roku wykonano w 70,6% – co przy zmniejszonym ruchu turystycznym w IV kwartale zagrażał wykonanie planu w 100%.

- **Hotel „Kamena”** – Koszty wykonane w 99,6%, przekroczone koszty, materiałów, usług gastronomicznych, pozostałych usług materialnych. Inne koszty to, administracja, pralnia, transport gospodarczy, konserwatorzy, kotłownia.

- **Zakład Gastronomiczny „Kamena”** – Koszty wykonano w 103,6%.

- **Zakłady Rolniczo-Hodowlane w Czulczycach** – Koszty wykonano w 86,8%.

- **Gastronomia Jezioro „Biale”** – Poniesiono koszty poniżej planowanych.

W dniu 5 maja 1987 r., na przejściu granicznym w Dorohusku (*następnie udali się do Chełma*), spotkały się delegacje, radziecka z Obwodu Wołyńskiego przedstawiciele sportu i turystyki z Łucka, województwa chełmskiego Wydziału Kultury Fizycznej Sportu i Turystyki UW w Chełmie i Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Turystycznego w Chełmie. Celem spotkania były rozmowy na temat wymiany sportowej i turystycznej pomiędzy Obwodem Wołyńskim a województwem chełmskim. Wyżywienie delegacji i noclegi zapewniono w Zakładzie Hotelarsko-Gastronomicznym „Kamena” w Chełmie. - **W zakresie wymiany sportowej ustalono** – Z Chełma wyjedzie do Łucka : 23-25.05. 1987 r. 6-osobowa

delegacja kierownictw sportu, kultury fizycznej i turystyki województwa chełmskiego; 29.06 – 1.07. 1987 r. 25-osobowa drużyna sekcji piłki nożnej WKS „Gwardii” Chełm; 25-28.09. 1987 r. 30-osobowa grupa sportowców z Chełma drużyn koszykówki, judo i podnoszenia ciężarów – Natomiast z Łucka przyjedzie do Chełma : 5-8.06. 1987 r. 30-osobowa grupa zawodników z koszykówki, juda i podnoszenia ciężarów; 24-26.06. 1987 r. 25-osobowa drużyna piłki nożnej KS „Torpedo” Łuck; Listopad 1987 r. 6-osobowa grupa kierownictwa sportu, kultury fizycznej i turystyki z Łucka. - ***W zakresie wymiany turystycznej ustalono*** – Potwierdzono wstępnie ustalone terminy wymiany grup turystycznych z zakładów pracy województwa chełmskiego i Obwodu Wołyńskiego do końca sierpnia 1987 r. Uzgodniono też programy przyjęcia w Chełmie grup radzieckich i w Obwodzie Wołyńskim grup polskich ustalając, że grupa radziecka będzie miała jeszcze wycieczkę do Lublina i Warszawy, natomiast grupa polska będzie przebywała w Kowlu, Łucku i będzie miała też wycieczkę do Lwowa. - Po rozmowach delegacja radziecka kontynuowała program turystyczny zwiedzania miasta Chełma oraz ośrodków wypoczynkowych nad Jeziorem „Białym”. - Następnie dnia 6 maja 1987 r. delegację radziecką przekazano na granicy województwa chełmskiego i zamojskiego do Zamościa.

Pod koniec I kwartału 1987 r. okazało się, że stali mieszkańcy hotelu „Kamena” – pracownicy Firmy „SURIBUD” – mieszkający w hotelu od 1981 r. i zajmujący całe piętro zrezygnowali z usług WPT w Chełmie. Pociągnęło to za sobą bardzo duże straty finansowe w skali rocznej, kwota ta była ujęta też w planie sprzedaży miejsc hotelowych na 1987 r. jako pewny i gwarantowany zysk w skali roku. Faktem było też, że sprzedaż w miesiącach lipcu i sierpniu 1987 r. była niższa w stosunku do analogicznego okresu 1986 r. Wynika to stąd, że w 1986 r. jedynie właśnie w tych miesiącach WPT Hotel „Kamena” przyjmował grupy „JUWENTURU” natomiast we wszystkich poprzednich latach lipiec i sierpień były najgorszymi miesiącami w ciągu roku. W 1987 r. WPT Hotel „Kamena” przyjmował grupy „JUWENTURU” we wszystkich miesiącach z wyjątkiem lipca i sierpnia, o czym świadczy obłożenie hotelu w tych miesiącach, gdzie do 35% stanowili cudzoziemcy z KS i KK. Mając na uwadze podwyżki cen, które miały miejsce od lutego 1987 r. oraz rezerwacje grup bezdewizowych i wyniku wcześniejszych ustaleń (ale i w celu zrealizowania planu), WPT Hotel „Kamena” zmuszony był do udzielenia zniżek dla grup „JUWNTURU” i innych. Procentowo obłożenie hotelu wzrosło natomiast zysk z tego tytułu nie wrastał proporcjonalnie do sprzedaży jak zakładał zatwierdzony plan sprzedaży hotelu na 1987 r. Niezrealizowania nierealnego planu będzie krzywdzące dla pracowników służb hotelowych, które za zwiększony nakład pracy otrzymają niższe wynagrodzenie.

Chełm 1987.12.03. Komitet Wojewódzki PZPR w Chełmie – POP i kierownictwo Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Turystycznego w Chełmie zwraca się z prośbą o wyrażenie zgody na zorganizowanie wymiany przygranicznej z Przedsiębiorstwem Turystycznym „Turist” w Łucku w roku 1988. Przedsiębiorstwo nasze chciałoby zorganizować wyjazd 40-osobowej grupy pracowników WPT do Łucka celem wymiany doświadczeń z zakresu działalności obu przedsiębiorstw tj. obsługi ruchu turystycznego, hotelarstwa, gastronomii, działalności rolniczo-hodowlanej. W związku z ożywioną wymianą grup turystycznych pomiędzy naszym województwem, a Obwodem Wołyńskim chcielibyśmy aby pracownicy nasi mogli poznać warunki i organizację pracy przedsiębiorstwa turystycznego i zakładów hotelarsko-gastronomicznych z Łucka, a pracownicy przedsiębiorstwa turystycznego z Łucka po przyjeździe do nas warunki i organizację pracy naszego przedsiębiorstwa. Serdecznie prosimy o pozytywną opinię i pomoc w zorganizowaniu takiej wymiany oraz określenie jej terminu.

1988 r.

- 1 – Hotel „Kamena”
- 2 – Biuro Obsługi Ruchu Turystycznego
- 3 – Transport turystyczny
- 4 – Zakład Rolniczo-Hodowlany w Czulczycach
- 5 – Zakład Gastronomiczny „Kamena”
- 6 – Gastronomia Jezioro „Biale”

Wykonanie zadań gospodarczych przez WPT w Chełmie za 1988 r. Sprzedaż ogółem na 1988 r. zrealizowano o 26,6% większą od planowanej, natomiast koszty globalnie wzrosły o 22,4% – rentowność wyniosła 5,67%. Plan sprzedaży przekroczyły wszystkie w/w działalności z wyjątkiem ZRH Czulczyce (w produkcji roślinnej i zwierzęcej z powodu niekorzystnych warunków atmosferycznych). Najbardziej kosztochłonną działalnością był również ZRH Czulczyce. Dokonano też remontu samochodów Star i Nysa. Średnioroczne zatrudnienie w 1988 r. wyniosło 128 pełnych etatów. Rok 1988 był rokiem korzystnym w rozwoju WPT w Chełmie, a działalność zamknęła się dodatnim wynikiem finansowym. Zadania planowane globalnie osiągnięto, a nawet przekroczone, relacje ekonomiczne w całym WPT też były prawidłowe.

1989 r.

- 1 – Hotel „Kamena”
- 2 – Biuro Obsługi Ruchu Turystycznego
- 3 – Transport turystyczny
- 4 – Zakład Rolniczo-Hodowlany w Czulczycach
- 5 – Zakład Gastronomiczny „Kamena”
- 6 – Gastronomia Jezioro „Biale”

Dnia 15 maja 1989 r., WPT w Chełmie, wprowadziło nowe zapisy do swojej działalności, i tak: 1 – świadczenie usług turystycznych w zakresie turystyki zagranicznej przyjazdowej i wyjazdowej; 2 – prowadzenie stołówki i bufetu pracowniczego; 3 – sprzedaż detaliczna wszelkiego rodzaju towarów handlowych.

Wykonanie zadań gospodarczych przez WPT w Chełmie za 1989 r. Plan na 1989 r. zakładał wysoki dochód i zysk, co stanowi 213,5% i 622,9% wykonania planu. Tak duże wykonanie planu wynikało m. in. ze wzrostu świadczonych usług w stosunku do 1988 r. jak również wdrożeniu cen na świadczone usługi. Podstawową przyczyną wzrostu usług był wzrost wymiany bezdewizowej ze Związkiem Radzieckim oraz zmian przepisów w wyniku czego można było np. rozszerzyć produkcję zwierzęcą w ZRH Czulczyce. Wykonanie zadań na poszczególnych działalnościami: *Hotel „Kamena”* wykonanie planu 209,6% – dynamika do 1988 r. 283,3; *Zakład Gastronomiczny „Kamena”* 236,1% – 328,4; *Biuro Obsługi Ruchu Turystycznego* 181,1% – 291,2; *Zakład Rolniczo-Hodowlany w Czulczycach* 203,6% – 1.001,2; *Transport turystyczny* 317,6% – 412,7; *Gastronomia Jezioro „Biale”* brak planu – 365,3. Koszty w 1989 r. stanowiły 198,6% wykonania planu. Dynamika kosztów była o 14,9 pkt. mniejsza od dynamiki dochodu, co wpłynęło na uzyskanie dobrego wyniku finansowego bez zysków i strat nadzwyczajnych. Najbardziej kosztochłonną działalnością w 1989 r. była działalność gastronomiczna 96,8% udział kosztów w dochodach. Natomiast najmniej kosztochłonną działalnością był Zakład Rolniczo-Hodowlany w Czulczycach. W 1989 r. WPT uzyskało rentowność 14,7% tj. większą o 9% niż w 1988 r. Była to największa rentowność jaką WPT uzyskało w 10-letnim okresie swojego działania. Dochód brutto w

1989 r. – był wysoki – obejmował m.in. koszty zakupu imprez turystycznych. W ramach środków na modernizację dokonano m.in. zakupu dwóch autokarów Autosan. Zatrudnienie wyniosło 128 pełnych etatów. W związku z podjętą uchwałą na zebraniu ogólnym WPT w dniu 21 sierpnia 1989 r. w sprawie przeprowadzenia oceny struktury organizacyjnej w celu zmniejszenia zatrudnienia powołano komisję, która miała przedstawić wnioski w tej sprawie. Po dokonaniu dokładnej analizy z dniem 15 listopada 1989 r. rada pracownicza zatwierdziła nową strukturę organizacyjną w wyniku której zlikwidowano 6 1/4 etatu w WPT w tym 5 3/4 w administracji – dało to lepszą organizację i oszczędności finansowe. W wyniku zmian organizacyjnych oraz nowych warunkach działania przedsiębiorstwa opracowano nowy Statut WPT w Chełmie. Rok 1989 był najlepszym rokiem w dotychczasowej działalności WPT.

1990 r.

1 – Hotel „Kamena”

2 – Biuro Obsługi Ruchu Turystycznego

3 – Transport turystyczny

4 – Zakład Rolniczo-Hodowlany w Czulczycach

5 – Zakład Gastronomiczny „Kamena”

Dnia 28 marca 1990 r. WPT w Chełmie wprowadziło nowe zapisy do swojej działalności, i tak: *Przewodniczącego Głównego Komitetu Turystyki zastąpiło Ministerstwo Rynku Wewnętrznego w Warszawie* – „Statut WPT złożono w dniu 21 marca 1990 r.

WPT w Chełmie za I-pół. 1990 r. z planowanego (*tylko*) – wypracowało zysk stanowiący 24,94% ; sprzedaż wykonano w 48,73%, koszty wykonano w 53,83% ; podatki (obrotowy i rolny) wykonano w 58,26%. Z analizy wynikało, że plan sprzedaży został wykonany jedynie w Zakładach Rolniczo-Hodowlanych w Czulczycach (w 122%), pozostałe działalności uzyskały sprzedaż od 22% – Biuro Obsługi Ruchu Turystycznego, do 81% – Transport turystyczny. Poszczególne działy :

- **Hotel „Kamena”** – Z analizy wynika, za I-pół. 1990 r. nie wykonano w\g założeń, planu sprzedaży, kosztów, podatku obrotowego, zysku i współczynnika wykorzystania hotelu. Ilość osobo noclegów w sztukach wyniosła 9.461 (w tym czasie w 1989 r. – 20.133) – dla cudzoziemców 2.732 (6.070) – dla osób krajowych 6.729 (14.063); Przyczyną niewykonania planu sprzedaży było zmniejszenie wykorzystania miejsc noclegowych. W strukturze gości noclegowych zagranicznych zmalała 1990 r. ilość osobo noclegów na rzecz obywateli (KS) krajów socjalistycznych z 5.893 z I-pół. 1989 r. do 2.530 w 1990 r., zaś wzrosła ilość osobo noclegów gości z (KK) krajów kapitalistycznych z 177 do 262, (apartament, apartament 2-os., pokoje 1 i 2-os). Usługi gastronomiczne to świadczenia standardowe cudzoziemców wartość których w kalkulowana jest w cenę noclegu gościa zagranicznego.

- **Zakład Gastronomiczny „Kamena”** – *Plan sprzedaży obejmuje obroty w punktach : kawiarnia, bufet restauracji, bufet Klubu Nocnego, barek, kuchnia, szatnia papierosy, bilety wstępu do Klubu Nocnego, kiermasze, sprzedaż alkoholu. *Z zestawienia danych o Zakładzie Gastronomicznym wynika, że sprzedaż ogółem za 1990 r. w porównaniu do 1989 r. wzrosła przeciętnie 6-razy podczas gdy w poszczególnych punktach handlowo-produkcyjnych wyższy wzrost uzyskał barek Klubu Nocnego – 9,38 razy, bufet restauracji – 7,11 razy. *W przekroju asortymentowym wzrosły obroty z tytułu sprzedaży alkoholu (mimo, że w br. są mniejsze marże) ogółem blisko 7 razy, poniżej średniej kształtuje się konsumpcja produkcji kuchni – tylko 4,68 razy. *Koszty to : koszty amortyzacji – (budynku Hotelu i urządzeń wspólnych), zużycie materiałów – (zużycie przypraw, zastawa stołowa), druki, materiały do konserwacji i środki czystości, zużycie przedmiotów nietrwałych, energia i woda, pozostałe usługi materialne (konserwacja dźwigów, dezynsekcja, wywóz nieczystości,

usługi kominowe), wynagrodzenia i pochodne, podatki, pozostałe usługi niematerialne (PZU, ZAIKS, ekwiwalent za ręczniki, koszty pośrednie).

- **Biuro Obsługi Ruchu Turystycznego** – W zestawieniu BORT, w punkcie 6 (jest zapis) – Ilość uczestników imprez (jednostka miary) osoba : I-pół. 1990 r. – 478, I-pół. 1989 r. – 1.340. Sprzedaż BORT charakteryzuje się kwotowo najmniejszą dynamiką przyrostu w WPT. Z porównania ilości uczestników imprez w I-pół. 1990 r. i I-pół. 1989 r. wynika wielkość spadku popytu na usługi WPT – jeśli 1989 r. przyjąć za 100%, to w 1990 r. wykorzystano podaż usług WPT w 36%. Miernik ten można odnieść do pozostałych działalności WPT (z wyjątkiem ZRH w Czulczycach) gdyż większość uczestników imprez w 1989 r. dotyczyła wymiany bezdewizowej, przysparzającej dochodów każdej z działalności WPT. W podsumowaniu działalności BORT stwierdzić można, że planowany zysk na I-pół. 1990 r., mógłby być wykonany przy utrzymaniu się popytu na usługi BORT poziomu 1989 r.

- **Transport turystyczny** – W zestawieniu, wykorzystania transportu turystycznego, w punkcie 4 (jest zapis) – Ilość przejechanych km (jednostka miary) km: I-pół. 1990 r. – 40.692, I-pół. 1989 r. – 56.238, w tym na rzecz zleceniodawców : 40.414 i 54.463. Jak wynika z zestawienia w 1990 r. ilość przejechanych zarobkowo km jest niższa. Należy tu dodać, że w 1989 r. czynnych było 2-autobusy trzeci zakupiono w maju, tak też w 1990 r. czynne były już 3-autobusy, a więc w warunkach porównywalnych wykorzystanie transportu w 1990 r. spadło o ok. 50%. Strata na transporcie turystycznym wynika (jak i w poprzednich omówionych działalnościach) z powodu niskiego stopnia wykorzystania taboru, a także niską rentownością realizowaną w cenach wynajmu ze względów konkurencyjnych.

- **Zakład Rolniczo-Hodowlany w Czulczycach** – plan sprzedaży usług produkcji roślinnej i zwierzęcej wykonał z nadwyżką, główna przyczyna to dochody z produkcji zwierzęcej wynikłej wzrostem cen sprzedaży (674%) – koszty to zakup warchlaków. Stan produkcji w toku na 30 czerwca 1990 r. wynosił : trzoda chlewna – 83 sztuki, zasiewy rolnicze zbóż – 50 ha.

Ocena sytuacji finansowej i ekonomicznej WPT w Chełmie na koniec 1990 r. – Przeszacowanie majątku trwałego w 1990 r. spowodowało, że w wartościach netto wzrósł on 12.21 razy. Większość majątku WPT (82%) to obiekt Hotelu „Kamena”. Przeszacowanie majątku sprawiło, że wartość funduszy : założycielskiego i przedsiębiorstwa w 99% finansuje majątek trwały, a tylko w 1% są to wolne środki obrotowe. Wynika stąd, że WPT od kilku ostatnich lat posiadało dostateczną ilość własnych środków obrotowych, w 1990 r. znalazło się w potrzebie korzystania z kredytów bankowych. Kredytowanie to było utrudnione, gdyż w ocenie banków WPT ma niską notę – główna przyczyna to fakt niskiej rentowności – zysk nie pokrywa dywidendy. W sytuacji WPT, biorąc pod uwagę aktualne uwarunkowania rynkowe i sytuację w zakresie kosztów, głównie związanych z energią, można stwierdzić, że WPT może funkcjonować samodzielnie pod warunkiem zwolnienia z dywidendy. Należałoby przy tym dążyć do przekazania możliwie wszystkich działalności pracownikom lub osobom z zewnątrz – nawet do prowadzenia na zasadzie wynajmu lokali lub agencyjnych.

Chełm, dnia 19 października 1990 r. – Urząd Wojewódzki Wydział Polityki Regionalnej w Chełmie. Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Turystyczne w Chełmie zwraca się z wnioskiem o podjęcie decyzji przesunięcia dywidendy za rok 1990 w kwocie zł. na fundusz założycielski lub rozłożenie spłaty dywidendy na raty zakładając jej spłatę od II półrocza 1991 r. Jednocześnie prosimy o zaniechanie naliczania i poboru odsetek za zwłokę w płaceniu dywidendy w kwocie zł. za okres styczeń-sierpień 1990 r.

Uzasadnienie – W roku bieżącym nastąpiły duże przemiany w działalności państwowych przedsiębiorstw turystycznych. Dokonano znacznej przeceny majątku trwałego WPT, oraz zmieniono zasady płatności dywidendy. Biorąc pod uwagę rejon w jakim działa

WPT oraz sytuację społeczno-polityczną i gospodarczą kraju jak i państw graniczących z nami, działalność w zakresie turystyki i wypoczynku bardzo się zmniejszyła. Zmniejszyło się również zapotrzebowanie na usługi noclegowe i gastronomiczne. Sytuacja ta spowodowała, że WPT fizycznie nie jest w stanie wypracować takich wyników aby w 100% wywiązać się wobec budżetu ze swoich zobowiązań. W chwili obecnej WPT płaci wszystkie zobowiązania oprócz dywidendy. Planowana w roku bieżącym przez Rząd prywatyzacja w przypadku WPT nie zdała egzaminu ponieważ przedsiębiorstwo nie może być sprywatyzowane jako spółka akcyjna. Również jego prywatyzacja w oparciu o ustawę prywatyzacyjną tj. likwidację przedsiębiorstwa celem przekształcenia go w spółkę pracowników i osób fizycznych na zasadzie dzierżawy majątku państwowego w chwili obecnej jest niemożliwa z powodu braku wszystkich przepisów wykonawczych do ustawy o przedsiębiorstwach państwowych oraz ustawy prywatyzacyjnej tj. zasad wyceny majątku oraz zasad jego dzierżawienia oraz to, że w rejonie Chełma ludność jest uboga i nie stać jej przy bardzo dużych czynszach mieszkaniowych oraz bieżących kosztach utrzymania rodzin zainwestować pieniądze w spółkę, która byłaby mało rentowna. W związku z tym uważamy, że w chwili obecnej najrozsądniejszym wyjściem jest zrezygnowanie budżetu w roku bieżącym i być może w 1991 z należnej dywidendy. Jednocześnie informujemy, że tak szybkie przemiany gospodarcze w roku bieżącym dla większości załogi były swoistym szokiem w związku z czym do chwili obecnej był bardzo duży opór załogi na wszelkiego rodzaju propozycje zmian, a w szczególności zmian kadrowych. Obecnie podjęliśmy działania celem wymiany kadry kierowniczej oraz części załogi, żeby urentownić działalność przedsiębiorstwa. Planujemy również w ramach posiadanych możliwości finansowych zmianę zasad świadczonych przez nas usług oraz wyjścia na teren miasta z usługami gastronomicznymi celem zwiększenia wpływów. Przedstawiając powyższe uprzejmie prosimy o przeanalizowanie sytuacji naszego przedsiębiorstwa i pozytywne ustosunkowanie się do naszej prośby lub o inną decyzję, która byłaby lepszym rozwiązaniem od proponowanej. – Dyrektor WPT w Chełmie.

W latach 1990 – 1992 Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Turystyczne w Chełmie było członkiem Polskiej Izby Turystycznej.

W dniu 11 maja 1990 r. delegacja z WPT uczestniczyła w zjeździe-naradzie branży turystycznej w Warszawie na zaproszenie Polskiej Izby Turystycznej.

Na podstawie Zarządzenia Nr 31 Wojewody Chełmskiego wszczyna się w WPT w Chełmie postępowanie naprawcze od dnia 1 listopada 1990 r. do 31 stycznia 1991 r.

W dniu 26 listopada 1990 r. dokonano zmiany na stanowisku w WPT w Chełmie – zastąpiono dotychczasowego dyrektora WPT na – tymczasowy kierownik WPT.

W dniu 19 lipca 1990 r. odbyło się w Warszawie w siedzibie i z inicjatywy Naczelnej Rady Polskiej Izby Turystyki spotkanie, w którym uczestniczyli z jednej strony członkowie Prezydium Naczelnej Rady Polskiej Izby Turystyki i z drugiej strony posłowie Komisji Młodzieży i Kultury Fizycznej, a dotyczyło ono spraw modelu administrowania turystyką na szczeblu centralnym RP wraz z uzasadnieniem.

1991 r.

Rok 1991, to początek końca WPT w Chełmie. Od tego roku wobec wielu trudności przede wszystkim finansowych, oraz redukcji wielu form swojej działalności, WPT w Chełmie, aby dalej funkcjonować (i broniąc się przed wegetacją), oparło swoją działalność o następujące-podstawowe swoje działy:

- 1 – Hotel „Kamena”
- 2 – Zakład Gastronomiczny „Kamena”
- 3 – Biuro Obsługi Ruchu Turystycznego – *od pracy-wyników BORT uzależniony był transport turystyczny i rozwój turystyki.*
- 4 – Zakład Rolniczo-Hodowlany w Czulczycach – *w parcelacji.*

W październiku 1991 r. w Dziale Organizacja Przedsiębiorstwa dokonano zmiany, zamieniono *tymczasowy kierownik WPT w Chełmie* na okres prowadzenia postępowania naprawczego – na **Zarząd Komisaryczny**, przedłożenie okresu postępowania naprawczego – pismem Wojewody Chełmskiego.

1992 r.

Rok 1992 – dalsza redukcja etatów w WPT w Chełmie. Ważne działalności to:

- 1 – Zakład Gastronomiczny „Kamena”
- 2 – Hotel „Kamena”
- 3 – Biuro Obsługi Ruchu Turystycznego – *tu zatrudnienie kierowcy uzależnione od działalności i rozwoju turystyki w BORT.*
- 4 – Dział Techniczny
- 5 – Administracja – *dobra współpraca z Działem Finansowo-Księgowym, sprawy kadrowo-płacowe.*

- *stanowiska nierobotnicze obowiązujące w WPT od dnia 1 stycznia 1992 r.* – główny księgowy; radca prawny; kierownik zakładu gastronomicznego „Kamena”; kierownik hotelu „Kamena”; kierownik działu techniczno-administracyjnego; kierownik BORT; straszy księgowy; kasjer główny; samodzielny referent: d/s kadr i płac, d/s kancelarii-organizacyjnej, d/s turystyki, d/s administracji i gospodarki materiałowej; księgowy; kasjer; inspektor d/s przeciw pożarowych.

- *stanowiska robotnicze obowiązujące w WPT od dnia 1 stycznia 1992 r.* – szef kuchni; pracownik d/s ochrony; plastyk; kierowca turystyczny; kuchmistrz; konserwatorzy; starsza bufetowa; starszy kelner; recepcjonistka; kucharz; cukiernik; kelner; bufetowa; praczka-repasaczka; wykwalifikowana pomoc kuchenna; sprzątaczkę gastronomi; robotnik d/s ciężkich – magazynier; portier; korytarzowe; pokojowe; pomoc kuchenna; robotnik d/s gospodarczych, *(większość z tych stanowisk funkcjonowała wcześniej).

Zarządzenie Nr 41 Wojewody Chełmskiego z dnia 14 grudnia 1992 r. w sprawie likwidacji przedsiębiorstwa państwowego pod nazwą: *Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Turystyczne w Chełmie.*

1993 r.

W styczniu 1993 r. dokonano następnych zmian w zarządzaniu WPT w Chełmie.

Zarządzenie Nr 14 Wojewody Chełmskiego z dnia 16 czerwca 1993 r. zmienia zarządzenie w sprawie likwidacji przedsiębiorstwa państwowego pod nazwą : *Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Turystyczne w Chełmie.*

Zarządzenie nr 34 Wojewody Chełmskiego z dnia 29 grudnia 1993 r., zmieniające zarządzenie w sprawie likwidacji przedsiębiorstwa państwowego pod nazwą : *Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Turystyczne w Chełmie.*

- **Uzasadnienie** – W wyznaczonym terminie, do dnia 31 grudnia 1993 r. nie został zakończony proces likwidacji Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Turystycznego z powodu nie

dokonania spłaty wszystkich zobowiązań oraz nie zagospodarowania całego majątku WPT. Dlatego też, zachodzi konieczność przedłużenia postępowania likwidacyjnego do 31 grudnia 1994 r. W tym czasie dokonane zostaną uzgodnienia z Agencją Własności Rolnej Skarbu Państwa dotyczące uregulowania stanu prawnego nieruchomości rolnych w Czulczycach. Umożliwi to dokonanie sprzedaży tej części majątku. W związku z negatywnym stanowiskiem Zarządu Miasta Chełma, wyrażonym w piśmie z dnia 17 grudnia 1993 r., w sprawie przyjęcia na mienie komunalne budynku hotelowego, zachodzi konieczność wznowienia poszukiwań nowych kontrahentów, zainteresowanych majątkiem całego przedsiębiorstwa lub jego zorganizowanych części. Na podstawie decyzji Urzędu Skarbowego w Chełmie, spłatę zobowiązań WPT wobec Skarbu państwa z tytułu dywidendy, przełożono do końca b.r. Z-ca dyr. Wydziału Gospodarki i Przekształceń Własnościowych.

1994 r.

Zarządzenie Nr 14 Wojewody Chełmskiego z dnia 27 czerwca 1994 r. w sprawie likwidacji *Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Turystycznego w Chełmie* – wykonanie zarządzenia zleca się Dyrektorowi Wydziału Gospodarki i Przekształceń Własnościowych.



2004 r.

Zarządzenie Nr 167 Wojewody Lubelskiego z dnia 1 września 2004 r. w sprawie prywatyzacji bezpośredniej przedsiębiorstwa państwowego pod nazwą: *Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Turystyczne w Chełmie*.

Postanowienie Nr 31 Wojewody Lubelskiego z dnia 19 listopada 2004 r. w sprawie zatwierdzenia sprawozdania z działalności za 2004 r. przedsiębiorstwa państwowego pod nazwą: *Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Turystyczne w prywatyzacji w Chełmie*. Działając na podstawie – art. itd.– postanawia się, co następuje:

par.1

Zatwierdza się **Sprawozdanie z działalności za rok 2004** przedstawione przez pełnomocnika do spraw prywatyzacji, stanowiące uzupełnienie bilansu zamknięcia roku obrachunkowego przedsiębiorstwa państwowego pn.: **Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Turystyczne w Chełmie**.

par.2

Postanowienie wchodzi w życie z dniem podpisania.

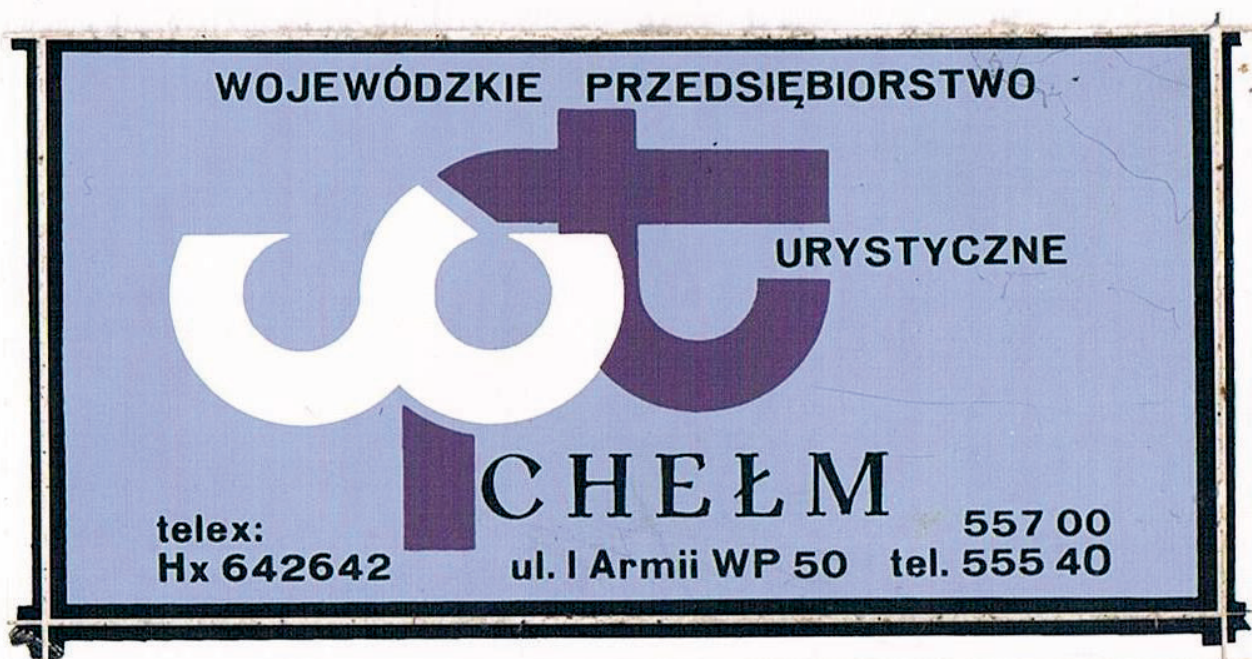
Uzasadnienie: Sprawozdanie finansowe **Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Turystycznego w prywatyzacji w Chełmie** zostało zatwierdzone przez organ założycielski Postanowieniem nr 30 Wojewody Lubelskiego z dnia 19 listopada 2004 r. Przedstawione przez pełnomocnika ds. prywatyzacji **Sprawozdanie z działalności za rok 2004**, w sposób zadowalający wyjaśniło funkcjonowanie przedsiębiorstwa i działania przeprowadzone przez pełnomocnika ds. prywatyzacji.

**Uwaga: Jest to ostatni ważny dokument, stwierdzający istnienie Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Turystycznego w Chełmie i zamykający jego działalność za 2004 r.*

Jeszcze do końca 2004 r. w Hotelu „Kamena” który był ostatnią wizytówką WPT w Chełmie, odbywali praktyki zawodowe studenci z różnych krajowych uczelni o kierunkach studiów m.in. :

- *Turystyka i rekreacja,*
- *Organizacja i obsługa turystyki i rekreacji,*
- *Organizacja i obsługa ruchu turystycznego – itd.*

2004 r. był końcem Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Turystycznego w Chełmie.



Podsumowanie wnioski do WPT w Chełmie (1979-2004).

Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Turystyczne w Chełmie było od wielu lat w kręgu moich zainteresowań – jako instytucja zajmująca się szeroko rozumianą turystyką i jej oddziaływaniem w systemie tworzenia ruchu turystycznego w Chełmie, regionie i w kraju.

WPT w Chełmie zostało powołane przez Wojewodę Chełmskiego, który sprawował nadzór, poprzez dyrektora Wydziału Kultury Fizycznej i Turystyki Urzędu Wojewódzkiego w Chełmie. Wydział odpowiadał za propagandę, stan, rozwój i osiągnięcia kultury fizycznej i turystyki w województwie chełmskim, politycznie podlegał pod KW PZPR w Chełmie. Dlatego też przede wszystkim w latach 1979-1989 decyzje i stanowiska w WPT, były podejmowane po uzgodnieniu z odpowiednią komórką KW PZPR.

WPT w Chełmie miało być wielkim i prężnym kombinatem tworzącej się współczesnej turystyki. Miało być też alternatywą dla – *renomowanego o wielkich ideach narodowo-patriotycznych* – Oddziału Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego im. Kazimierza Janczykowskiego w Chełmie.

Reasumując :

WPT w Chełmie – pomimo ciągłego polityczno-partyjnego wsparcia (*szczególnie w latach 1979-1989*), jak i braku : rzetelnej i specjalistycznej kontroli, odpowiedzialności, wizji i strategii – nie spełniło wielkich oczekiwań, jakie w nim pokładano. Było też przykładem złego zarządzania i w rezultacie upadło – **1 października 2004 r.**



Od 1 października 2004 r. Przedsiębiorstwo „TECHNOBUD” Sp. z o.o. ul. Ceramiczna 34 d w Chełmie – zostało właścicielem Hotelu „Kamena”, przy Al. Armii Krajowej 50 w Chełmie – jako następcą prawny Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Turystycznego w Chełmie – utrzymując też dotychczasowy profil usług.

Od 9 sierpnia 2013 r. – po odłączeniu się od Przedsiębiorstwa „TECHNOBUD” – już samodzielnie jako **Hotel „KAMENA” Sp. z o.o.**

Obecnie **Hotel „KAMENA” ** w Chełmie** posiada :

- *4 sale konferencyjne*
- *63 pokoje hotelowe o różnym standardzie : Lux, Ekonomiczne, Standard, Apartamenty*
- *restaurację na 60 osób*
- *kasyno*
- *kiosk hotelowy*

Hotel „KAMENA” położony jest w samym centrum miasta Chełm w odległości **400m** od **Starówki** oraz **700m** od dworca kolejowego PKP Chełm miasto i dworca autobusowego PKS.

Z Hotelu „KAMENA” jest **20km** od wschodniej granicy Unii Europejskiej, tu też mieści się przejście graniczne w Dorohusku – linię granicy wyznacza rzeka Bug, jedna z rzek Europy.



***Źródło:**

- W styczniu 2013 r. dotarłem do nieuporządkowanych dokumentów Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Turystycznego w Chełmie (1979 – 2004).
- Kwerendę przeprowadziłem zimą, tekst opracowałem wiosną 2013 r.
- Jest to pierwsze tak obszerne opracowanie dziejów WPT w Chełmie.
- W pracy celowo pominąłem nazwiska, finanse, księgowość, sprawy prawne.
- Myślę, że jest to obiektywny i rzetelny materiał źródłowy.
- Bardzo dziękuję Pani Joannie Zubińskiej Dyrektor Hotelu „Kamena” w Chełmie za pozwolenie na kwerendę w/w dokumentacji.

Rozdział III

Rodzaje, typy i formy turystyki w Chelmie i w powiecie chełmskim

Turystykę określa się jako fenomen XX wieku.

Już prawie pół wieku temu, bo w 1951 r. w swojej pracy pt. „*Le Tourisme Social*” W. Hunziker, stwierdził, iż turystyka „*to nie luksus ale konieczność życiowa*”. Również klasyczną jest już dziś jego definicja, zgodnie z którą *turystyka stanowi zespół stosunków i zjawisk wynikających z podróży i pobytu osób przyjezdnych, o ile nie następuje w związku z tym osiedlenie i podjęcie działalności zarobkowej (definicja ta jest ciągle, poszerzana i weryfikowana przez wielu badaczy na wiele sposobów).*

Turystykę, jako formę migracji wytwarzającą zespół określonych stosunków społeczno-kulturowych, definiuje również w 1979 r. w swojej pracy pt. „*Socjologiczne problemy turystyki*”, Krzysztof Przecławski, który precyzuje rodzaj styczności stanowiący podłoże stosunków i zjawisk charakterystycznych dla turystycznych podróży. Według niego „*turystyką w szerokim znaczeniu jest całokształt zjawisk ruchliwości przestrzennej, związanych z dobrowolną, czasową zmianą miejsca pobytu, rytmu i środowiska życia oraz z wejściem w styczność osobistą ze środowiskiem odwiedzanym (przyrodniczym, kulturowym bądź społecznym)*”.

Definicje tego typu stosowane są przez specjalistów z różnych dziedzin wiedzy, starających się bardziej precyzyjnie określić, jaki aspekt turystyki znajduje się w centrum ich zainteresowań. Ekonomiści jako główny zespół zjawisk towarzyszących turystycznym wozom traktują kształtowanie się rynku i przemysłu turystycznego, a turystę postrzegają przede wszystkim jako konsumenta na tym runku, jako osobę zostawiającą w odwiedzanym miejscu pieniądze. Pedagodzy większą wagę przywiązują do funkcji i celów turystyki: wychowawczych, poznawczych, rekreacyjno-zdrowotnych. Natomiast przedstawiciele nauk przyrodniczych ujmują turystykę głównie jako zjawisko przestrzenne, badając przydatność przestrzeni geograficzno-przyrodniczej dla ruchu turystycznego oraz skutki jego rozwoju, prowadzące do przekształcenia, a nawet degradacji obszarów odwiedzanych przez turystów.

Jednak sednem turystyki jest ruch, proces wytworzony przez wpływy ludzi, pieniędzy, rzeczy, informacji i wartości kulturowych. Uczestnictwo w turystyce jest czynnikiem swobodnej decyzji, wolnym wyborem spośród innych form spędzania wolnego czasu, zaspokojenia też potrzeb, poznawczych, kulturalnych czy ludyczno-rekreacyjnych – teoria zabawy, kompensacji, konfliktu, komunikacji.

Turystyka wypełnia lukę, jaka powstała pomiędzy zanikającą, tradycyjną kulturą wspólnot, społeczności lokalnych, a kulturą o uniwersalnym zasięgu, tworzoną przez środki masowego przekazu. Turystyka stanowi szansę zmiany trybu i sposobu życia, zaspokojenia potrzeby nowych doświadczeń, uznania, samorealizacji, a nawet wolności. Turystyka traktowana jest jako – spotkanie kultur – jako przedmiot interesów grupowych i międzygrupowych. Turystykę stosuje się jako sposób życia umożliwiający realizację różnych celów, które podlegają ograniczeniu w czasie pracy. Turystyka może przyczynić się do kształtowania czy doskonalenia ładu przestrzennego, ale może też powodować jego niszczenie w przypadku niekontrolowanego i nadmiernego ruchu turystycznego. Ostatnio za sprawą środków masowego przekazu wykreował się typ turystyki – turystyki masowej.

**Źródło: J. Bogucki, A. Woźniak, Turystyka, 1997.*

1 – Turystyka religijna i pielgrzymkowa

Nie było w średniowieczu mowy o świadomym podróżowaniu w celu poznawania świata, rekreacji i czerpaniu z tego przyjemności. Pojawia się to dopiero w odrodzeniu. Podróże średniowieczne miały cele głównie religijne i jako takie torowały drogę późniejszej turystyce, ale samej turystyki jeszcze nie stanowiły, przynajmniej nie w sensie, w jakiej rozumiemy ją współcześnie. Możemy natomiast mówić o pielgrzymowaniu jako formie, która przygotowała grunt pod późniejsze podróże już czysto turystyczne – (dawniejsze wszelkie formy podróżowania, zawierały w sobie element geograficzny).

Tradycje pielgrzymek religijnych mają bogatą historię, były też praktykowane w wielu religiach. Każda pielgrzymka zawiera w sobie element podróży i wysiłku fizycznego, a często także kultury ludycznej. Pielgrzymi często pokonywali ogromne odległości, w dążeniu do celu.

Pierwsze hotele i schroniska noclegowe powstawały przy świątyniach-(kościółach) stanowiących cele pielgrzymek. W czasie pielgrzymowania z czasem powstawały też, oberże, karczmy, zajazdy, gospody-(karczmy chłopskie), czy domy pielgrzyma. Po ustabilizowaniu sytuacji w Europie przez Karola Wielkiego wzrasta ruch handlowy i tym samym coraz konieczniejsza staje się budowa schronisk dla podróżnych i pielgrzymów, zwanych wtedy hospicjami. Hospicja (*dawne schroniska dla podróżnych-pielgrzymów lub gospody-stancje dla uczniów*) pierwsze, budowali i prowadzili oczywiście zakonnicy. Pierwsze hospicjum przeznaczone dla Polaków założył w Rzymie w 1575 r. kardynał Stanisław Hozjusz.

✻

W 1410 r. chorągiew rycerstwa ziemi chełmskiej brała udział w największej bitwie średniowiecza, z Krzyżakami pod Grunwaldem pod znakiem „*białego niedźwiedzia między dwoma drzewami w polu czerwonym*”, była to wielka pielgrzymka w obronie polskości.

Od 1439 r. organizowany corocznie **8 września wielki odpust chełmski** na **Święto Narodzenia Najświętszej Marii Panny**, nabrał masowego charakteru ciągnących do Chełma pielgrzymek ze wszystkich stron, *przy tej okazji organizowano doroczne jarmarki.*



Sztych T. Rakowieckiego z XVIII wieku. Reprodukacja sztychu, przedstawiająca procesję podczas koronacji Cudownego Obrazu Matki Boskiej Chelmskiej w 1765 r. – już wtedy procesje były tak okazałe, były to wielkie ówczesne pielgrzymki.

Po wypadkach 8 kwietnia 1861 r. – w przededniu Powstania Styczniowego – nastąpiły pierwsze przejawy ruchu narodowego przeciw zaborcom i rusyfikacji carskiej, a z tym wynikły represje: narodowowyzwoleńcze ruchy ludności polskiej, carskie oblawy po lasach, manifestacje kościelno-religijne społeczności Ziemi Chełmskiej śpiewano hymny i pieśni patriotyczne. Odbywały się też procesje i z tym związane odpusty. Carscy siepacze prowadzili deportację księży i cywilów, potęgowały się też manifestacje świeckie. Odbywały się okolicznościowe obchody rocznic unii lubelskiej i unii horodelskiej, car zarządził komisje policyjno-śledcze. W ciągłej walce podążały do **Cudownego Obrazu Matki Boskiej Chełmskiej w Chełmie** manifestacyjne pielgrzymki.

- **Manifestacje religijne** z tym związane odbywały się nie tylko w kościołach i jego obejściu, procesje wychodziły często w teren przy udziale miejscowej i okolicznej ludności, urzędników i innych. Procesje kierowały się w okolice krzyży, do miejsc męczeństwa i pamięci narodowej – tak była prowadzona walka narodowowyzwoleńcza.

Ziemia Chełmska i sprawa jej oderwania zapoczątkowana powołaniem przez cara guberni chełmskiej, z dniem **1 stycznia 1913 r.** zapoczątkowała nową falę, wielkich procesji, manifestacji religijnych i pielgrzymek do **Cudownego Obrazu Matki Boskiej Chełmskiej w Chełmie**.

Katedra Mariacka w Chełmie i Cudowny Obraz Matki Boskiej Chełmskiej sięga pradawnych czasów. **Obraz Matki Boskiej Chełmskiej** jest cudowny i wielu łaskami słynący. Biskup Jakub Susza, historyk dziejów Matki Boskiej Chełmskiej, żyjący w XVII w. umieścił w swej księdze ponad 700 cudów, które miały miejsce w XVII w. i były przez niego sprawdzone. Do **Cudownego Obrazu Matki Boskiej Chełmskiej** przez wieki szczególnie podczas okrutnych wojen, pożarów i zaborów ciągnęły niezliczone pielgrzymki wiernych z najodleglejszych terenów.

Dzień 8 września, od prapoczątków było rzeczywistym **Świętem Ziemi Chełmskiej**, ponieważ odbywały się w tym czasie w Chełmie wielkie odpusty od niepamiętnych czasów i ciągnące tu wielkie pielgrzymki i procesje. Wraz ze zniesieniem Unii i zabranie Katedry na cerkiew przez Rosjan, również zabrano i dokonano mistyfikacji na rzecz prawosławia rządowego i Dzień Narodzenia Matki Boskiej. Z chwilą zaś rewindykacji katedry został na nowo przywrócony Dzień Odpustu 8 września w Chełmie. Przez pierwsze parę lat odpusty na Górcę nie miały takiej świetności, jak szczególnie odpust w **1932 r.**, który został zareklamowany drukami propagandowymi, artykułami w pismach i czynną współpracą wszystkich członków specjalnie zwołanego **Komitetu Święta Ziemi Chełmskiej**. Takiego napływu procesji i pielgrzymek pobożnych w dniu 8 września 1932 r., nie było w Chełmie od czasów Odrodzenia Rzeczypospolitej. Nowo utworzona parafia Mariacka i Górka przybierały coraz piękniejszy wygląd i coraz bardziej przyciągały wiernych chrześcijan zarówno katolików jak i prawosławnych. Dowodem były liczne wielkie pielgrzymki ludności ruskiej nie tylko z Chełmskiego ale i z za Bugu, które przybyły na odpust dnia 8 września 1932 r. na Chełmską „Górkę”. To miejsce tak wybitnie atrakcyjne, że ludzie nie zważają po jakimś czasie do Pana Boga modli, lecz ciągną tu jako do miejsca wstawionego tyłu cudami w ciągu wieków. Do ważnych zewnętrznych oznak zdobiących „Górkę” było światło elektryczne zamontowane na krzyżu na głównej kopule kościoła, widoczne z odległości kilkudziesięciu kilometrów. Propaganda święta spowodowała, że 7 września nieszpory z Chełma były transmitowane przez Radio z Warszawy, a Tygodnik „Radio” z tej okazji zamieścił dłuższy artykuł z datami historycznymi o dziejach cudownego Obrazu Matki Boskiej Chełmskiej. Data 8 września 1932 r. jest punktem zwrotnym do dawnej tradycji Święta Ziemi Chełmskiej.

Specjalnie dobrany powołany po raz drugi Komitet Obchodów Święta Ziemi Chełmskiej – Komitet Odbudowy Katedry w Chełmie, już na kilka miesięcy wcześniej czynił

przygotowywania do „Święta Ziemi Chełmskiej” w Katedrze na Górcie Chełmskiej w dniach 6,7 i 8 września 1933 r. z okazji odpustu na Dzień Narodzenia N.M.P (biuro w kancelarii parafialnej na Górcie w Chełmie urzędowało w godz. 10-13 i 15-17 codziennie). Komitet organizacyjny liczył ponad 100-osób, w składał którego weszli zaci chełmianie o różnej profesji. Komitet powołał po raz pierwszy sekcje: propagandową, dekoracyjną, muzyczną, kwaterunkową, widowiskową, pamiątkarską, które odpowiadały za prawidłowy przebieg uroczystości. Była to potężna manifestacja katolicka i patriotyczna polska, której echa rozeszły się daleko poza Chełm, dając tym sposobem świadectwo polskości Chełma. Praca przygotowawczo-organizacyjna święta w 1933 r. była imponująca.

- **Sekcja propagandowa** nie pominęła żadnego nowoczesnego środka propagandowego. Na kilka tygodni rozwieszono niemal w całej Polsce, a na Chełmszczyźnie, Podlasiu i Wołyniu przede wszystkim, afisze, zapowiadające święta. Doprowadzono do umieszczenia artykułów w całej niemal polskiej prasie a przede wszystkim chełmskiej lokalnej i regionalnej „Kronice Nadbużańskiej”. Ukoronowaniem wszystkiego była *(też już po raz drugi)* transmisja nabożeństw przez Polskie Radio.

- **Sekcja dekoracyjna** teren Górki i wnętrze katedry wprost nadziemsko wystroili i oświetliła, a to zjawisko widać już było z ponad kilkunastu kilometrów od Chełma. Proszono też właścicieli domów aby na czas świąt dekorowali-przystroili swoje domy balkony okna flagami i godłami państwowymi, emblematami religijnymi, dywanami, zielenią i girlandami, wieczorem zaś i podczas procesji iluminować okna, *niech miasto nasze w dzień ten powstrzyma się od zajęć, niech świętują biura, warsztaty i sklepy.*

- **Sekcja muzyczna** sprawiła ucztę dla uszu, na czele z Towarzystwem Śpiewaczym „Lutnia”, oraz transmisjami śpiewaczymi w Polskim Radio.

- **Sekcja kwaterunkowa** potrafiła zagwarantować lokum wszystkim, pielgrzymom, wycieczkom i gościom zaproszonym. Zwrócono się też do wszystkich mieszkańców Chełma (i okolicy) z gorącą prośbą o dalsze łaskawe zgłaszania i zaofiarowywania noclegów dla przybyłych pielgrzymów, wycieczek i zaproszonych gości, oraz o wypożyczanie przedmiotów kwaterunkowych, jak pościeli mebli itd. Jak wielkie zainteresowanie budziło Święto Ziemi Chełmskiej, świadczą o tym zgłaszające się pielgrzymki i wycieczki z Warszawy, Lublina i innych okolic, nawet bardzo dalekich, bo aż z Podola. Nie wspominamy już o parafiach z Chełmszczyzny, przybyły też wielkie rzesze pielgrzymek ze wszystkich powiatów Ziemi Chełmskiej, z Podlasia i Wołynia. Najliczniej reprezentowane były powiaty Hrubieszowski i Włodawski. Więcej jak w zeszłym roku było pielgrzymów z Lublina.

- **Sekcja widowiskowa** dbała o pożyteczne i doniosłe rozrywki dla pątników i wycieczkowiczów. Największym momentem uroczystości była msza św. polowa przed portykiem katedry, celebrowana przez biskupa lubelskiego. Hejnały wykonywali fanfarzyści z 2 Pułku Artylerii Ciężkiej i udział w nabożeństwach orkiestr 2 pac i KPW.

- **Sekcja pamiątkarska** zadbała o pamiątki zgodnie z ideą święta i szczególną odezwą-przesłaniem do świętujących przyjezdnych: przywieźcie dzieciom i domownikom pamiątki z odpustu, książeczki, obrazki, medaliki, różańce (i inne), a przede wszystkim opowiedzcie im o tłumach, zebranych, by uczcić Bogarodnicę, o wzniosłych modlitwach i śpiewach, o podniesieniu ducha, któregoście doznali – zawieście ze sobą do domu miłe, radosne wrażenia i wspomnienia oraz uroki i walory krajoznawcze ziemi chełmskiej.

Należy podkreślić, że uroczystości przyciągnęły do Chełma niezliczone ilości pielgrzymów, gości, wycieczek, podróżników, zacnych ludzi-oficjeli itd. Zyskało na tym miasto, mieszkańcy, ruch pamiątkarski i ruch krajoznawczo-turystyczny, podniosło to też rangę i prestiż miasta. Można stwierdzić, że całe to zjawisko, a przede wszystkim formy organizacyjno-porządkowe i działalność poszczególnych sekcji – dawały podstawy do stwierdzenia, że w ten sposób narodziła się w Chełmie turystyka religijna-pielgrzymkowa. Dalsze lata potwierdziły rengę tych uroczystości i rozmach ich obchodzenia.

Pierwsza pielgrzymka do Częstochowy z ziemi chełmskiej. Proboszczowie na Konferencji dekanalnej, zorganizowanej w Chełmie 23 czerwca 1926 r. podjęli projekt zorganizowania pielgrzymki do Częstochowy. Pielgrzymka ta, powinna być imponująca i manifestacyjna o dużej społecznej ilości. Termin rozpoczęcia pielgrzymki wyznaczono na 26 sierpnia 1926 r. na dzień święta Matki Boskiej Częstochowskiej w Częstochowie. Wyjazd nastąpiłby dnia 23 lub 24 sierpnia z Chełma, dla wszystkich chętnych nawet różnego wyznania, specjalnie zakupionym pociągiem. Koszt dla każdego pątnika wyniesie 35 zł.

Kongres Eucharystyczny Regionalny w Chełmie. W dniach 8 i 9 września 1934 r. odbył się w Chełmie wielki **Kongres Eucharystyczny Regionalny**. Był to pierwszy Kongres Eucharystyczny na terenie województwa lubelskiego, zorganizowany właśnie w Chełmie. Przybyła ludność przede wszystkim z powiatów, hrubieszowskiego, krasnostawskiego, lubomelskiego, włodawskiego i chełmskiego oraz z całej Polski. W posiedzeniu Komitetu Kongresu Wykonawczego uczestniczyło zasłużonych 132 osoby z Chełma i z powiatu.

Tegoroczny Kongres Eucharystyczny był pierwszą, na wielką skalę organizowaną uroczystością religijną, od czasu wspaniałej i pamiętnej dla Chełma wizyty kanonicznej ś. p. Biskupa Jaczewskiego w dniu 10 czerwca 1905 r. kiedy przyjazd tego dostojnika kościoła zamienił się w triumf moralny społeczeństwa polskiego ziemi chełmskiej nad małością i podłością zaborców. Uroczystość ta była uzależniona od zezwolenia cara – a barwne banderie eskortowały powóz biskupa Jaczewskiego do Chełma – w każdej chwili też mogły być zaatakowane i rozpędzone przez stójkowych lub żandarmów carskich. Rok 1905 i 1934 r.

W celu prawidłowej organizacji tak wielkich świąt-uroczystości powołano 7-sekcji: Organizacyjno-finansowa, Liturgiczna, Dekoracyjno-porządkowa, Propagandowo-prasowa, Aprowizacyjno-sanitarna, Kwaterunkowa, Muzyczna.

Na apel Komitetu Kongresowego, mieszkańcy Chełma udzielili pielgrzymom ponad 5 tys. prywatnych lokali, oraz dużej ilości stodół na krańcach miasta. Odpowiednie władze zapewniły pielgrzymom opiekę i bezpieczeństwo. Zgłoszenia wolnych lokali i stodół też przyjmowało biuro kwaterunkowe w lokalu LOPP. Parafie dekanatu chełmskiego i ogniska Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży przygotowały kolorowe wianki i wieńce. Wystawiono wiele triumfalnych bram wyróżniała się brama przed gmachem Zarządu Miejskiego, ludność ul. Hrubieszowskiej wystawiła nadprogramowo swoją bramę powitalną. Władze miejskie uporządkowały i udekorowały teren, a właściciele w Chełmie i okolicy swoje domy, balkony, okna – flagami i insygniami tak państwowymi i miejscowymi jak i papieskimi. Wykonano też ołtarzyki, kwietniki. Propaganda Kongresu wydała książeczki kongresowe, odezwy, listy pasterskie biskupa lubelskiego i afisze które rozesłano do wszystkich parafii diecezji lubelskiej i Podlaskiej i Łuckiej. Komitet Kongresowy wydał również znaczki i nalepki do okien. Przygotowano też widowisko religijne. Wszystkim pojedynczym uczestnikom, biorącym udział w Kongresie Eucharystycznym w dniach 8 i 9 września w Chełmie Lubelskim, Ministerstwo Komunikacji, przyznało ulgę przejazdową – tylko w drodze powrotnej z Chełma Lubelskiego – do miejsca stałego zamieszkania, w wysokości 50% zniżki, od ceny normalnych biletów I, II lub III kl. w tych dniach. Karty uczestnictwa wydawano na miejscu Kongresu. Dla grup większych pątniczych, liczących ponad 400 osób, przyznano do tzw. pociągów popularnych zniżkę 70% od ceny normalnej, w obie strony do Chełma z Lublina oraz z powrotem od stacji Chełm do stacji Lublin. Osobom zamieszkałym w odległości do 150km od stacji wyruszenia pociągu popularnego, przysługuje tzw. zniżka dojazdowa. W razie pomocy kierować się do Instytutu Akcji Katolickiej w Lublinie ul. Zielna lub do Biura Kongresowego w Chełmie, Górka Katedralna.

- **Podsumowanie – Kongres Eucharystyczny w Chełmie**, odbyty w dniach 8 i 9 września 1934 r. był jedną z największych uroczystości i manifestacji religijnych, jakie się

gdzie i kiedykolwiek odbyły. Wzięło w nim udział 3-biskupów, 3-infułatów, kilku prałatów, kilkunastu kanoników, 260-księży, wojewoda lubelski, dostojnicy z Lublina i z Chełma, oddziały wojskowe z garnizonu chełmskiego, 85 pielgrzymek skupionych w 20 grupach dekanalnych, liczba pielgrzymów-pątników sięgnęła 70tys. Przybyli pątnicy różnymi drogami – najczęściej przybyli-szli pieszo nawet po kilkaset km zimnem i deszczem o suchym kawałku chleba, ale z pieśnią na ustach i wiarą. Przeszło 50tys. przystąpiło do komunii, był to wielki triumf religii katolickiej. Wiele pielgrzymek przybyło z własnymi orkiestrami. Mimo dobrej organizacji wielu osobom zbrakło noclegów, dlatego nocowali pod gołym niebem na Górcie, klęcząc lub siedząc na rozmokłym gruncie na deszczu – oczywiście czuwali i śpiewali pieśni. Biskup połowy przyjmował raport wojskowy. Odbyły się też liczne zebrania, odczyty i prelekcje dla inteligencji i Sodalicii Mariańskich. **Wielka Procesja Kongresowa** zebrała tłumy wiernych i organizowała się w drugim dniu na szosie lubelskiej za przejazdem jako poszczególne dekanaty, a z wież wszystkich kościołów grano hejnały. Kiedy o godz. 9 od kościoła Rozesłania św. Apostołów wyruszyła ul. Lubelską procesja, początek jej sięgał już samego placu kongresowego pod Kumową Doliną (na placu ćwiczeń wojskowych), który był dostojnie udekorowany. Plac znajdował się w dole dlatego z góry można było wszystko dokładnie zobaczyć. **Uroczysta Akademia** która odbyła się po południu w sali Teatru Miejskiego dla specjalnie zaproszonych gości zakończyła uroczystości kongresowe. Górka okazała się wspaniałym i kultowym miejscem do takich uroczystości, które winny być wzorem dla dalszych – (tylko trzeba byłoby troszkę w parku przerzedzić drzewa). Ogółem wypadków zastrabnień było 126, z czego 8 ciężkich, ale wszyscy przeżyli. Słabo albo wcale był przygotowany chełmski handel pamiątkarski, bo dewocjonaliami zamiast chełmian handlowali-zarabiali wyłącznie wędrowni kramarze. Kradzieży było bardzo mało (bo władza największych złodziei miejscowych i przybyłych na okres uroczystości zamknęła na odpoczynek), za to hałasowali dziady-hultaje którzy wyłudzali pieniądze, pili i wykrzykiwali.

W latach 1939 – 1944 w czasie wojny i okupacji niemieckiej i ideowego terroru hitlerowskiego, nie było mowy o przeprowadzeniu w\w uroczystości w tak okazałej formie, a nawet innych skromnych pielgrzymek – było to w konspiracji. Był też zakaz organizowania wszelkich imprez o charakterze narodowym-polskim.

W 1944 r. mimo wyzwolenia, nastąpiła dalsza tym razem sowiecka okupacja Polski. Nowe władza PRL-sowieckie, m.in. zwalczały kościół i dawne ideały polskie, i nie było mowy o religijno-pielgrzymkowej manifestacji w\w świąt – jednak była nadzieja. Dlatego była prowadzona ciągła walka kościoła, kleru i patriotycznej religijnej społeczności o przywrócenie **Obchodów Świąta Ziemi Chełmskiej** tak ważnych dla Chełma i regionu.

Chełm 1946 r. Górka Katedralna. Zarząd Parafii i Komitet Organizacyjny informuje, że w Katedrze Chełmskiej odbędzie się w niedzielę dnia 7 lipca 1946 r. podniosła i niezwykła Uroczystość Koronacji Obrazu Matki Boskiej Chełmskiej, oraz poświęcenie Jej Niepokalanemu Sercu : Parafii, Miasta i całej Ziemi Chełmskiej. Na uroczystości te przybywa J. E. Ks. Biskup dr Stefan Wyszyński, Duchowieństwo z Lublina, z Chełmszczyzny i Pielgrzymki. Wezmą też udział przedstawiciele Władz, Wojska, Urzędów, Kolei, Szkół, Harcerstwo, Organizacje religijne i społeczne. Dla pielgrzymek przybyłych już 6 lipca do Chełma będą przygotowane noclegi. Była to pierwsza regionalna w Chełmie po wyzwoleniu tak duża uroczystość kościelna i manifestacja religijnego ruchu pielgrzymkowego (na którą zgodę wyraziła władza PRL). W doprowadzeniu do odbycia się tej kultowej uroczystości dla Chełmie, było zaangażowane nie tylko chełmskie duchowieństwo i parafianie ale przede wszystkim osobowość Stefana Wyszyńskiego i duchowieństwo lubelskie – była to ciągła walka w tym czasie, kościoła z władzą PRL o swoje prawa Polaka-Katolika i idee polskie.

Tak reaktywowała się turystyka religijna i pielgrzymkowa (sięgająca wielkich idei z 1932 r. i 1933 r.) a nawet tworzyły się jej nowe formy konspiracyjne – konspiracyjnego przetrwania.

Właściwie to dopiero przemiany polityczno-gospodarcze jakie zachodziły w kraju w **1989 r.**, doprowadziły (do wolności społecznej), a po **1990 r.** stworzył się szeroki ruch – społeczny-indywidualny – tzw. narodowowyzwoleńczy, w reaktywowaniu i poszukiwaniu polskości. Najczęściej sięgano do korzeni szlacheckich okresu staropolskiego.

W konsekwencji a nawet z konieczności ludzie indywidualnie, rodzinie lub w ścisłej grupie-gronie zaufanych osób, po tych przemianach, już swobodnie, podróżowali i pielgrzymowali do bliższych lub dalszych miejsc objawień-kultu religijnego. Cel to szukanie tożsamości swojego ducha wiary, odnowy moralno-zdrowotnej, sposobu na życie i lepszego jutra – porostu przeżywania kultu pielgrzyma pątnika i zrozumienie sensu życia.

Właściwie współcześnie, pielgrzymki – jako turystyka religijna, stały się dla katolików i ich sprzymierzeńców nieodzownym atrybutem sensem-sposobem na życie i przeżywania atmosfery jednoczenia (się z Bogiem-mystyką itd.), jaka towarzyszy wszelkim pielgrzymkom – to po prostu trzeba samemu przeżyć.

Turystyka religijna (współcześnie) –

Działania w zakresie infrastruktury turystycznej dotyczą przede wszystkim sanktuariów i ich bezpośredniego otoczenia. Potrzebne elementy poza bazą noclegową i gastronomiczną to także usługi towarzyszące, parkingi, sanitariaty, zadaszenia, ławki, miejsca odpoczynku i wypoczynku. Wskazany rozwój bazy noclegowej dla pielgrzymów, organizowanie koncertów, inscenizacji religijnych, festiwali muzyki religijnej w obiektach sakralnych.

Sanktuaria miejsca współczesnych pielgrzymek religijnych –

Pątnicy różnych wyznań pielgrzymują od zarania ludzkości szlakami do miejsc kultu religijnego i świętych obiektów, aby dzięki modlitwie i kontemplacji odnaleźć sens życia – zaliczane jest to do najstarszych form turystyki. W Regionie Lubelskim, podobnie jak w całej Polsce, najpopularniejszy jest kult maryjny, szczególnie na Podlasiu i w Chełmie. Do najważniejszych sanktuariów maryjnych, odwiedzanych przez Chełmian należą, sanktuaria o znaczeniu ponadregionalnym: **Bazylika w Kodniu** z cudownym obrazem Matki Boskiej Kodeńskiej, której kult sięga aż od 1631 r.; **Włodawa**, kościół parafialny z cudownym obrazem Matki Boskiej Włodawskiej z XVIII w.; **Chełm**, katedra-bazylika a w niej kopia cudownej ikony grekokatolickiej Matki Boskiej Chełmskiej (oryginał w Muzeum Ikony w Łucku) ; **Kazimierz Dolny** tu cudowny obraz Matki Boskiej Kazimierskiej z 1600 r. w kościele reformatów ; **Krasnobród** kościół parafialny z cudownym obrazem Matki Boskiej Krasnobrodzkiej z XVII w., *droga krzyżowa*. Oczywiście miejsca kultu narodowego, tu **Częstochowa, Kraków, Warszawa**.

Odwiedzają też inne miejsca kultowe, ale to już według swoich upodobań – są tu przydrożne kapliczki, krzyże, miejsca objawień lub cudów.

Należy podkreślić, że do obecnej chwili w **Katedrze – Bazylice na Górcie Chełmskiej w dniach 7 – 8 września** każdego roku odbywają się największe w regionie regionalne manifestacje święta kultu religijnego z okazji odpustu na **Dzień Narodzenia N.M.P – na które przybywają tysiące pielgrzymów i pątników oraz wycieczki i turyści z powiatu z regionu i Polski**.

Odbywają się też święta kultu religijnego : pielgrzymki, odpusty, jarmarki itd., w staropolskich miejscowościach powiatu chełmskiego, tu: **Wojślawice, Sawin, Siedliszcze, Dorohusk, Rejowiec, Pawłów**, do których ciągną wierni pątnicy.

2 – Turystyka krajoznawcza

Turystyka krajoznawcza (regionalna) jest jednym z najbardziej tradycyjnych typów turystyki, o genezie XIX-wiecznej, i polega na odwiedzaniu i wzbogacaniu wiedzy o ważnych lub ciekawych miejscach historii, kultury, a także przyrody. Pod koniec XX w. zyskała nowy element edukacyjny w postaci organizowania „zielonych szkół” na terenach położonych blisko skupisk przyrody.

*

Krajobraz – Przyczynek do teorii krajoznawczej, skrót rozważań z 1914 r.

Ruch krajoznawczy poczynił w Polsce ostatnimi czasy wielkie postępy, znajdując wyraz swój w pracach, wycieczkach, zdjęciach i zbiorach Polskiego Tow. Krajoznawczego, w pismach, wystawie „**Krajobrazu Polskiego**” działach naukowych w rodzaju „**Krajobrazu Polskiego**”, opisach i odczytach. Wybująły rozwój krajoznawstwa (w świetle prowadzonych badań), tłumaczyć można też złożonością pola badania tej nauki, która gromadzić musi materiały do swej treści z najróżniejszych dziecin wiedzy przyrodniczej i humanistycznej. **Krajoznawstwo** musi nie tylko gromadzić materiały lecz je również segregować, przetwarzać i uogólniać. W czasach ostatnich główną treścią **krajoznawstwa polskiego** stanowią zaczyna przede wszystkim badanie **krajobrazu ojczystego** – najwyższym szczeblem będą najbardziej specjalistyczne badania zjawisk krajoznawczych. Mimo protestu filologów, którzy wolili „**widok**”, termin „**krajobraz**” uzyskał całkowite prawo obywatelstwa w języku polskim i przyjął się doskonale w mowie potocznej. **Widok** nie oddaje w swym brzmieniu i użytku powszednim wszystkiego, co się kojarzy w naszym umyśle z wyrazem **krajobraz**; **widok** musi być na coś, z czegoś, – **krajobraz** ma znaczenie ogólniejsze, w którym go widok zastąpić nie zdoła: mówimy o **krajobrazie ojczystym, cechach i pochodzeniu krajobrazu, jego częściach składowych**, nie mogąc zastosować w tych wszystkich powiedzeniach **widoku**. Jedno, co wszyscy odczuwamy w brzmieniu wyrazu **krajobraz**, to, że w odróżnieniu od pojęcia **widoku**, w którym łączymy wszystko, co widzimy, w pstrą mieszaninę, **krajobraz** daje wrażenie pewnego całokształtu, jednolitości. Pojęcie **krajobrazu** zawiera w sobie nie urojony całokształt swych części składowych, lecz prawdziwy. Skoro mówimy o Polsce, jako o kraju, jako jednostce geograficznej a całość stanowi krajobraz polski – skoro istnieje kraj istnieje również krajobraz (krajobraz tyczy też olbrzymich obszarów, jak Polska cała). Nie musi ono różnić się od pojęcia widoku ogarnianą przez nie przestrzenią. Możemy mówić również o krajobrazie dzielnicy, krainy, okolicy. Mimo wszystko **krajobraz** posiada dość konkretności, ażeby się nie stać martwą abstrakcją. **Widok** odpowiada fotografii lub kopii, **krajobraz** – malowidłu lub opisowi, gdzie się przejawia praca twórcza doboru materiału. **Widok** zatem jest przygodnym, przypadkowym i zmienia się co chwila. **Krajobraz** jest charakterystycznym, typowym i odznacza się względną stałością. **Widok** więc jest szczególnym wypadkiem **krajobrazu**. Najbardziej o **krajobrazie** stanowi górzystość, pagórkowatość lub równinność kraju. Znaczną uwagę w badaniu **krajobrazu** należy poświęcić uwodnieniu kraju, rzekom, bagnetom, jeziorom polskim, jałowym piaskom, glebom próchnicy i lessie, roślinom i ptakom.

*Artykuł: **Wł. Jurgis**.

Jedną z najbardziej charakterystycznych form pracy PTK stanowił **regionalizm – perspektywicznie rozszerzony i realizowany przez PTTK**. Wywodził się on z francuskiej koncepcji J. Ch. Brun’a. Od samego początku znalazł propagatorów w Polsce, dlatego też koncepcja ta powstała w Polsce wcześniej niż w innych krajach (była też udoskonalana). Wielu polskich pisarzy i poetów XIX w. ma przydomki wywodzące się od **regionu**, o którym pisali. Tak też, T. Lenartowicz znany jako piewca Mazowsza, B. Zaleski – Ukrainy, H. Sienkiewicz – Podlasia, K. Tetmajer – Podhala, W. Rejmont – ziemi łowickiej.

Cenionym regionalnym działaczem w kraju był **Aleksander Patkowski** (od 1922 r. organizator *Wakacyjnych Kursów Krajoznawczych*) w 1927 r. stał się inicjatorem **Powszechnych Uniwersytetów Regionalnych** – sprecyzował on treść i istotę **regionalizmu**, określając go jako: „*budzenie prowincji polskiej do życia samodzielnego we wszystkich dziedzinach, rozkwit sił drzemących dotychczas po rozmaitych ośrodkach kraju. Zjednoczenie się Polski we wspólnych dążeniach nie powinno pociągać za sobą zniwelowania i zatarcia wszelkich różnic w wewnętrznym życiu kulturalnym poszczególnych ziem i krajów polskich. Zarówno Kaszub nadmorski jak i Góral podtatrzeński powinni nadal pozostać przede wszystkim sobą*”.

Regionalizm był próbą stworzenia szerokiego frontu kulturalnego i gospodarczego, który objąłby nie tylko większe miasta, ale cały kraj. Do niepodległości, kraj borykał się z rygorami zaborców. W okresie międzywojennym słabość ekonomiczna Polski, nie pozwoliła na szeroki rozwój, jednak popularyzowano poszczególne zakątki kraju, a w czasie letnich obozów i wycieczek przeprowadzano liczne badania życia i kultury wsi. Dopiero w warunkach PRL, program ten znalazł szeroki odzew, a szczególnie w haśle **Ludowych Zespołów Sportowych „Poznaj swój powiat”**, które zmobilizowało wielkie rzesze **turystów wiejskich**. Dużą rolę odegrały **muzea regionalne**.

W pracach organizacyjnych PTK istniały dwa podstawowe nurty: **krajoznawczy i turystyczny**. Kładziono też duży nacisk na budowę i organizację bazy turystycznej przede wszystkim schronisk.

Podczas Ogólnopolskiego Kongresu Krajoznawczego w Poznaniu w 1929 r., w jednej z rezolucji sformułowano definicję krajoznawstwa: „*Krajoznawstwo jako ruch społeczny, wypływa z uczucia potrzeb umysłowych i gotowości do czynu – i jako takie stać się winno podstawą programową pracy oświatowej we wszystkich środowiskach wsi i miast i uwzględnienia naturalnych odrębności regionalnych*”.

*

W epoce feudalnej do poznania świata przyczyniły się dwie formy podróżowania, niejako wtedy obowiązkowe dla niektórych kategorii ludzi to, **pielgrzymki i wędrówki czeladników rzemieślniczych**, niezbędne dla otrzymania dyplomu mistrza. Dzięki tym wędrówkom między innymi, ówczesna Europa, pozbawiona dróg, pocięta granicami feudalnych państw, stanowiła kulturalną całość.

Pod koniec średniowiecza coraz częściej cudzoziemcy przybywają do Polski, przede wszystkim to dyplomaci cesarscy lub papiescy. Nowa fala cudzoziemców odwiedziła Polskę w końcu XVIII w. **Większość szlachty polskiej wołała jednak przyjemności życia na wsi nad podróżowanie**.

Rozwijający się w Europie romantyzm wprowadził do sztuki krajobraz i folklor, przyczyniając się tym w znacznie większym stopniu niż oświecenie do rozbudzenia pasji podróżowania, do pogłębienia zainteresowań procesem poznawania – szczególnie klasy mieszczańskiej. **Opisy świata, przyrody, krajobrazu czy folkloru trafiają m.in. do literatury polskiej**.

Wymienione wędrówki czy wojaże oczywiście nie były turystyką, jednakże dopuszczały do świadomości przeciętnego szlachcica możliwość, a nawet celowość podróżowania.

Człowiek chcący utrzymać swoją pozycję społeczną musiał bywać w kurortach i odbywać zagraniczne wojaże, gdyż brak takich rozrywek w sposób zasadniczy obniżał jego pozycję towarzyską i społeczną.

W cieniu mieszczańskich kasyn gry i kurortów, zrodziła się nowa siła, która zagrażając politycznemu prymatowi mieszczaństwa miała w niedalekiej przyszłości przynieść

nowe perspektywy sprzyjające turystyce – **siłą tą był socjalizm i ruch robotniczy (1848). Krajoznawcze wędrówki turystyczne nie były obce czołowym działaczom robotniczym.**

*

W Polsce rozwój krajoznawstwa łączy się z epoką romantyzmu i rozbudzenia zainteresowań przyrodą i życiem ludu. Można też stwierdzić, że pierwszą organizacją krajoznawczą byli Filareci. Ta studencka organizacja obok licznych celów patriotycznych miała na celu poznanie kraju – tu A. Mickiewicz, I. Domeyko, E. Odyniec i inni. Jednak słusznie, za twórcę powszechnego ruchu krajoznawczego w Polsce uważa się Aleksandra Janowskiego.

Chęć poznania nowych krajów lub ludzi jest istotą powstania całego ruchu krajoznawczego. Krajoznawstwo spełnia w odniesieniu do ruchu turystycznego dwie funkcje: daje impuls wyruszania na wycieczkę i dostarcza treści wędrówce, zamieniając ją z bezcelowego pochłaniania kilometrów w zajęcie korzystne dla rozwoju intelektualnego jednostki.

*

Za jednego z pierwszych podróżników związanego z Chelmem możemy uznać starostę chełmskiego *Andrzeja Tęczyńskiego* herbu Topór, przedstawiciela jednego z najbogatszych i wpływowych rodów możnowładczych XV i XVI w. w Polsce. Urząd starosty chełmskiego piastował w latach **1513 – 1536**. Odbił szereg podróży m.in. posłował do Czech, na Węgry i do Ziemi Świętej.

Były też wędrówki wynikające z wewnętrznej potrzeby wśród najzamożniejszej szlachty. Podróżowali więc po świecie, docierali też na bliski wschód. Wśród nich był wielki znawca koni i wielki koniuszy „Emir” *Wacław Rzewuski* mickiewiczowski Farys, który na bliski wschód wybrał się po konie – magnacki ród *Rzewuskich* był związany z Chelmem, ziemią chełmską.

W 1667 r. bp Mikołaj Świrski sprowadził do Chelma zakon Pijarów-reformatorów. Szybko zadomowili się i założyli Kolegium, kształciła się tu okoliczna młodzież szlachecka. Rozkwit Kolegium (podbudowany ideami KEN) przypadał na lata **1782-1793**, wpływ na te reformy miał rektor Kolegium Samuel Chruścikowski. Program jego kładł też duży nacisk na zdrowy i sportowy tryb życia, dlatego podstawą były ćwiczenia cielesne – poza (grami i zabawami, bieganiem i rzutami) była rekreacja i wędrowanie. Pijarzy jako pierwsi w Chelmie wprowadzili wędrowanie-wycieczki (krajoznawcze), jako system edukacyjny, karności i dyscypliny młodzieży szkolnej oraz wychowanie przyszłego zdrowego obywatela. Kiedy tereny te dostały się pod zabór rosyjski – car wydał zakaz ich działalności. Skomplikowane były losy chełmskich pijarów, część emigrowała przed prześladowaniem, część się asymilowała, inni przeszli do konspiracji, czekając lepszych czasów.

Upadek powstania styczniowego 1863 r. spowodował w Królestwie okres wzmożonego ucisku carskiego, w związku z czym żadna polska organizacja, nawiązująca do naszej tradycji i kultury nie miała racji bytu. Mimo rusyfikacji, jakieś zainteresowanie krajoznawstwem wyrażała m.in. szlachta w gromadzeniu zbiorów związanych z historią i kulturą – tworzone muzea dla potomnych.

Lata 1905-1907 to okres złagodzenia rusyfikacyjnych rygorów carskich z powodu polityczno-militarnej sytuacji światowej, a w związku z tym zaistniałej ogólnopolskiej rewolucji oświatowo-społecznej wywołanej przez Polską Macierz Szkolną.

Do Chelma przenikają poprzez kurierów-działaczy – szczególnie Polskiej Macierzy Szkolnej dalej Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” i Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego – polskie idee narodowowyzwoleńcze, w ramach tzw. „akcji budzenia prowincji polskiej do życia samodzielnego we wszystkich dziedzinach”.

Zaczęły powstawać w Chełmie tajnie-półtajnie następujące polskie organizacje :

- **w 1906 r. Oddział Polskiej Macierzy Szkolnej (PMS).** Z tej racji członkowie PMS jako pierwsi organizowali wycieczki w Chełmie i w terenie podczas których prowadzili pracę oświatowo-kulturalną i wyzwolenczą – tworząc w ten sposób ruch krajoznawczy. Działalność prowadził też **Związek Nauczycielstwa Polskiego (ZNP).**

- **w 1908 r. pierwsze Gniazdo „Sokoła”.** Również i Sokolnicy poprzez wędrowanie i ćwiczenia prowadzili akcje kulturalno-oświatowe – tworząc ruch regionalny.

- **w 1910 r. Oddział Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego,** prezesem został **Edward Łuczowski.** Członkowie PTK organizowali wycieczki w Chełmie i w terenie, tworząc jednocześnie ruch krajoznawczy i narodowowyzwoleńczy – ruch ten można by określić, że był w latach **1910-1913** bardziej manifestacją polskości i aktem sprzeciwu wobec represji rusyfikacyjnych, a niżeli właściwą działalnością PTK (*1914-1918 to okres I wojny*).

O.PTK w Chełmie działający właściwie do końca 1913 r., nie stworzył spuścizny regionalnej i krajoznawczej jaki był fundamentem idei PTK. Także w latach 1918-1939 nie istniał i nie odegrał żadnej roli w tworzeniu ruchu krajoznawczo-turystycznego – turystyki w Chełmie i w regionie. Dopiero K. Janczykowski reaktywował go w 1948 r.

Należy podkreślić, że PMS, TG „Sokół” i O.PTK były to właściwie jedyne w Chełmie i regionie, polskie organizacje walczące o idee narodowe, do 1914 r. (do I wojny światowej), pomimo rusyfikacji i represji carskich.

Władze carskie chciały uczynić z Chełma ośrodek kultury rosyjskiej i prawosławia. Dlatego w Chełmie prowadziły wrogą antypolską działalność organizacje rosyjskie, przede wszystkim nacjonalistyczna Chełmskie Rosyjskie Zgromadzenie od 1868 r., i agenturalna polityczno-religijna Chełmskie Prawosławne Bractwo Świętej Bogurodzicy 1879-1915 a kierował nią osobiście sam car Rosji Mikołaj II.

Konkurencją dla PMS i O.PTK w organizowaniu wycieczek w Chełmie i regionie i tworzeniu ruchu wycieczkowo-krajoznawczego, była **Chełmska Dyrekcja Naukowa Szkolna**, pod szczególnym nadzorem cara i władz rosyjskich. Naczelnikowi Chełmskiej Dyrekcji podlegały tereny: Chełma, Zamościa, Rejowca, Sawina, Hrubieszowa i Tomaszowa Lub. Chełmska Dyrekcja organizowała w latach **1909-1913** wycieczki szkolne, poprzez które szkolne władze rosyjskie chciały udowodnić swoją potęgę i przynależność Chełmszczyzny do Cesarstwa Rosyjskiego.

Kazimierz Paweł Janczykowski (1888-1972)

- **Od 1 września 1915 r. już oficjalnie** wycieczki szkolne weszły do programu nowo powstałej w Chełmie polskiej średniej **Szkoły Filologicznej, tu ruch skautowy – 17 sierpnia 1918 r.** przemianowana na Królewsko-Polskie **Gimnazjum im. St. Czarnieckiego.**

- **W lipcu-(sierpniu) 1918 r. przybył do Chełma Kazimierz P. Janczykowski: powołał w październiku 1918 r. Koło Wycieczkowo-Geograficzne, zmiana w kwietniu 1923 r. na Koło Geograficzno-Krajoznawcze, przemianowane 20 stycznia 1925 r. na Koło Krajoznawcze Młodzieży Szkolnej (KKMS).**

- **We wrześniu 1928 r. powołał Szkolną Ligę Ochrony Przyrody w Chełmie, jako pierwszą w województwie lubelskim i jedną z pierwszych w kraju.**

- **Był pionierem ruchu krajoznawczo-turystycznego i współczesnej turystyki; twórcą chełmskiego szkolnego i miejskiego systemu wycieczek. Był też pionierem systemu zachowania i ochrony przyrody i środowiska. W latach 1918-1966 swojej aktywnej działalności zorganizował w sumie 200 wszystkich wycieczek, wędrówek itd. – pieszych, rowerowych i wodnych kajakami i łodziami.**

W latach 1918-1939, wycieczki – turystykę krajoznawczą prowadziły organizacje robotnicze jak: TUR, PKP – KPW, Sokół, LMK.

Schroniska turystyczne gościńce, domy zajezdne, bursa, hotele, itd.

Poza hotelami dużą rolę odegrały schroniska turystyczne – były one zawsze związane z TT, PTK i PTTK. Pierwsze prymitywne schronisko-schron powstało na Babiej Górze w 1806 r. W 1836 r. koło Morskiego Oka właściciel Zakopanego zbudował schron (*drewniany budynek wyposażony w kuchnię i nocleg*). Pierwsze trwałe schronisko w Polsce zbudowało TT w 1874 r. przy Morskim Oku. W 1937 r. PTT powołało specjalny fundusz pomagający budowanie schronisk. Schroniska stale podnosiły swój standard, przykładem był Hotel Górski na Kalatówkach zbudowany przez Ligę Popierania Turystyki. Do 1939 r. było w Polsce 270 schronisk i 18.300 miejsc. Natomiast baza PTT wynosiła w 1938 r. 143 schroniska i 100 stacji turystycznych o 4.100 miejscach. **Po 1945 r. wybudowano nowe schroniska**, wiele też odbudowano po zniszczeniach wojennych. Następnie w latach 1954-1956 powstały tzw. stacje turystyczne. Powstawały też po raz pierwszy z inicjatywy PTTK letnie domki, a z nich obozowiska. Dlatego też w miejscowościach turystycznych, nastąpił rozwój obozowisk domków letnich. W krótkim czasie w PRL nastąpiła era campingów, jako pierwsze powstawały z inicjatywy PTTK. W latach 1956-1960 campingi w formie pośredniej między typowym campingiem a obozowiskiem przyjęły się jako podstawowa forma urządzeń budowanych przez zakłady pracy i związki zawodowe. Formą urządzeń turystycznych, nieznanych poprzednio, są ośrodki wypoczynku świątecznego, budowane były od 1959 r. z inicjatywy związków zawodowych, rad narodowych, i poszczególnych zakładów pracy.

W Chełmie o budowlach dla pielgrzymów, gości, podróżnych, turystów itd. :

W 1628 r. liczba domów w Chełmie wynosiła 274 – wśród nich znajdowało się **35** tzw. domów zajezdnych, mieszczących gościńce i szynki.

W 1799 r. przy brodzie na Uherce zbudowana została **karczma** zwana **Brodzką**.

W 1860 r. w Chełmie nie brakowało też rozmaitych **zakładów gastronomicznych i hotelarskich**, jak **cukiernia, 15 szynków wódek i piwa, 8 karczem, 2 traktiernie (jadłodajnie), 8 zajazdów i hotel**.

Po upadku powstania styczniowego (1863) – do 1915 r. – zaborca rosyjski w ramach rusyfikacji bezwzględnie niszczył wszelkie polskie inicjatywy, a wiele budowli przejmował w swoje posiadanie. *Podróżni* często nocowali w budynku pn. „Resursa”, *która funkcjonuje od 1868 r., w Chełmie przy ul. Lubelskiej Nr 2, 3 lub 4 pierwszy dom po lewej stronie u podnóża Górski Chełmskiej – obecnie po przebudowie budynku mieści się tu przedszkole*). *Od 1890 r.* podróżni otrzymywali też często lokum noclegowe w **kamienicy-willi** przy ul. **Pocztowej Nr 62 w Chełmie**. *Natomiast młodzież szkolna* biorąca udział w wycieczkach, nocowała w szkołach, lub w budynkach polskiej administracji (*nie było wyjaśnienia co to znaczy polskiej administracji*). **Należy podkreślić, że Chełm w tym czasie był określany jako głęboka lub zacofana prowincja.**

W latach 1915-1918, (pod okupacją austriacką), zapanowała większa swoboda przemieszczania się, jednak trzeba sobie uzmysłowić, że był to jeszcze okres I wojny światowej. Noclegi można było uzyskać, w tworzących się już polskich szkołach miejskich i wiejskich oraz na terenie parafii. W **1915 r.** tworzyła się w Chełmie pierwsza polska średnia Szkoła Filologiczna tworzył się też **skauting**-(harcerstwo). Ruch skautowy organizował już jawnie pierwsze wycieczki krajoznawcze, a szkoła stała się bazą skautingu i pierwszą bazą ruchu wycieczkowego. **Chełm dalej był określany głęboką-zacofaną prowincją.**

Po odzyskaniu niepodległości (1918) w latach 1918 – 1925, właściwie sytuacja się nie zmieniła, dalej w prasie krajowej i bliskiej lubelskiej, Chełm był określany prowincją. Dopiero po **1925 r.** sytuacja zaczęła się zmieniać, właściwie aż do **1939 r.:**

- **budynki szkolne (przodowały tu Gimnazjum i Seminarium)** służyły jako bazy-noclegownie dla wszelkich wycieczek, koloni, półkolonii, obozów itd., które najczęściej były organizowane przez władze oświatowo-szkolne, szkolne koła krajoznawczo-turystyczne, sportowe i harcerskie, też i przez PMS, PCK, i inne organizacje charytatywne;

- **noclegi dla podróżnych tzw. turystów**, udzielał też często Referat Wychowania Fizycznego i Sportu przy garnizonie 7 pp. Leg. w Chełmie na terenie koszar;

- **również sporadycznie noclegów** użyczał tzw. Dom Kolarza biuro-światlica KPW przy ul. Kolejowej obok dworca PKP w Chełmie;

- **były w Chełmie hotele i tzw. pokoje umeblowane**, które przyjmowały podróżnych, ale interesowały ich tylko zyski, a nie ulgi turystyczne;

- **jednak na szczególną uwagę zasługuje tu Bursa**, można ją określić, jako pierwsze od 1931 r. w Chełmie i regionie szkolne młodzieżowe schronisko turystyczne i baza ruchu krajoznawczo-turystycznego.

W latach 1918 – 1939 wszelkie wycieczki krajoznawczo-turystyczne oraz kolonie, obozy sportowo-wypoczynkowe, w powiecie chełmskim organizowały – tak jak wyżej – dlatego noclegi były też organizowane najczęściej w szkołach. Do najaktywniejszych szkół tworzących ruch krajoznawczo-turystyczny i bazę noclegową należały (szkoły w) : **Stawie, Rejowcu, Pawłowie, Siedliszczu, Nadrybiu, Świerszczowie, Święcicy, Olchowcu, Sawinie, Rudzie, Dorohusku, Świerżach, Klesztowie, Wojsławicach, Kamieniu i Sielcu**. Należy podkreślić, że noclegów na terenie powiatu chełmskiego, użyczali też chętnie, właściciele majątków i folwarków oraz księża proboszczowie na terenie parafii.

BURSA – Oddział PTSM Chełm, ul. Czarnieckiego 8 :

Bursa od 1931 r., stała się w Chełmie pierwszym szkolnym młodzieżowym schroniskiem turystycznym i ważnym miejscem do organizowania wycieczek szkolnych i bazą w komunikowaniu się przecinających się tu szlaków turystycznych ruchu krajoznawczo-turystycznego – szlaków krajowych i lubelskich.

Początki ruchu schronisk młodzieżowych na świecie sięgają XX w. Prekursorem tej idei był niemiecki nauczyciel Richard Schirmann, tu też w Altenie (Niemcy) uruchomiono w 1912 r. pierwsze na świecie schronisko. W 1919 r. powstało Niemieckie Stowarzyszenie Schronisk Młodzieżowych, a w 1924 r. Stowarzyszenie Szwajcarskie.

*Polska jako trzeci kraj na świecie przyłączyła się do ruchu tanich noclegów. W 1926 r. w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego utworzone zostały Fundusz Schronisk Młodzieżowych i Międzynarodowa Komisja do Spraw Turystyczno-Krajoznawczych. Pojęto decyzję o budowie domów wycieczkowych, wakacyjnych i organizacji schronisk młodzieżowych w szkołach na szlakach turystycznych. Również w 1926 r. powstało Stowarzyszenie Polskich Schronisk Młodzieżowych, które w 1932 r. znalazło się w gronie 11 członków założycieli Międzynarodowej Federacji Schronisk Młodzieżowych. *Źródło podstawowe do tego okresu patrz: Waldemar A. Kozłowski, Krajoznawstwo i Turystyka w Chełmie w latach 1918-1939, Chełm 2007.*

Po wyzwoleniu (1944), w Chełmie jak i w Polsce, reaktywowano i odbudowywano wszelką działalność ruchu turystycznego. **Polskie Towarzystwo Schronisk Młodzieżowych (PTSM) reaktywowano w 1959 r., a w 1960 r. przywrócono mu członkostwo w MFSM.**

Do 1959 r. pierwszym i jedynym w Chełmie hotelem turystycznym był – Hotel Miejski „Traktorzysta” mieszczący się przy ul. Lubelskiej 30 (na 30 miejsc) i jedynym było profesjonalne Schronisko Szkolne przy I LO „Czarnieczyków” ul. Gimnazjalna 4 (na 40 miejsc). Od 1979 r. działał już turystyczny Hotel „Kamena”. Cały czas turystyczna baza noclegowa rozbudowuje się w Chełmie.

Od 1948 r. O.PTK, a od 1950 r. O.PTTK w Chełmie, organizował wycieczki tworząc ruch krajoznawczo-turystyczny i turystykę krajoznawczą.

W latach 1945-1975 osobowościami w tworzeniu w Chełmie i w regionie ruchu krajoznawczo-turystycznego, byli też: **Stanisław Skibiński, Marian Mucha, Marian Młodziankowski, Czesław Ściubak, Edward Szalaj, Franciszek Kurek, Bolesław Wirski, Jan Łabęcki, Mieczysław Czarnocki, Bogdan Szyszkowski** – byli też członkami O.PTTK w Chełmie, i również tworzyli turystykę krajoznawczą.

Ostatnimi laty do osobowości w tworzeniu i propagowaniu ruchu krajoznawczo-turystycznego, turystyki i form turystyki krajoznawczej w Chełmie i w regionie należałoby zaliczyć, członków i działaczy O.PTTK im. Kazimierza Janczykowskiego w Chełmie oraz pasjonatów: *Jana Paszkiewicza* od 1972 r. związany z ruchem turystycznym i *Sławomira Korpysza* od 1977 r. związany z ruchem turystycznym.

Dopiero przemiany polityczno-gospodarcze jakie zachodziły w kraju w **1989 r.**, doprowadziły do wolności społecznej i swobody podróżowania. Po **1990 r.** podróże-turystyka, stały się m. in. podstawowym elementem w kształtowaniu świadomości oraz przemian gospodarczych, historycznych i kulturowych.

Przemiany ostatnich lat wpłynęły destrukcyjnie na funkcjonowanie i aktywność O.PTTK w Chełmie, co też i wobec jego bierności w konsekwencji obniżyło jego renomę. Mimo tego nadal ważne miejsce w działalności oddziału zajmuje przewodnictwo i regionalizm. Corocznie spada zainteresowanie działalnością chełmskiego PTTK, tak przez młodzież szkolną jak i przez dorosłych, spada też ilość członków – wobec braku alternatywy.

W konsekwencji a nawet z konieczności młodzież i dorośli indywidualnie, rodzinie lub w ścisłej grupie-gronie zaufanych osób, po tych przemianach podróżując, poszukują też własnych form uprawiania turystyki – tworzą w ten sposób, turystykę rodzinną, indywidualną, wytaczają swoje szlaki, itd.

Turystyka krajoznawcza 2000

Indywidualna i zorganizowana (wycieczkowa), związana z wysokimi walorami przyrodniczymi (ekoturystyka) i kulturowymi (turystyka kulturowa miejska). *Odbywanie długich tras krajoznawczych stało się też sposobem bycia.*

Turystyka przyrodnicza – ochrony przyrody

Turystyka przyrodnicza, pozostaje w dość ścisłym związku z turystyką krajoznawczą, odnosi się wyłącznie do natury, mająca na celu obserwowanie i poznawanie ciekawych miejsc natury, jak roślinność, zwierzęta, obszary wodne, różnorodne formy geologiczne i prowadzi do ochrony szczególnych miejsc fauny i flory. *W 1925 r. Kazimierz Janczykowski jako nauczyciel Gimnazjum, powołał Szkolne Koło Przyrodnicze* jako agendę Koła Krajoznawczego. Koło Przyrodnicze jako pierwsze organizowało wycieczki przyrodnicze a od **1928 r. LOP**. Następnie od 1948 r. PTK a od 1950 r. PTTK prowadziło wycieczki przyrodnicze – tu szlaki i ścieżki przyrodnicze, (tu: *geoturystyka, turystyka dzikiej przyrody, safari, turystyka ekstremalna*).

Zakresem działalności państwa umożliwiającym zachowanie walorów i wartości rekreacyjnej terenów turystycznych jest ochrona przyrody i zabytków kultury i sztuki. W Polsce poważną rolę w rozwoju ruchu ochrony przyrody odegrała literatura romantyczna. Ważną rolę w rozwoju turystyki spełniają zabytki kultury materialnej, często decydują one o turystycznej atrakcyjności miasta-regionu – **Natura 2000**.

Turystyka ekologiczna

Polega na odbywaniu podróży do terenów zamieszkałych przez ludność przedindustrialną, a także do pierwotnych obszarów przyrody. Zawiera w sobie silnie rozwinięty element edukacyjny – jej celem jest poznanie, podtrzymanie istnienia możliwie nieskażonych terenów kultury pierwotnej, łącznie z miejscowymi obyczajami, zabytkami, zabudową i wyrażaniem szacunku wobec zachowanych kultur i przyrody.

Ważną rolę w uprawianiu turystyki aktywnej spełniają tu szlaki turystyczne – znakowane **szlaki pieszych**. Tworzą one spójną sieć o znaczeniu regionalnym, uzupełnione

szlakami pieszymi o charakterze lokalnym oraz ścieżkami edukacyjnymi. Możliwość uprawiania turystyki specjalistycznej przyrodniczej (ekoturystyki) stwarzają też **ścieżki dydaktyczne**. Ścieżki dydaktyczne są to kilkukilometrowe różnicowane tematycznie trasy piesze: przyrodnicze, przyrodniczo-krajobrazowe, przyrodniczo-geologiczne, przyrodniczo-historyczne, geologiczno-botaniczne, zoologiczne oraz historyczne. Ścieżki te znajdują się głównie na terenach parków narodowych i parków krajobrazowych. Usytuowane są one najczęściej w pobliżu znakowanych szlaków pieszych.

3 – Turystyka młodzieżowa

Początki form organizacyjnych turystyki młodzieżowej sięgają drugiej połowy XIX w. Rozpoczęły ją wyjazdy na kolonie letnie organizowane od 1881 r. w Warszawie dla niezamożnej i biednej młodzieży.

Na terenie Królestwa do rozwoju turystyki młodzieżowej, przede wszystkim przyczyniło się towarzystwo oświatowe Polska Macierz Szkolna. Niezależnie od wycieczek szkolnych młodzież uczestniczyła też w zlotach.

Po uzyskaniu niepodległości po 1918 r. zaistniały większe możliwości organizacji turystyki młodzieży, która prowadzona była w formach : - **wycieczek szkolnych, - obozów, - kolonii, - półkolonii dziecięcych.**

Prowadziły ją Ministerstwo Zdrowia Publicznego, przy którym działała rada d/s kolonii letnich oraz terenowe organizacje miastach, również w Chełmie: Polska Macierz Szkolna, Związek Nauczycielstwa Polskiego, Oświata-szkoły, PCK, KPW i inne. W 1926 r. powstał „Fundusz” szkolnych domów wycieczkowych. Od 1927 r. nastąpił rozwój szkolnych schronisk wycieczkowych i ruch w nich panujący. Od 1928 r. działała Komisja Kół Krajoznawczych Młodzieży Szkolnej przy Polskim Towarzystwie Krajoznawczym – tu szkolne koła krajoznawczo-turystyczne. Od 1930 r. Towarzystwo Uniwersytetu Robotniczego wraz z Robotniczym Towarzystwem Przyjaciół Dzieci organizowało kolonie dla dzieci robotniczych.

Po 1945 r. ZHP i Oświata wycieczki szkolne, akcje kolonijno-obozowe. W grudniu 1948 r. Ministerstwo Oświaty w porozumieniu z ZG PTK wydało okólnik w sprawie reaktywowania Szkolnych Kół Krajoznawczo-Turystycznych. Rozwój turystyki młodzieży w latach 1950-1956, był inspirowany przez trzy pioniry organizacyjne: 1 – resort Ministerstwa Oświaty, 2 – organizacje młodzieżowe ZMP i ZHP, 3 – PTTK, warto podkreślić dwie imprezy o charakterze masowym ZMP-owskie rajdy kolarskie „Rajdy Pokoju” i konkursy „Wędrujemy po rodzinnym kraju”. Turystyka na wsi. Ministerstwo Oświaty kierowało głównym nurtem turystyki młodzieżowej, a w 1957 r. reaktywowało (po przerwie od 1939 r.) akcję organizowania szkolnych schronisk młodzieżowych. W 1959 r. powstało Polskie Towarzystwo Schronisk Młodzieżowych.

Po 1999 r. podstawową jednostką-placówką organizowania wypoczynku dla dzieci i młodzieży – turystyki młodzieżowej jest jak zawsze szkoła, wspierana przez Wydział Oświaty UM i przez Kuratorium, (wiele organizacji sponsoruje też te akcje).

W 2008 r. na przykład prowadzono następujące formy:

- *kolonie, kolonie-półkolonie, kolonie-obozy, kolonie-zdrowotne,*
- *biwaki,*
- *turnusy rehabilitacyjne,*
- *obozy : młodzieżowe, sportowe, wypoczynkowe, szkoleniowe,*

W każdym okresie i w każdej epoce, turystyka młodzieżowa spełnia ważny aspekt zdrowotno – społeczny, i jej chętnie przyjmowana przez samą młodzież.

4 – Turystyka wycieczkowa

Ludzie odbywali dalekie podróże nie tylko z myślą o wypoczynianiu czy leczeniu się w jednej określonej miejscowości. Celem ich wędrówki było też poznanie nowych miejsc, obyczajów, kultury, sposobu życia innych ludzi.

Najdawniejsze podróże nosiły charakter religijny, stwarzały możliwości poznania nowych krajów. Podróże do miejsc uświęconych stały się pierwszymi formami wędrówki, z którymi spotkali się Polacy przyjmując chrześcijaństwo.

Masowe odbywanie wycieczek w celach wypoczynkowo-poznawczych stało się możliwe dopiero w czasach najnowszych, sprawa przemieszczania się – tu samochód, pociąg, samolot itd. Wędrowali ludzie najbardziej przygotowani i wyposażeni do samodzielnego opracowania programu i planu wycieczki.

Wycieczki monotonne (na pobyt stały w uzdrowisku czy letnisku) z czasem prowadziły do dalszych okolic, z okazji różnych imprez, kulturalnych, gospodarczych, historycznych, czy wystaw, muzeów, zabytków, targów, (krajowych, europejskich, światowych).

Najdawniejszą formą wycieczkowania, wywodzącą się jeszcze z XIX w. jest tzw. turystyka kwalifikowana, stanowiąca formę wędrowania połączoną z wysiłkiem fizycznym i wymagającą umiejętności technicznych, np. wędrówki po górach. Imprezy turystyki kwalifikowanej, w zasadzie organizuje głównie PTTK, są to – wycieczki, rajdy, spływy.

W okresie międzywojennym turystyka wycieczkowa w Chełmie, najaktywniej zaadaptowała się w środowisku szkolnym. Szkoły przeważnie organizowały wycieczki o charakterze wychowawczym społeczno-obywatelskim w celu poznawania polski i jej regionów, jak i walorów historycznych, kulturowych i krajobrazowych. Dotyczyło to również niektórych chełmskich zakładów i organizacji, TUR, PKP, gdzie dla młodzieży organizowano wycieczki praktykanckie do fabryk i zakładów pracy.

Po 1950 r. turystyka wycieczkowa właściwie była narzucona odgórnie poprzez Związki Zawodowe i fundusze socjalne, a prowadziły ją prawie wszystkie zakłady pracy poprzez zakładowe koła – PTTK i TKKF, (jednak mimo narzuconych działań, spełniała swoją rolę wycieczkowo-edukacyjną). Podobna sytuacja była w oświacie.

Po 1989 r. po przemianach i prywatyzacji formy te zanikły, nie były opłacalne dla właścicieli poszczególnych zakładów pracy – brak też było w nich siły związków. Obecnie większość wycieczek organizowanych jest indywidualnie, według potrzeb.

Szkolna wycieczka – turystyka wycieczkowa, jest obowiązkiem i systemem wychowawczym w procesie pedagogiczno-społecznym.

Tramping turystyczny

indywidualny związek z przyrodą uczestnicy sami organizują wyprawę.

Turystyka plecakowa

mocno zakorzeniona w tradycji polskiej – samodzielność podczas wędrówki, z plecakiem jako podstawowym wyposażeniem, i dotarcie na tereny, niedostępne i bezludne.

5 – Turystyka pobytowa – wczasy – wywczasy

Najdawniejszą formą ruchu turystycznego były wyjazdy na wypoczynek. Wyjazdy te nie mogły być jednak zbyt częste z uwagi na to, że podróż trwała długo i była męcząca. Najdawniej stosowaną formą wypoczynku były wyjazdy do uzdrowisk. Jak legenda głosi w Polsce pierwsze termy odkryto w Cieplicach w XII w.

W początkowym okresie kształtowania się ruchu turystycznego turyści, zwani wtedy letnikami, udawali się na wypoczynek do wsi i osiedli (często podmiejskich), które wyróżniały się klimatem, położeniem, krajobrazem, dobrymi warunkami zakwaterowania i dojazdu. Tak powstawały miejscowości wypoczynkowe i uzdrowiskowe **letniska-uzdrowiska** – z czasem się rozbudowywały podnosząc rangę miejscowości i przyróżływ turystów, tzw. zagospodarowana kompletna baza usługowa.

Od 1926 r. podmiejskie urokliwe miejscowości wiejskie Dorohusk, Uhrusk i Bytyń nad Bugiem stawały się znanymi i cenionymi, kurortami-letniskami, społeczności chełmskiej i okolicznej przyjeżdżającej tu na wczasy – wywczasy. Władze miasta Chełma powołały nawet specjalne-wydzielone wycieczkowe pociągi turystyczne m. in. na sobotnio-niedzielne rodzinne wypadu do tych miejscowości i do Włodawy.

Od 1933 r. turystyka przybrała formę masowych wyjazdów rodzinnych na letniska we wsiach – zimowe najczęściej do Zakopanego i okolice Podhala. PKP - KPW stworzyły swoją bazę w Suścu.

Po 1945 r. reaktywowano wyjazdy na wypoczynek.

Po 1990 r. wylansował się skutecznie, indywidualny ruch turystyki pobytowej wyjazdów na wypoczynek, szczególnie do miejsc cudownych uzdrowień. Wytworzyły się nowe formy, takie jak:

Wypoczynek urlopowy pobytowy

Turystyka lecznicza

to pielgrzymki ludzi chorych do miejsc cudownych ozdrowień.

Turystyka zdrowotna

pobyty w uzdrowiskach.

Turystyka uzdrowiskowa

i związane z tym wodolecznictwo.

6 – Turystyka wodna

Ważną rolę w rozwoju turystyki wodnej odegrał Polski Związek Kajakowy założony w 1930 r., (turystyka wodna była uprawiana od 1878 r. w WTW).

Bug to urocza i najdziksza z rzek europejskich. Jako piąta z polskich rzek, jest zaniedbana i zapominana. Jednak od wieków historycznie uwarunkowana z Najjaśniejszą Rzeczypospolitą – *i najbardziej związana z Chełmem – ziemią chełmską*. Bug w swoim 772 km biegu nurtu łączy się z Narwią i jako tzw. „Bugo-Narew” wpada do Wisły. Bugiem można dopłynąć do morza Bałtyckiego i morza Czarnego. Jest ważną historycznie i geograficznie

rzeką wschodniej Europy. Wzdłuż rzeki Bug, jako ważnej od wieków drogi żeglownej Rzeczypospolitej, powstawały miasteczka, kwitł handel, budowano twierdze, zamki, spichlerze i magazyny, powstawały młyny, przystanie i porty rzeczne aż do ujścia, (najbliższe i ważne to m.in.) w Brześciu, Dubience, Dorohusku, Uhrusku, Kodniu, Orchówku, Włodawie itd. Każdy magnat, dbał aby Bug był bezpieczny i spławny. Właściwie każda większa miejscowość, osada-gród leżąca nad Bugiem i mająca aspiracje rozwoju i znaczenia – musiała posiadać port-przystań i kilka własnych jednostek pływających, do rejsów dalszych i bliższych lub sąsiedzkich, tu odwiedziny, wesela, dożynki, polowania itd. Bugiem do Gdańska spławiano drewno, zboże, skóry, miód, zwierzynę. Jednostkami pływającymi z w/w ładunkiem, były – **czółna, łodzie, tratwy, barki, małe stateczki towarowe, osobowe i towarowo-osobowe** – z czasem jednostki te unowocześniano. Ta cała ilość w/w jednostek pływających-żeglujących po Bugu mogła być określana jako „**Bug Flotylla**”. Podczas zaborów-rusyfikacji, władze carskie doprowadziły do zubożenia znaczenia rzeki Bug i żeglugi po niej, a rozwój mechanizacji (samochody, pociągi) do całkowitej jej degradacji – następnie zaniedbana dziczała i poddawała się erozji przyrody. Po I wojnie światowej po 1918 r., większość portów-przystani przestało istnieć, zostały zniszczone i zapomniane. Przypadkowe tylko ruiny przypominały o dawniejszej ich świetności – był to faktyczny kres niegdysiejszej może i tak określanej „**Bug Flotylli**”.

Z racji wyjaśnienia określenia „Bug-Flotylla”

Na podstawie badań źródłowych jakie prowadzę od lat, stwierdzam, że ani w notatkach Kazimierza Janczykowskiego, ani w kresowej chełmskiej prasie „Zwierciadło” 1923-1932 i „Kronika Nadbużańska” 1933-1939, nie napotkałem na istnienie i określenie „**Bug-Flotylla**”. Nie wyobrażam sobie też, żeby tak wytrawni koneserzy-kronikarze historii wszelkich wydarzeń w Chełmie i na kresach, jakimi byli K. Janczykowski i Kazimierz Czernicki redaktor w/w pism, (i inni) przeoczyli tak ważny szczegół istnienia „**Bug-Flotylli**”.

Jednocześnie stwierdzam : że propaganda rzeki Bug, jej walorów żeglugowych, uprawiania tu sportów wodnych, prowadzona od 1922 r. przez K. Janczykowskiego, od 1927 r. przez Specjalny Dekret o Budowie Flotylli Kajakowej szkolnej, a następnie od 1931 r. przez Oddziały Ligi Morskiej i Kolonialnej (LMK) i ich idee, oraz wielu indywidualnych pasjonatów sportów i turystyki wodnej kajakami i łodziami – doprowadziła do reaktywowania przeszłości, odbudowy wielu przystani, ożywienia żeglugi i tworzenia ruchu turystyki wodnej na Bugu. W wyniku tych działań, właściwie co roku szczególnie z przystani-bazy wodnej w Dorohusku nad Bugiem, ruszały wyprawy łodziami i kajakami w różne strony – i to była Flotylla na rzece Bug.

Od 1931 r. tworzące się bardzo aktywne bazy przystanie wodne LMK nad Bugiem istniały do 1939 r. w : Dorohusku 4 bazy, Włodawie i Brześciu po jednej.

W lipcu 1918 r. przybył do Chełma Kazimierz Janczykowski (od 1 września 1918 r. nauczyciel wychowania fizycznego Gimnazjum im. S. Czarnieckiego w Chełmie), – od 1922 r. jako pierwszy w okręgu lubelskim i na kresach Najjaśniejszej Rzeczypospolitej, odkrywał i promował uroki rzeki Bug i jej walory krajoznawczo-turystyczne oraz zdrowotne do uprawiania kąpieli i sportów wodnych. Tym samym stał się pionierem turystyki wodnej kajakami i łodziami po Bugu (od 1928 r. dołączyli Tadeusz Dąbrowski i Edmund Prost).

Od 1923 r. tworzył szkolne bazy-przystanie wodne nad Bugiem: 1 – kąpielisko-bazę wodną (ogólną) w Uhrusku n\Bugiem; 2 – szkolną wodną przystań w Dorohusku n\Bugiem; 3 – szkolną wodną przystań Koła Krajoznawczego Młodzieży Szkolnej „Czarniecczyków” w Bytniu n\Bugiem; - od tej chwili rzeka Bug, stała się ważnym miejscem odpoczynku, wakacji, kąpieli słonecznych i wodnych, nauki pływania, pływania na łodziach i kajakach a przede wszystkim rzeką rejsową turystyki wodnej i wszystkich

spływów do Morza, i też przystanią-portem (z powodu braku akwenów wodnych w Chełmie).

Propaganda morza była prowadzona w chełmskich szkołach bardziej w średnich, praktycznie od 1929 r. Jedynie w Gimnazjum „Czarneckich” ta idea była prowadzona-promowana od 1925 r. Miało to ścisły związek z budową kąpieliska-bazy wodnej-(ogólnej) w Uhrusku nad Bugiem i szkolnej wodnej przystani w Dorohusku nad Bugiem i ich oddaniem do użytku oficjalnie z początkiem 1927 r. (zajęcia wodne były już prowadzone od 1925 r.). Pierwszym jej przejawem było zorganizowanie przez K. Janczykowskiego latem 1927 r. kursu wioślarsko-łyżwiarskiego w Uhrusku nad Bugiem, celem przygotowania załogi łodzi szkolnej „Chełmianki” do wycieczki-rejsu Bugiem i Wisłą do Warszawy w 1929 r. Latem 1928 r. z inicjatywy K. Janczykowskiego zostało powołane przy Gim. „Czarneckich” pierwsze w Chełmie „Szkolne Koło Miłośników Wody” a w 1929 r. też z jego inicjatywy i staraniem kl. VII H założono „Klub Wioślarski”. Klub postawił sobie za cel propagowanie sportów wodnych i urządzanie wycieczek wioślarskich.

Ze wspomnień K. Janczykowskiego: „*Oto przyszła moda na kajaki i rób co chcesz, wszyscy nagle zachorowali na kajaki. Dyrekcja Gimnazjum była zwolennikiem prac ręcznych i politechnicznych w szkole, wydała nawet w 1927 r. Specjalny Dekret o Budowie Flotylli Kajakowej. Młodzież podjęła hasło w zimie budujemy kajaki, w lecie spłyniemy kajakami do Gdańska. Z prawdziwą przyjemnością można było przypatrywać się z jakim zapalem pracowali chłopcy przy konstrukcji własnych kajaków. Kierownik budowy nauczyciel robót ręcznych, skonstruował własnej koncepcji kajak, który został zaliczony do typu tureckich łodzi wyścigowych*”; – „*Powstała również w Gimnazjum z mojej inicjatywy już w 1925 r. pracownia-stolarska przy KKMS, tu młodzież robiła sprzęt do wędrowania i turystyki pieszej i wodnej w tym też do wychowania fizycznego*”; – „*Od 1927 r. w pracowni-stolarskiej z polecenia dyrekcji gimnazjum młodzież budowała też łodzie do szkolnych wypraw wodnych, do portów-przystani na Bugu, do: Warszawy, Gdańska, morza i w inne strony*”.

W celu pełnego wykorzystania programu rejsów łodziami do morza (chodziło o czas budowy łodzi), zlecono nawet budowę jeszcze dwóch łodzi. Wykonawcą jednej z łodzi (na siedemnaste osób 6-wioseł na zmianę do tego 2-sterników i dowodzenie) była Fabryka Mebli Giętych w Zwierzyńcu koło Zamościa nadzorowana też i przez dyrektora tutejszego Gimnazjum, (dawnego „Czarneckich”). Natomiast druga łódź była dziełem pracowni mistrza stolarskiego w Dorohusku.

Latem w wakacje 1927 r. czyniono pierwsze udane próby, jednak w 1928 r. pod wodzą K. Janczykowskiego i kpt. E. Prosta ruszyło kilka szkolno-młodzieżowych rozpoznawczych kajakowych wypraw-rejsów, do miejscowych portów-przystani na rzece Bug m. in. do zaprzyjaźnionych: Przystani LMK we Włodawie, Przystani Oddziału Miejskiej LMK w Brześciu nad Bugiem, Przystani Jacht-Klubu Warszawskiego w Modlinie i Przystani Okręgowo Stołecznej LMK na Żoliborzu. Celem było przygotowania wyprawy do Morza. Wyprawy startowały z bazy wodnej w Dorohusku. Po powrocie opowiadaniom o przygodach i niezwykłych przeżyciach członków wypraw nie było końca. K. Janczykowski i kpt. E. Prost pod koniec 1928 r.: „postulowali o wykonaniu proporcji, który by sprawiał, że od 1929 r. każda wyprawa była by ozdobiona takim proporczykiem i wizerunkowo oznaczała by to, że wyprawa jest z Chełma”.

W 1929 r. odbyły się trzy wyprawy dwie łodzią i jedna kajakami; do Warszawy i do Gdańska nad morze, wszystkie startowały z bazy wodnej w Dorohusku. Wykonano też proporzec i chorągiewkę.

Maj-Czerwiec 1929 r. to krajoznawczo-turystyczna morska wyprawa-rejs łodzi „Chełmianki” do Warszawy i Gdańska, Bugiem i Wisłą, grupy wycieczkowej młodzieży „Czarneckich”. Rejs szlakiem wodnym inspirowany przez K. Janczykowskiego, dużą rolę w organizacji spływu odegrał kpt. Edmund Prost. Wodowanie łodzi i chrzest „Chełmianki” odbył się w Dorohusku nad Bugiem, tu też nastąpił start. Łódź była okazała i wyglądała jak

turecki krążownik, a wybudowali ją członkowie Koła Miłośników Wody i oni stanowili załogę. W pierwszym odcinku rejsu, „Chełmianie” towarzyszyło kilka kajaków, pełniących obowiązki przybocznej straży. Specjalnie na ten rejs Flotylli uszyto mundury i stroje. *„Gdy wpływalismy do Gdańska „Chełmianka” błyszczała jak złoto. Biało-czerwony proporzec i trójbarwna chorągiewka ziemi chełmskiej wesoło łopotały na porannym wietrze. Ekspedycja bohaterskich „Czarniecczyków” przybiła do przystani, która przyjaźnie witała białego chełmskiego Misia”.*

Lipiec 1929 r., pierwsza wycieczka-rejs wodny kajakami do Warszawy, członków KKMS „Czarniecczyków”, które zostały wybudowane przez członów wodniaków w szkolnej modelarni-stolarni. W wycieczce uczestniczyła też grupa harcerzy.



„Chełmianka” w drodze do Warszawy w r. 1929.

**Łódź pn. „Chełmianka” była pierwszą łodzią w regionie i kultową w rozwoju turystyki wodnej na Bugu. Została wybudowana w 1927 r. w pracowni Gimnazjum im. S. Czarnieckiego w Chełmie przez szkolną młodzież.*

Wyprawa łodzi „Chełmianki” do Warszawy – w niedzielę 15 sierpnia 1929 r., rejs z Dorohuska (z bazy szkolnych sportów wodnych „Czarniecczyków”, wyczynowa łódź 6-wiosłowa. Żegluga miała znaczenie nie tylko sportowe, ale także wycieczkę pełną przyjemnych wrażeń i przygód dla jej uczestników. Była to też propaganda sportu wioślarskiego, i idei Polskiego Morza.

Łodzią z Dorohuska do Gdańska dnia 2 lipca 1930 r. – Wrażenia z wycieczki – o godz. 9.00 wyruszyliśmy z Dorohuska. Nasza łódź o nazwie „WIŚKA”, małość o nośności 150 kg – druga po „Chelmie” kultura łodzi w tworzeniu turystyki wodnej.

W wakacje 1933 r. flotylla ośmiu kajaków Gim. „Czarniecczyków” wraz z załogą, odbyła rejs na dni „Święta Morza” spływem Bugiem i Wisłą do Gdańska i Morza.

Od 1933 r. przystań wodną w Dorohusku, posiadał miejscowy Oddział LMK, przy której cumowały własne łodzie i kajaki.

W wakacje 1934 r. celem udowodnienia, że nasza słynna rzeczka Uherka jest żeglowna, członek ChTC Tadeusz Machajski, zorganizował z kolegą spływ kajakiem po rzece Uherce. Była to pionierska wyprawa i pierwsza wycieczka w kajakowej turystyce krajoznawczej po rzece Uherce w Chełmie i w powiecie.

W dniu 6 kwietnia 1936 r. ZO Garnizonowych LMK w Chełmie rozpoczął budowę swojej przystani na Bugu w Dorohusku.

W grudniu 1935 r. ZO LMK w Chełmie, oddał członkom Koła Szkolnego LMK przy Państwowym Seminarium Nauczycielskim Męskim w Chełmie, do dyspozycji łódź żaglową „Jolka P.Ż.7” którą członkowie Koła LMK tegoż Seminarium odbędą latem 1936 r. wycieczkę po wschodnich szlakach wodnych, z bazy wodnej w Dorohusku n\Bugiem.

Była to 4-baza przystań wodna w Dorohusku – który stał się tym ogólną bazą wodną LMK Chełma i powiatu chełmskiego.

W wakacje 1939 r. wyruszyły z Chełma z bazy wodnej „Czarniecczyków” i LMK w Dorohusku nad Bugiem 4-wyprawy: 2-kajakowe i 2-łodziemi – tzw. wakacyjne wędrówki wodne penetracyjne w celach krajoznawczych.

- W czerwcu-lipcu odbyły się dwa spływy łodziemi Bugiem i Wisłą które prowadziły (pierwszy) do Warszawy i (drugi) do Morza;

- W czerwcu-lipcu (pierwsza) wakacyjna wędrówka w celach krajoznawczych w dwa kajaki prowadziła Bugiem i Prypiecią na Polesie, a w lipcu-sierpniu (druga) wyprawa w dwa kajaki, to był spływ do Pińska, zakończył się w sierpniu (właściwie w przededniu wybuchu II-wojny światowej w) 1939 r.

- Tradycją było, że corocznie w latach 1929 – 1939 wychodziły z Chełma to jest z baz wodnych na Bugu najczęściej z Dorohuska co najmniej 4-wprawy, kajakami lub łodziemi. Każda wyprawa była zaopatrzona w pismo wydane przez dyrekcję szkoły polecające opiece-pomocy na trasie wszelkim instancjom państwowym. Wychodziło jeszcze co najmniej pięć wypraw organizacyjnych LMK i Sekcji wodnej.

Uwaga:

W w/w dziale pt. 6 – turystyka wodna – przedstawiłem materiał skrótowy, natomiast cały materiał ze szczegółowym opisem poszczególnych wycieczek oraz całej turystyki wodnej w latach 1927-1939, aby nie dublować – znajduje się, patrz: Waldemar A. Kozłowski, „Liga Żeglugi Polskiej 1921 – 1924 Liga Morska i Rieczna 1925 – 1930 Liga Morska i Kolonialna 1931 – 1939 Liga Morska 1945 – 1952 w Chełmie i w powiecie chełmskim”, Chełm 2012.

*

II wojna światowa 1939 r., zniszczyła wszystko.

Od 1945 r. rzeka Bug (decyzjami sowieckimi) stała się rzeką graniczną, i wszelkie po niej żeglowanie było zabronione, właściwie do czasu rozpadu ZSRR i wyjścia z polski wojsk sowieckich.

W latach 1953-1957 nauczyciel wychowania fizycznego Czesław Ściubak posiadający uprawnienia instruktora i sternika sportów wodnych, organizował w ramach ZS „Zryw” przy Technikum Mechanicznym w Chełmie dla młodzieży szkolnej i niezrzeszonej turystykę wodną – kajakową i żeglarską, korzystając z najbliższych akwenów wodnych.

W późniejszych latach do 1989 r. turystykę wodną promowała i prowadziła sekcja żeglarska przy Hufcu ZHP w Chełmie. Zajęcia jakiś czas prowadził Czesław Ściubak i inni, na terenie akwenów wodnych regionu i kraju. Stanicę wodną ZHP miało nad J. Grabniak.

Od 1976 r. formy turystyki wodnej i nurkowania, prowadził Chełmski WOPR, ze swoją bazą nad J. Białym – prowadził też szkolenie i ratownictwo wodne.

Od 1975 r. właściwie do 1989 r. turystykę wodną prowadziła sekcja żeglarska Koła PTTK Kombinatu Cementowego Chełm – baza główna nad J. Białym.

Po 1989 r. po przemianach polityczno-gospodarczych w kraju, ożywiła się też i turystyka wodna. Ludzie zaczęli na nowo odkrywać żeglugowe, zdrowotne i krajobrazowe walory rzek i rzeczek regionu lubelskiego.

Po 2000 r. na Bugu (na innych rzeczkach-rzekach dopływach też) pojawiły się regularne indywidualne i grupowe wycieczki kajakowe. Od tej chwili Bug na nowo, jak dawniej kusi swoimi tajemniczymi i urokliwymi krajobrazami i walorami sportowymi. Wszedł też na stałe do mapy turystyki wodnej regionalnej i krajowej. Władze zadbały też o wszelkie urządzenia pomocne i zaplecze dla wszystkich chętnych do uprawiania turystyki wodnej oraz ich bezpieczeństwa.

Obecnie Bug jako rzeka-szlak turystyki wodnej – jest coraz bezpieczniejszy i szczegółowo oznakowany, a na trasie znajdują się przystanie (pomosty, obozowiska-schroniska, place pod namioty) niezbędne do prowadzenia współczesnej aktywnej turystyki.

Turystyka kajakowa

Turystyka żeglarska, śródlądowa i morska

Turystyka podwodna

7 – Turystyka świąteczna – wypoczynek świąteczny

Stosunkowo najpóźniej powstała forma ruchu turystycznego zwana wypoczynkiem świątecznym. Wywodzi się ona w pewnej mierze z tradycyjnych dorocznych wypraw na odpusty i połączone z nimi jarmarki. Te tak zwane majówki stały się zwyczajem pielęgnowanym nie tylko w niedzielę i święta, ale również i w inne dni wolne od pracy. Charakter wyjazdów niedzielnych limitowały walory krajobrazowe okolicy oraz warunki komunikacyjne, np. bliskość upodobań do lubianych miejsc.

Chełmianie upodobali sobie i lubią od dawna majówki rodzinne i rodzinno-przyjacielskie, m. in. w parkach miejskich, nad rzeką Uherką, (zapomnianym jeziorze Bazylińskim), w lasach Borek i Kumowej Dolinie, a docierali tam spacerkiem, fiakrami lub na rowerach. Wypoczynek niedzielny jest też nieodłącznie związany z wodą tu rodzinne wyjazdy nad wodę do Uhruska, Dorohuska lub do Włodawy.

Wyjazdy niedzielne są też odbiciem poziomu kulturalnego i ekonomicznego. Wypoczynek świąteczny jako problem powstał na przełomie XIX i XX w. – i był formą ucieczki z zatłoczonego miasta na wieś, do ogrodów na łono natury.

Świąteczny ruch turystyczny, może przewyższyć rozmiarami pozostałe formy wypoczynku. Przyczyną tego jest, dążenie krajów do skracania tygodnia pracy. Powszechne

skracanie czasu pracy stworzy dla turystyki jeden z najistotniejszych problemów do rozwiązania, a jednocześnie otworzy nowe możliwości jej rozwoju.

Turystyka kulinarna

Ruch ekologiczny, zwiększył zainteresowanie i powrót do tradycyjnych form turystyki, w tym pieszej, rowerowej, kajakowej, narciarskiej, nizinnej i wysokogórskiej.

8 – Turystyka rowerowa

Latem 1921 r. wielki miłośnik cyklistyki i sportu kołowego chełmianin *Antoni Pochylski* (były członek WTC), przy współudziale też miłośników amatorów cyklistyki *Bolesława Kłopotowskiego i Wojciecha Szurmińskiego* zorganizowali w Chełmie – *pierwszą grupę-koło miłośników cyklistów i sportu kołowego* – z siedzibą przy ul. Lubelskiej 73 w Chełmie. Następnie na tej bazie powołali w **1922 r.** – **Chełmskie Towarzystwo Cyklistów**.



Rower, od *lutego 1919 r.* dzięki wojsku szczególnie *7 pp. Leg.*, a od **1922 r.** **Chełmskiemu Towarzystwu Cyklistów** jak również i **Towarzystwu Gimnastycznemu „Sokół”**, zyskał wielką popularność w społeczeństwie Chełmskim i w regionie.

Chełmskie Towarzystwo Cyklistów, jako pierwsze w Chełmie i w regionie od **1922 r.** rozpowszechniło **rower** jako tzw. maszynę przyjazną człowiekowi i powszechny środek lokomocji oraz formy jego wykorzystania, w *sporcie, turystyce, rekreacji, wychowaniu zdrowotnym* itd., poprzez organizowanie: *wszelkich wyścigów kolarskich tak amatorskich jak i zawodowych, turystyki rowerowej, rowerowych wycieczek rekreacyjno-sportowych lub rekreacyjno-zdrowotnych, rowerowych rajdów oraz nauki jazdy na rowerze.*

Pierwsze, kilkuosobowe ze względu na koszt roweru i jazdę, zorganizowane rozpoznawcze, wycieczki rowerowe wyruszały z Chełma już *wiosną 1922 r.* tworząc *ruch rowerowy* a zarazem *ruch turystyki rowerowej* w Chełmie i regionie. Pierwsze *wycieczki turystyki rowerowej* prowadziły do Kumowej Doliny, na Dziewiczą Górę, do Borku, nad Jezioro Bazyljany-Bazylijańskie z czasem były dalsze wycieczki. Dały też początek tak bardzo lubianych przez chełmian *rodzinnym majówkom rowerowym* – które stawały się już tradycją. Pierwsze wycieczki *turystyki rowerowej* były inspirowane przez ChTC i TG „Sokół” oraz i chełmskich notabli. *W 1923 r. zorganizowano 10 wycieczek a w 1924 r. 15 wycieczek.*

Popularyzacja roweru i jego podstawowa funkcja jako środek lokomocji – *szybki, zwrotny, lekki, niezajmujący dużo miejsca* – spowodowała, że właściwie, już od **1922 r.**, **rower** wchodził na stan obowiązkowego wyposażenia chełmskich instytucji państwowych. Przede wszystkim, w instytucjach ważnych i strategicznych dla obronności i bezpieczeństwa

państwa czy w służbie łączności, tu: **Policja, PKP, Poczta, telefon, telegraf. Z czasem do tworzących się klubów i sekcji kolarskich i sportowo-turystycznych chełmskich organizacji tak miejskich jak i szkolnych.**

W wyniku propagandy i szerokiego społecznego ruchu rowerowego już od 1923 r. zaczęły powstawać w Chełmie pierwsze stałe magazyny-sklepy z rowerami i częściami zamiennymi a od **1924 r.** specjalistyczne zakłady-warsztaty wytwórczo-naprawcze. Tworzono nowe przepisy ruchu drogowego i wprowadzono naukę jazdy na rowerach.

Pierwszy i jedyny specjalistyczny zakład naprawy rowerów w Chełmie już w 1924 r. otworzył Jan Zgierski, a 1928 r. otworzył on pierwszą fabrykę-wytwórnię rowerów słynną na całą Polskę – tzw. rowery Zgierskiego.



Polska wytwórnia
rowerów
JAN ZGIERSKI
CHEŁM, UL. LUBELSKA 57.

Wyrabia rowery nowe, przyjmuje reperacje i remonty rowerów i motocykli, maluje części na gorąco oraz wykonywa wszelkie prace w zakresie wytwórni wchodzące.



W ciągu udanego i aktywnego sezonu 1925 r., ChTC, zorganizowało m.in. sześć wycieczek pozamiejskich w tym dłuższe m. in. do Rejowca – cementowni, Pawłowa, Stołpia, Wojsławic, ostatnia bardzo atrakcyjna wycieczka prowadziła do Krasnegostawu a została zorganizowana w dniu 27 września 1925 r., i zgromadziła 30-kolarzy – (w wyniku w/w wycieczek w tych miejscowościach zaczęły się pojawiać rowery).

Na zgromadzeniu w Resursie odbytym w styczniu 1926 r., przy ChTC powołano Klub Cyklistów (z inicjatywy T. Gniazdowskiego). Członkowie (utworzyli jakby dobrane i hermetyczne grono i) swoją działalność ograniczali do rajdów i wycieczek regionalno-turystycznych. Przeważali wśród nich adwokaci, właściciele restauracji, piwiarni, herbaciarni i kawiarni chełmskich.

W ramach popularyzacji sportu kołowego, 9 maja 1926 r. ChTC, zapoczątkowało „Wielki Konkurs Turystyczny”, rowerową wycieczką turystyczną do Krasnegostawu i z powrotem. Wycieczka wyruszyła, z placu policyjnego w Chełmie o godz. 6 rano, a powróciła o godz. 18 wieczorem tego samego dnia. Dla wszystkich chętnych „Wielki Konkurs Turystyczny”, będzie trwać od 9 maja do 18 października 1926 r. Wyznaczono trzy nagrody dla zdobywców jak największej ilości wycieczek i przejechanych kilometrów.

Dnia 16 maja 1926 r. ChTC urządziło m.in. „Wielką Zabawę Majówkę” za miastem w lesie „Borek” i „Kumowej Dolinie”. Punktem kulminacyjnym po wielu innych atrakcjach były biegi kolarskie i piesze. „Majówki rowerowe” stały się coroczną tradycją.

ChTC zorganizowało w 1926 r. planowe wycieczki turystyczne: 13 czerwca do Hrubieszowa, 20 czerwca do Lublina, i 24-29 wycieczka do Kazimierza.

Zorganizowany przez ChTC, „Wielki Konkurs Turystyczny” pomimo złego stanu dróg rozmytych ciągłymi deszczami, budził wielkie zainteresowanie wśród członków ChTC (i innych) którzy nie zważając na niepogodę i błoto, nie opuszczali żadnej wycieczki, objętej bogatym programem sportowym ChTC. Wytrenowani kilkoma poprzednimi wycieczkami,

wyruszyli turyści w dniu 27 czerwca 1926 r. do *Kazimierza na 3-dniówkę w towarzystwie, po połączeniu się w Lublinie z zaprzyjaźnionym Lubelskim Towarzystwem Cyklistów.*

Na Ogólnopolski Zjazd Towarzystw Kolarskich z całej Polski, w Warszawie 1 sierpnia 1926 r. na zaproszenie, ChTC wysłało delegację w składzie: *A. Pochylski (kapitan ChTC), S. Prochorow (sekretarz), bracia Kazimierz Jackowski i Konstanty Jackowski, W. Frołowicz i K. Zwoliński.* Delegacja kolarzy z Chełma udała się do Warszawy na rowerach w formie wycieczki. Odjazd grupy kolarzy z *Chełma 31 lipca o godz. 2.00 w nocy*, powrót też na rowerach spodziewany jest we wtorek.

W dniu 5 stycznia 1927 r. ogłoszono wyniki – rozpoczętego z *początkiem 1926 r.* przez ChTC wielkiego „*Konkursu Wycieczek Turystycznych*”, i zakończonego w *październiku 1926 r.*, z dość dobrym wynikiem. Niżej podane cyfr dowodzą, że młodzież miejscowa interesuje się krajoznawstwem, gdyż nie wahała się nawet podczas ulewnych deszczy jakich nie brak było w mienionym sezonie, wyruszać na wycieczkę, aby poznać okolicę i podziwiać piękno kraju ojczystego. Z pośród wiernych 19 rowerzystów turystów:

- *pierwsze miejsce zajął Karol Zwoliński który w 1926 r. ogółem przejechał w wycieczkach organizowanych przez ChTC 1.206km trasy;*
- *drugi był Kazimierz Jackowski 1.026km;*
- *trzeci Sergiusz Prochorow 871km, wymienieni wytrwali kolarze-cykliści turyści stosownie do regulaminu nagrodzeni zostali żetonami pamiątkowymi ChTC i Magistratu.*

Do Częstochowy rowerami udała się wycieczka turystyczna organizowana w dniach 12, 13 i 14 sierpnia 1927 r., przez ChTC.

W dniu 22 kwietnia 1928 r. ChTC, rozpoczyna swój sezon sportowy, po długiej przerwie zimowej. *O godzinie 5 po południu pierwsza planowa wycieczka do Krupego, którą otwiera się tegoroczny sezon konkursu wycieczek turystycznych.*

Ognisko i KS działające w ramach KPW przy PKP Chełm od 1928 r. *posiadły koła-sekcje: rowerowe, kolarskie, turystki rowerowej.* Swoje siedziby miały w tzw. Domu Kolejarza przy ul. Kolejowej 59, naprzeciw dworca. Jednak bardziej był rozbudowany i aktywniejszy, Referat Działu Sportowego Ogniska KPW Chełm i jego sekcje rowerowo-kolarska i rowerowych wycieczek-turystycznych.

W 1930 r. powstał w Chełmie, *trzeci wojskowy przy Garnizonie, WKS „Garnizon”* z prężnie działającymi sekcjami kolarską i wycieczkową.

Siedmiu kolarzy członków Sekcji Kolarskiej Związku Podoficerów Rezerwy *Koło Chełm* zorganizowało wycieczkę rowerami, z Chełma do Gdyni na Święto Morza Polskiego i z powrotem. W wycieczce wzięli udział: *Roman Bychawski* – kierownik Sekcji Kolarskiej (w Związku Podoficerów Rezerwy w Chełmie), *Jan Wawrzycki* – mistrz biegu na przełaj, *Witold Rybak, Czesław Danielczuk, Benjamin Brun, Izrael Fryd, Mieczysław Głowacki.* Wycieczka wyruszyła w niedzielę 24 lipca 1932 r., rano i przez: *Lublin, Warszawę, Dęblin, Sierpc, Rypin, Golub, Grudziądz, Nowe Miasto, Gniew, Tczew, Skarzewy, Kościerzynę i Żukow, a dotarła w sobotę do Gdyni.* Trasa wycieczki wynosiła 848km. Wycieczka bawiła sobotę – poniedziałek i wyruszyła z powrotem z Gdyni we wtorek rankiem – przybywając do Chełma w sobotę 6 sierpnia 1932 r.

Właściwie od 1935 r., harcerze chełmscy byli organizatorami lub uczestnikami wakacyjnych obozów wędrownych kolarskich – rowerowych po kresach, województwie lubelskim i jemu przyległych. W większości zgodę na zorganizowanie i prowadzenie takich obozów, wydawało: ZHP Komenda Lubelska Chorągwi Harcerzy w porozumieniu z Chełmską i dyrekcją danej szkoły. Najaktywniejszą w prowadzeniu w wakacyjnych obozów wędrownych kolarskich była *I Chełmska Drużyna Męska Harcerska (jako VI Lubelska) działająca przy Gimnazjum im. Stefana Czarnieckiego w Chełmie.* Każda taka wyprawa była zaopatrzona w pismo z pieczęciami i podpisami w instancji o brzmieniu m. in.: „*władze szkolne, oświatowe, ZHP, uprzejmie proszą – władze państwowe wojskowe*

i cywilne w tym dyrektorów szkół, parafię i osoby cywilne o udzielenie wszelkiej pomocy, uczestnikom danej wyprawy itd., którzy kierują się wzniosłymi celami ”.

Również od 1935 r., Koło Krajoznawcze Młodzieży Szkolnej im. W. Pola działające przy Gimnazjum im. St. Czarnieckiego w Chełmie, organizowało naukowe krajoznawczo-turystyczne wakacyjne obozy wędrowne kolarskie po kresach i terenach nadbużańskich.

Początki roweru w powiecie chełmskim :

- *Propaganda roweru ruchu rowerowego, kolarstwa, turystyki rowerowej itd. poprzez działalność ChTC i TG „Sokół” ;*

- *Pierwsze wycieczki rowerowe jakie wyruszały z Chełma już wiosną 1922 r. tworząc ruch rowerowy a zarazem ruch turystyki rowerowej w Chełmie i w regionie;*

- *Popularyzacja roweru jako środka lokomocji spowodowała, że właściwie, już od 1922 r., rower wchodził na stan obowiązkowego wyposażenia chełmskich instytucji państwowych. Przede wszystkim, w instytucjach ważnych i strategicznych dla obronności i bezpieczeństwa państwa czy służbie łączności, tu: **Policja, PKP, Poczta, telefon, telegraf ;***

- *W styczniu 1922 r. na terenie powiatu chełmskiego zlokalizowany był komisariat w Chełmie, posterunki kolejowe w Chełmie i Rejowcu oraz gminne w Sawinie, Busównie, Stawie, Cycowie, Lisznie, Świerżach, Rejowcu i Żmudzi, w dalszych latach były w innych gminach wraz z tym faktem w służbie funkcjonariuszy pojawiły się na wyposażeniu rowery ;*

- *Działalność innych organizacji i ludzi promujących rower.*

Analizując – początki zadomowienia się roweru wśród społeczności powiatu chełmskiego jako środka lokomocji, to okres ten właściwie przypadał na lata **1924-1925 ;**

- *Można wyliczyć tu kilka aspektów które hamowały ten proces to m. in.: zacofanie kulturowe, bieda, wierzenia, przesady, cena ;*

- *Jednak wymuszana potrzeba a nawet niekiedy konieczność korzystania z postępu jakim był rower doprowadziła do tego, że właściwie od 1926 r. rower stawał się nieodzownym elementem postępu egzystencji i folkloru społeczności wiejskiej całego obszaru powiatu chełmskiego ;*

- *Wcale to jednak nie znaczy, że wszyscy mieszkańcy wsi wykupywali nagminnie rowery, ale kto chciał to mógł kupić rower bez problemu.*



Jan Grzela, zdjęcie z 1934 r. – współtwórca rozwoju ruchu roweru i rowerowego ruchu turystycznego w Chełmie i na kresach.

We wrześniu 1939 r., wraz z wybuchem II wojny światowej i następnie okrutną okupacją niemiecką-hitlerowską, **Chelmskie Towarzystwo Cyklistów** jak i inne wszelkie organizacje zawiesiły swoją działalność – i to był koniec ChTC.

**Uwaga: Całość turystyki rowerowej patrz: Waldemar A. Kozłowski, Chelmskie Towarzystwo Cyklistów 1922-1939, Chełm 2013.*

Po wyzwoleniu, szeroka popularyzacja roweru i turystyki rowerowej w Chełmie i w powiecie chełmskim, nastąpiła dopiero od **1953 r. W latach 1953 – 1957** była propagowana przez Czesława Ściubaka w ramach ZS „Zryw” przy Technikum Mechanicznym w Chełmie. Były to wszelkiego rodzaju wycieczki i rajdy krajoznawczo-turystyczne, i małe wyścigi kolarskie, prowadzone w Chełmie i powiecie w ramach zdobywania oznak sprawnościowych – systemu POS. Udział w tych imprezach brała młodzież-członkowie ZS „Zryw” oraz niezrzeszeni. Popularne były w tym czasie rowerowe rajdy i wyścigi pod hasłem „poznaj piękno swojej ojczyzny” lub „szlakami walk zwycięstwa”, itd. Najlepszym zawodnikiem „Zrywu” i tych wyścigów był Julian Więckowski, startował też w MP ZS „Zryw”.

W latach 1955 – 1960 ruch rowerowy i kolarski oraz turystykę rowerową w Chełmie i w regionie popularyzował Zygmunt Berezecki, poprzez swoją sekcję kolarską przy KS „Spójnia” Chełm. Chełmianie polubili i przyzwyczaili się do tych masowych imprez wycieczko-kolarskich, dlatego gromadnie wylegali na ulicę, aby dopingować rywalizacji i zwycięstwom. W **70-latach** tradycja ta jakby zanikła.

Z początkiem 80-lat kolarstwo i ruch turystyki rowerowej odrodził się w masowych imprezach kolarskich organizowanych przez RW Z LZS w Chełmie i w powiecie. Najaktywniejsze bazy tego ruchu były w Chełmie, Zawodówce, Rejowcu Fab. i Osadzie – z końcem **80-lat** forma ta zanikła. Największe imprezy kolarskie to „**rowerem wszędzie**”.

Imprezy rowerowo-kolarskie szlakami zwycięstwa i uroków krajoznawczych regionu, organizował też w tym czasie ZW PTTK w Chełmie.

Po 1990 r., rower znów stawał się powszechnie lubianym środkiem spędzania wolnego czasu, a po **2000 r.** uprawiania aktywnej turystyki. Możliwość uprawiania turystyki aktywnej zwiększa tworzona sieć **szlaków rowerowych**. W regionie wyznaczonych i oznakowanych jest dużo szlaków rowerowych. Szlaki rowerowe o charakterze regionalnym tworzą sieć o długości 740 km, a uzupełnieniem sieci regionalnej są lokalne szlaki rowerowe, oznakowane na terenie powiatu.

Obecnie kwitnie indywidualna, rodzinna i grupowa turystyka rowerowa, tworzą się też specjalistyczne grupy-koła rowerowe. Jazda na rowerze coraz częściej staje się sposobem na spędzanie wolnego czasu, zdrowego trybu życia, i sposobem na życie. Temu wszystkiemu sprzyjają też ostatnio budowane bezpieczne ścieżki rowerowe.

9 – Turystyka w organizacjach sportowych

Ciekawym przykładem prowadzenia działalności politycznej w ramach imprez turystycznych była praca istniejącego od **27 stycznia 1917 r. do 4 marca 1918 r. Towarzystwa Strzelecko-Sportowego „Piechur”**. Cele statutowe zatwierdzone decyzją C.K. Generalnego Gubernatora Wojskowego w Lublinie brzmiały: „**rozwijanie turystyki krajoznawstwa; organizowanie wycieczek krajoznawczych; rozwijanie sił fizycznych; krzewienie miłości ziemi ojczystej, karności i świadomości narodowej**”. W rzeczywistości organizacja „Piechur” była legalną nadbudową nad działalnością **Polskiej Organizacji Wojskowej**. Pieczęcie

organizacji były opatrzone orłem państwowym, a wszelkie dokumenty nosiły charakter dokumentów wojskowych.

Organizacja „Piechur” – *po wkroczeniu w 1915 r. okupacyjnych wojsk austriackich (szczególnie na terenie zaboru rosyjskiego)* była w aktywnych miejscowościach legalną nadbudową nad działalnością **Polskiej Organizacji Wojskowej**.

W październiku 1915 r., rozkazem centralnym, powołano w Chełmie pierwszy Oddział Polskiej Organizacji Wojskowej (POW) – powstała też struktura organizacyjna. **W grudniu 1915 r.**, powołano w Chełmie Sztab POW, który mieścił się w lokalu przy ul. Wojsławickiej 5. **Z początkiem 1916 r.**, ze względu na bezpieczeństwo i w tajemnicy przed austriackim okupantem (oddział i sztab) POW w Chełmie, dalszą działalność prowadził pod tajną nazwą „Piechur”.

Szybko dowództwo „Piechur”, za zgodą dyrekcji, swoją bazę i punkt szkolenia oparło od 1916 r. o Szkołę Filologiczną – *„POW dla młodzieży stało się drugą szkołą w Chełmie, a godziny zakonspirowanych ćwiczeń wojskowych, były jakby dalszymi godzinami lekcji szkolnych”*.

„Piechur” w Chełmie jako zakonspirowany POW, **prowadziła m. in. działalność turystyczną**, a w rzeczywistości szkoliła bojowników przyszłych wyzwolicieli Polski. **Turystyka, wycieczki krajoznawcze prowadziły do :** 1 – Podgórze obok Chełma, tu w leśnym terenie krytym były prowadzone ćwiczenia polowe i musztra; 2 – podziemi kredowych, lochów i piwnic, tu prowadzono wykłady o broni i strzelanie; 3 – trasa Krasnystaw – Zamość – Chełm, tu w czasie marszu prowadzono ćwiczenia taktyczno-bojowe. Prowadzono też w trakcie wycieczek – dział artylerii i służbę łączności.

„Piechur” został rozwiązany przez okupacyjne władze austriackie.

Poważną rolę w rozwoju turystyki w Chełmie i w powiecie chełmskim w latach 1918 -1939 odegrały organizacje sportowe (o charakterze sportowym, paramilitarne), Sokół, TUR, KPW, LMK – też wojsko i policja. Do pierwszych masowych imprezy propagandowo-turystycznych w Polsce możemy, zaliczyć złoty Sokółów, zlot grunwaldzki. Powstaje i organizuje się ruch krajoznawczy – tworzy się też turystyka robotnicza.

****Uwaga: więcej wiadomości, patrz: Waldemar A. Kozłowski, Sport w organizacjach paramilitarnych na ziemi chełmskiej w latach 1918-1939”, Chełm 2008.***

Po przerwie wojennej po 1945 r. Najefektowniejszą (a jednocześnie najkrótszą) historię ze wszystkich organizacji sportowych w rozwoju turystyki w Chełmie i w powiecie, ma Zrzeszenie Ludowych Zespołów Sportowych. Dużą rolę odegrał też Automobilklub.

10 – Robotniczy ruch turystyczny

W 1923 r. rozpoczął działalność TUR. TUR poprzez wydział młodzieży, a następnie Organizację Młodzieży TUR prowadził działalność turystyczną. TUR łączył turystykę z pracą praktyczną. Dobrą pracę w działalności turystycznej, wykonywał Związek Zawodowych Kolarzy, umożliwiał tani przejazd koleją (oczywiście była ona prowadzona przy okazji działalności kulturalno-oświatowej).

Po 1945 r. ZZK reaktywował swoją wzorową działalność na odcinku turystyki. W 1961 r. powstała przy ZZK, Społeczna Komisja Turystyki i Wypoczynku – która jeszcze aktywniej propagowała turystykę, w tym złoty kolejarzy.

Właściwie po II wojnie światowej rolę wiodącej siły w turystyce związkowej przejęła Centralna Rada Związków Zawodowych poprzez swój Zespół Sportu, Turystyki i Wypoczynku, a następnie od 1962 r. za pośrednictwem Ogólnozwiązkowej Federacji Sportu, Turystyki i Wypoczynku. Istniała też ścisła współpraca w sferze turystyki pomiędzy tymi organizacjami działającymi w poszczególnych zakładach pracy. W 1966 r. ustalono zasady współdziałania pomiędzy Radą Zakładową a Kołem ZMS i PTTK działającymi w zakładach pracy. Dlatego też w prawie każdym chełmskim zakładzie pracy, istniało (z góry narzucone) koło i fundusz socjalny na kulturę, wycieczki, turystykę i wypoczynek.

Po przemianach w 1989 r. i prywatyzacji, forma ta upadała. Była nie opłacalna dla wielu przedsiębiorstw – zakładów pracy, dlatego też kierownictwo zawieszało działalność.

11 – Turystyka targowa

Turystyka targowa zabezpiecza możliwości zwiedzania imprez przemysłowych i wystawienniczych, takich jak targi, pokazy, wystawy itd. Szybka budowa gospód w Europie już w XIII – XIV w. wiązała się z wprowadzeniem w miastach stałych instytucji targów. Gospody (były pierwszymi kwaterami noclegi i wyżywienie) a powstawały wokół placów targowych dla przybywających kupców (niektóre były bardzo duże ze stajniami na 200 koni).

W Polsce po XVII w. gospody miejskie traciły na znaczeniu, dlatego kwatery każdy szukał sam. Na wsiach gospody służące podróżnym przekształciły się w karczmy chłopskie w których do końca XIX w. szerzyło się pijaństwo i rozpusta – odstraszało to podróżnych i doprowadziło do ich upadku. Dlatego wielu podróżnych nocowało w napotkanych dworach.

Po XIX w. przekształcano karczmy na hotele i budowano specjalne budynki hotelowe. Rozbudowa kolei żelaznej w XIX w. wprowadziła typ hoteli dworcowych, (obok stacji).

W Polsce nowoczesne hotele zaczęły powstawać już na początku XIX w., a każdy z nich dbał o swoją renomę i strzegł swoich tajemnic. Powstawały też domy wycieczkowe i pensjonaty.

*

Z inicjatywy OZ Kółek Rolniczych w Chełmie, w dniach 30 sierpnia – 3 września 1924 r. urządzono po raz pierwszy Pokaz – Jarmark w Chełmie. Był to popis dorobku kulturalno-gospodarczego i rękodzielnictwa ludowego-wiejskiego Chełma i powiatu chełmskiego. Pokaz dzielił się na trzy zasadnicze grupy: *rolniczą, przemysłową i spółdzielczo-rękodzielniczą.* Był to m.in. pokaz koni, bydła rogatego, trzody chlewnej i drobiu. Wszystkie prezentowane okazy odznaczone zostały brązowym medalem Ministra Rolnictwa i Dóbr Państwowych. Na ogrodzonym placu koło cerkwi mieścił się dział przemysłowy (ludowy i fabryczny), ogrodniczy i spółdzielczy. Pokaz – Jarmark w Chełmie miał charakter propagandowych i przedstawiał, dorobek, kulturę, folklor, regionalizm Chełma i chełmskiego regionu. Na wystawione tu eksponaty przybywały liczne wycieczki ludności z regionu a nawet kraju – tworząc ruch regionalny i jarmarczno-wycieczkowy. Znaczenie Pokazu – Jarmarku w Chełmie, który nabrał rangi imprezy ogólnopolskiej było tak duże, że od 1925 r. stał się coroczną imprezą. Organizatorzy Jarmarku aby przyciągnąć jak największą ilość klientów, turystów, wzbogacali targi coraz to nowymi i atrakcyjnymi eksponatami-towarami (biorąc przykład ze słynnych Targów Poznańskich). Chełmscy organizatorzy

Pokazu – Jarmarku, targów, wystaw itd. uświadomili sobie potrzebę i korzyści płynące z tego rodzaju pokazów, które są przecież najlepszym rodzaju reklamą, zwiedzający na własne oczy może się przekonać co dany przemysłowiec wystawia i w jakim gatunku – wzbogacało to i sławiło Chełm i chełmski region. Dlatego władze planowały zadbać o bazę turystyczną – tak tworzyła się w Chełmie turystyka targowa.

Okręgowy Związek Kółek Rolniczych urządził też w dniach od 28 września do 2 października 1926 r. szereg pokazów wystaw bydła i koni w Chełmie, Cycowie, Rejowcu i Wojsławicach. Wszelkie imprezy wystawy-pokazy wymuszają przemieszczania się ludności tym samym tworząc ruch – kulturowy, regionalny, krajoznawczy i turystyczny.

*

Dopiero po 1960 r. można mówić w Polsce o rozwoju hoteli, pensjonatów i domów wypoczynkowych. Specjalnym typem hoteli przeznaczonych dla turystów zmotoryzowanych są motele (przejmują rolę dawnych oberż i karczem).

Turystyka biznesowa *współcześnie to –*
turystyka konferencyjna, kongresowa, motywacyjna.

12 – Turystyka konna

Popularyzacja sportowo-turystycznych walorów konia w Chełmie i w powiecie rozpoczęła się od uzyskania niepodległości (1918 r.) a z nią przybyciem do Chełma 7 Pułku Piechoty Legionów oraz 2 Pułku Artylerii Ciężkiej. Legioniści chcieli wskrzesić, staropolskie i szlacheckie tradycje obcowania z koniem – koń był nieodłącznym przyjacielem człowieka. Na koniu: polowano, pilnowano dobytku, broniono ojczyzny, startowano w zawodach – koń i natura był żywiołem szlachejca.

Pierwszy w Chełmie konkurs hippiczny został zorganizowany 8 lipca 1923 r. na placu koszarowym 2 pac i tu specjalnie przygotowanym parkurze. Były to popisy, musztra, jazda konna z przeszkodami, fechtunek na koniu, piękno konia i zgrania z jeźdźcem. Zawody przyciągnęły wielką ilość ludności, która od tej chwili, zakochana w koniu, gromadnie przychodziła na każdy konkurs lub pokazy hippiczne. Klub konny-jeździecki przy WKS 2pac w Chełmie, organizował też dla chętnych, jazdę konną, przejażdżki na parkurze i w terenie – oraz parady konne szczególnie na święta pułku.

W dniach 8-9 czerwca 1924 r. na zawodach konnych zorganizowanych w Lublinie, uczestniczyli też Chełmscy jeźdźcy.

W dniu 7 lipca 1935 r. w Chełmie na placu Dyrekcji Kolejowej odbyła się impreza-pokaz pod nazwą „Dzień Konia” w Chełmie – mająca na celu zademonstrowanie materiału hodowlanego końskiego jakim rozporządza chełmski powiat. Uczestniczyli rolnicy-hodowcy z chełmskiego powiatu i innych stron. Zgłoszono ponad tysiąc koni, rasy, maści i typu przeważnie krajowego z których zostało wyróżnionych 131 a nagrodzonych nagrodami pieniężnymi i rzeczowymi 45. Niezależnie od powyższego zgłoszono 53 zaprzęgi paro i jednokonne z których nagrodzono 6. Podkuwaczy zgłosiło się 13 z czego 3 otrzymało nagrody. Jednocześnie odbyły się zawody hippiczne oficerskie i podoficerskie udział w których wzięło 11 oficerów, 8 podoficerów i grupa woltyżerów z 2 pac. oraz jeden jeździec

cywil. Powołano komisje oceniające cały pokaz: Komisja dla ogierów, Komisja I hodowlana, Komisja II hodowlana, Komisja dla koni użytkowych (klacze i wałachy), Dział powożenia (koń, wóz, zaprzęgi), Komisja dla podkuwaczy, Komisja dla konkursów hippicznych – w skład komisji weszli Starosta, oficerowie 2 pac., weterynarze i cywilni znawcy konia z Chełma i z Lublina. Impreza udała się znakomicie i odbiła się wielkim echem w kraju, widzowie z miasta i z poszczególnych wsi, regionu a nawet z terenu kraju. Zorganizowano regionalny i obfity bufet. *Była to pierwsza impreza tego rodzaju w chełmskim powiecie, która sprawiła widzom przyjemność i pozwoliła zainteresować się rasą i pięknem konia, koniem, końmi i ich hodowlą. Ponieważ „Dnie Konia” mają się odbywać corocznie w chełmskim powiecie jak i w innych miejscowościach w Polsce, dlatego jest nadzieja, że w przyszłości będą one jeszcze okazalsze o co postarają się przyszłe Komitety Powiatowe - organizacyjne.*

**Uwaga: Więcej o hippice w Chełmie patrz: Waldemar Antoni Kozłowski, Życie sportowe w Chełmie w latach 1918 -1939, Chełm 2004.*

Rada Wojewódzka Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Chełmie realizacją zadań na lata 1984-1987 jako inwestor oddała do użytku **Ośrodek Jazdy Konnej w Natalinie** – zwany też w Chełmie jako **Chełmski Klub Jeździecki „Halicz”**. **RW Z LZS w Chełmie** powołała tu też KS, który był zrzeszony w **LZS** jako **Ludowy KS „Halicz” Natalin z rozwojową sekcją jeździecką**.

Ośrodek Jazdy Konnej w Natalinie – *popularyzował w Chełmie i w powiecie, konia i turystykę konną jako ośrodek jazdy konnej, poprzez – naukę jazdy konną, powożenie i wszelkie wycieczki konne.*

Ośrodek Jazdy Konnej w Natalinie, w 1992 r., został skomunalizowany na rzecz Gminy Kamień – (różne były dalsze jego losy, działa aktywnie obecnie pod inną nazwą).

Po przemianach w kraju, po 1990 r., nastąpił czas poszukiwania korzeni i ducha dumy narodowej oraz polskości. Najczęściej sięgano do czasów staropolskich szlacheckich – gdzie **koń** był nierozłącznym przyjacielem, żywicielem, uciechą i rozrywką szlachcica.

Tak reaktywował się koń – jego wszechstronność i szlachetna natura oraz dawne wspomnienia: o koniuszych, o drużynach walecznych, o rycerskich turniejach, o dragonach, o husarii, o kawalerii, o wyścigach itd.

Po 2000 r., zaczęły powstawać, w Chełmie i w powiecie prywatne – stajnie koni, stadniny koni, ośrodki jeździeckie itd. Zaczął się tworzyć kult-konia i przemysł turystyki konnej.

Na atrakcyjnych terenach powiatu chełmskiego i włodawskiego wyznaczony został Poleski Szlak Konny oraz szlaki konne po Roztoczu. Znane ośrodki jeździeckie w powiecie chełmskim, prowadzą turystykę konną, powożenie, sannę itd.

13 – Turystyka sportowa

Ma na celu udział w imprezach sportowych, tak w celu ich oglądania, jak i dowożenia na miejsce zawodników – wyjazdy kibiców na imprezy sportowe.

Pierwszą wycieczkę sportową z reprezentacją SKS „Zdrów”, 1 czerwca 1924 r., zorganizował Józef Maż, do Włodawy, na zaproszenie SKS i Urzędniczego KS „Włodawia”.

14 – Turystyka socjalna

Państwo od początku swego istnienia w rozwoju historycznym było zainteresowane podstawowym elementem turystyki, jakim jest ruch podróży. Dekret z listopada 1918 r. wprowadził w Polsce 8-godzinny dzień pracy. Drugim przepisem ustawowym była ustawa o płatnych urloпах. Ustawa ta w sposób zasadniczy wpłynęła na możliwość wyjazdów na urlopy wypoczynkowe ludzi pracy. Wprowadzając urlopy od 2 tyg. do 30-dni – ustawa położyła fundament prawny pod rozwój masowej turystyki. W 1938 r. Ministerstwo Opieki Społecznej spowodowało powołanie Komisję Wczasów Pracowniczych. Koordynację akcji organizowania wczasów pracowniczych, prowadziło Centralne Biuro Wczasów.

Po wyzwoleniu Uchwała Rady Ministrów z czerwca 1945 r. zleciła prowadzenie akcji wczasów pracowniczych Związkowi Zawodowemu. Precyzyjność tej akcji, wyznaczała ustawa sejmowa z lutego 1949 r. o powołaniu Funduszu Wczasów Pracowniczych. Stał się on organizacyjnie autonomiczną agendą Centralnej Rady Związków Zawodowych. Zadaniem Funduszu było: *organizowanie wypoczynku dla pracowników w okresie urlopów wypoczynkowych oraz w czasie wolnym od pracy; organizowanie i prowadzenie domów wypoczynkowych, obozów wędrownych sportowo-wycieczkowych i wycieczek; prowadzenie akcji kulturalno-oświatowej w ramach wczasów.*

W krótkim czasie w PRL nastąpiła era campingów, jako pierwsze powstawały z inicjatywy PTTK. W latach 1956 – 1960 campingi w formie pośredniej między typowym campingiem a obozowiskiem przyjęły się jako podstawowa forma urządzeń budowanych przez zakłady pracy i związki. W 1964 r. powstała Polska Federacja Campingu, obejmująca ponad 100 campingów.

Formą urządzeń turystycznych, nieznaną poprzednio, są ośrodki wypoczynku świątecznego. Budowane były one od 1959 r. z inicjatywy związków zawodowych, rad narodowych, a nawet poszczególnych zakładów pracy.

Sposób spędzania wolnego czasu jest bardzo różny. Niezwykle istotną rolę w umasowieniu turystyki i wprowadzenia jej do środowiska robotniczego odegrały związki zawodowe. Początkowo akcja ich ograniczała się do kierowania na leczenie sanatoryjne.

15 – Turystyka : w terenie – wiejska - Agroturystyka

Podstawową bazą noclegową, dzięki której rozwijał się ruch turystyczny w terenie – terenie wiejskim, były izby w domach prywatnych (chaty wiejskich). Pierwsi turyści w Zakopanem, korzystali właśnie z usług miejscowej ludności. Standard usługi (czasami wymuszony koniecznością wizyty) świadczony przez ludność wiejską był początkowo niski, a chłopcy nie zawsze mogli zaspokoić wymagania klienta, wczasowicza, podróżnika, itd. Z czasem powołane komisje klimatyczne lub uzdrowiskowe, towarzyszyły rozwojowi standardu turystyki na wsi. Z czasem powstawały organizacje skupiające inicjatywę potrzeb terenowych w rozwoju turystyki wiejskiej. W latach międzywojennych w tym celu, powstawały Wojewódzkie Komisje Turystyczne.

*

Turystyka wiejska – mieszkańców wsi (skrót analizy)

Pod zaborem rosyjskim (konsekwencją okrutnej rusyfikacji), szczególnie wieś chełmskiego regionu była zacofana a powszechnie panował analfabetyzm. Po rewolucji **1905 r.**, zaistniały nowe warunki do tworzenia we wsiach organizacji społecznych przy wsparciu

Polskiej Macierzy Szkolnej (tu zespoły śpiewacze, koła gospodyń wiejskich czy towarzystwa czytelników ludowych) – wokół których kształtował się ruch młodzieżowy. Dopiero od **1915 r.** w niektórych gminach ukazywało się sporadycznie pismo „Drużyna”.

Po odzyskaniu niepodległości (od 1918 r.), sytuacja na wsi zaczęła się zmieniać – (wsie powiatu chełmskiego, były terenami nadgranicznymi, ludność wielonarodowościowa, co utrudniało tworzenia stabilności i polskości). W dniu **10 maja 1923 r.** postanowieniem centralnym powołano w **Chełmie Zarząd Okręgowy Związku Młodzieży Wiejskiej** – będący pierwszą organizacją w Chełmie, która zaczęła dbać o poprawę życia na wsi, w tym też ruchu turystycznego i krajoznawczego. **Ruch wycieczkowy w Kołach Młodzieży Wiejskiej** był bardzo aktywny w **1924 r. z liczby 191 Kół, 26 Kół urządziło dalsze wycieczki, trwające 3 do 7 dni, w których wzięło udział 247 osób, 62 Koła urządziło bliższe wycieczki na terenie własnego lub sąsiednich powiatów. W wycieczkach bliższych wzięło udział 1.199 osób – i to była wspaniała propaganda zdrowia, poprzez wycieczki krajoznawcze. W lipcu 1926 r. odbył się w Chełmie Zjazd Okręgowy Związku Kół Młodzieży Wiejskiej, bardzo aktywnie propagował folklor i ruch regionalny oraz wszelkie wycieczki w tym krajoznawczo-turystyczne. Najaktywniejszymi KMW w powiecie chełmskich były: Nowosiółki (powstałe w 1921 r.), Sawin (1923) Strachosław (1924), Okszów (1924), Marynin, Kasiłan, Strupin, Mołodutyn i Rożdżałów. Popularne stały się też imprezy pn: „sobótki”, „święta wiosny”, „dożynki”, na które organizowano, zbiorowe wycieczki do sąsiednich wsi, lub gmin. Od 1921 r. pierwsze bazy noclegowe w terenie – terenie wiejskim, były izby w domach prywatnych (chatach wiejskich) w: **Sawinie, Świerżach, Dorohusku, Rejowcu, Zawadówce i Pawłowie.** Turystyka w środowisku wiejskim chociaż bardzo powoli (i pomimo zacofania), jednak zdobywała zwolenników. Każdy kto chce, może korzystać z usług działającej w środowisku wiejskim, Spółdzielni Turystyczno-Wypoczynkowej „Gromada”.**

Od 1945 r., tworzył się nowy tzw. „okres rozwoju turystyki w Polsce Ludowej” – jednak w tym okresie, w dalszym ciągu na wsi powiatu chełmskiego panowało zacofanie. Turystyka młodzieży wiejskiej związana była również z powstaniem ZMW. Po powstaniu jedynej organizacji młodzieżowej tj. ZMP – **Ludowe Zespoły Sportowe (LZS)**, właściwie od **1946 r.** wchłonęły ogniwa sportowe i turystyczne ZPM, ZMW i ZMW RP „Wici”, stając się również jedyną organizacją sportową wsi, zajmującą się też turystyką. Od **1952 r.** przy Z LZS powstawały **Ludowe Zespoły i Kluby Turystyczne i Ludowe Kluby Sportowo-Turystyczne.** W **60-latach** do największych akcji rekreacyjno-turystycznych i krajoznawczych nawiązujących do tradycji folklorystycznych i ludowych, należały imprezy pn. „**topienie marzanny**”, „**święto kwitnącej jabłoni**”, „**kuligiem przez wieś**”, natomiast w **70-latach** „**szlakami przemian i dorobku wsi**”, „**wieś współczesna w historii, folklorze i kulturze ludowej**”

***Uwaga: Więcej o LZS w Chełmie i w powiecie chełmskim, patrz: Waldemar A. Kozłowski**
Kultura fizyczna w Chełmie i w powiecie chełmskim w latach 1944 – 2010
(wychowanie fizyczne, sport, rekreacja, wychowanie zdrowotne), **Chełm 2011.**

Uchwała nr 14 GKT z dnia 17 czerwca 1982 r. w sprawie zasad rozwoju turystyki na wsi, zaleca władzom gminnym i samorządowi wiejskiemu kształtować politykę w sferze turystyki i wypoczynku na terenie gminy. Miejscowe plany zagospodarowania turystycznego, ochronę środowiska naturalnego wsi, walorów krajobrazowo-przyrodniczych i rustykalnych (ludowych). **Następnie (po przemianach)** do zadań **Spoleczno-Gminnych Komitetów Kultury Fizycznej i Turystyki** należy popieranie działalności turystycznej mieszkańców wsi, oraz jej koordynowanie jak również opiniowanie programów jej rozwoju. Wymienione komitety powinny ułatwiać gospodarzom przyjmowanie turystów na pobyty

wczasowe, pomóc rolnikom-kwaterodawcom nabywanie żywności, węgla, materiałów budowlanych i wyposażenia do pomieszczeń gościnnych – oraz ściśle współpracować z radami gminnymi Zrzeszenia LZS.

Instytucje i organizacje które rozwijały, turystykę wśród mieszkańców wsi: – *jednostki państwowe*: Komitet ds. Młodzieży i Kultury Fizycznej, Ministerstwo Leśnictwa i Gospodarki Żywnościowej, Ministerstwo Edukacji Narodowej, terenowe przedsiębiorstwa turystyczne, jednostki obsługi rolnictwa podległe wojewodzie, ***Gminne Ośrodki Sportu i Rekreacji***; – *jednostki spółdzielcze*: Centralny Związek Spółdzielni „Samopomoc Chłopska”, Krajowy Związek Kółek i Organizacji Rolniczych, Związek Rolniczych Spółdzielni Produkcyjnych, Bank Gospodarki Żywnościowej, Federacja Związków Zawodowych Pracowników Rolnictwa; – *organizacje społeczne*: Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze, Polski Związek Motorowy, Związek Harcerstwa Polskiego.

W dniu 6 kwietnia 1965 r. PTTK zawarło porozumienie ze Zrzeszeniem LZS i ZMW – w sprawie współdziałania w rozwijaniu krajoznawstwa i turystyki na wsi.

Rola szkół wiejskich, tu ***Szkolne Koła Krajoznawczo-Turystyczne (SKKT)*** – Zarządzeniem Ministra Oświaty i Wychowania z 1966 r. (Dz. Urz. Nr 12, poz. 138) w sprawie działalności ***LZS*** wśród młodzieży szkolnej, potwierdzonym w zarządzeniu Ministra Oświaty i Wychowania z maja 1983 r. zezwolono ***Zrzeszeniu LZS*** na organizowanie w szkołach wiejskich ***SKKT – LZS***. ***Najpopularniejsze imprezy LZS turystyki kwalifikowanej: rowerem wszędzie, złoty kask, pokochajmy motorower.***

Polskie Towarzystwo Schronisk Młodzieżowych – i ich rola.

Rola w/w instytucji, w pomocy szkołom w ***organizacji i koordynacji wypoczynku wakacyjnego dzieci i młodzieży szkolnej***. Stałe imprezy turystyczne: Igrzyska Z LZS – złoty turystyczne, obozy wędrownie, szlakiem wiedzy i przygód, ogólnopolskie złoty szkoleniowo-turystyczne, z turystyka na ty.

W terenie wiejskim organizowane są wszelkie wczasy, kolonie, obozy, sanatoria, wszelkiego rodzaju wycieczki w tym weekendowe, wypoczynek świąteczny, imprezy typu wędrownego jak złoty, rajdy, spływy, imprezy folklorystyczne (chmielaki, dożynki, święta regionalne, itd.).

*

W nowoczesnym modelu życia mieszkańców wsi, ważną rolę pełni turystyka i krajoznawstwo. Jednak aktywność turystyczna mieszkańców wsi nie zawsze dorównuje aktywności mieszkańców miast. ***Szkoła*** w warunkach wiejskich, przygotowuje do uprawiania turystyki i krajoznawstwa, kształtuje też poziom wiedzy i osobowość. Stwarza też warunki do zniwelowania różnic życia pomiędzy miastem i wsią, i uczestnictwa nie tylko w turystyce ale i aktywnym wypoczynku. Najbardziej aktywną turystycznie grupą ludności wiejskiej jest młodzież, która pragnie zaadaptować do swojego sposobu bycia, styl życia swoich rówieśników mieszkających w mieście. Dorośli mieszkańcy wsi wykazują mniejsze zainteresowanie działalnością turystyczną.

Agroturystyka – turystyka wiejska cieszy się wielką popularnością w ostatnich czasach, znana w Polsce od dawna jako tzw. ***wczasy pod gruszą***.

Podsumowanie wnioski do rozdziału III

*

Dnia 8 września 1439 r. odbył się w Chełmie, szczególnie uroczysty odpust na Święto Narodzenia Najświętszej Marii Panny – *dało to też początek tradycji, tworzącemu się w Chełmie – ziemi chełmskiej, ruchu turystyki religijnej i pielgrzymkowej.*

Od 1598 r. nasilił się Bugiem i Wisłą do Gdańska spływ zbóż i produktów leśnych z 36 folwarków Ziemi Chełmskiej. *We wsiach mnożyły się karczmy dworskie, które miały zastąpić chłopu miasto i zwiększyć handel szlachecki.*

W 1628 r. w Chełmie, znajdowało się 35 tzw. domów zajezdnych, mieszczących gościńce i szynki – *można je zaliczyć, do pierwszych budowli w Chełmie, które służyły jako lokum noclegowo-żywieniowe dla gości, pielgrzymów, podróżnych, turystów itd.*

W 1860 r. w Chełmie istniały rozmaite zakłady gastronomiczne i hotelarskie takie jak : cukiernia, 15 szynków wódek i piwa, 8 karczem, 2 traktiernie-(jadłodajnie), 8 zajazdów i hotel – *obiekty te można by zaliczyć, do miejskiego zaplecza (dającego początek) tworzącego się w Chełmie i w powiecie chełmskim, ruchu krajoznawczo-turystycznego.*

Od 1931 r. Bursa w Chełmie stawiała się – *pierwszym szkolnym młodzieżowym schroniskiem turystycznym i bazą ruchu krajoznawczo-turystycznego w okręgu lubelskim.*

Do 1959 r. *pierwszym i jedynym w Chełmie hotelem turystycznym był – Hotel Miejski „Traktorzysta” mieszczący się przy ul. Lubelskiej 30 (na 30 miejsc) i jedynym było profesjonalne Schronisko Szkolne przy I LO „Czarniecczyków” ul. Gimnazjalna 4 (na 40 miejsc).*

Od 1979 r. *działał już turystyczny Hotel „Kamena”.*

Cały czas baza noclegowa i ruch turystyczny rozbudowuje się w Chełmie.

Chełm ma bogatą historię i narodowe tradycje kulturowe oraz aspiracje do tworzenia *tradycji i ruchu: regionalnego, wycieczkowego, krajoznawczego, krajoznawczo-turystycznego i współczesnej aktywnej turystyki i jej form i rodzajów.*

*

Przekształcenia polityczno-gospodarcze, jakie zaistniały na przełomie lat 1989-1990 przyniosły istotne zmiany w Polsce. Upadł dominujący w PRL model turystyki socjalnej opiekuńczo dotowany przez państwo, a tworzył się kapitalistyczny model turystyki prywatnej. Nastąpiła też swoboda polityczno-społeczna oraz narodowowyzwoleńcze motywy działania i poznawania, podróżowania i sięgania do korzeni.

*

Mówiąc o turystyce jako przemieszczaniu się w przestrzeni, podkreśla się często, że jest ona również wędrówką w czasie, pielgrzymką do odległych kultur i historycznych pamiątek. **Kultury zanikające i przeszłe dzięki turystyce** nie ulegają zapomnieniu, mogą przetrwać w powszechnej świadomości.

W ciągu ostatnich dziesięcioleci XX w., rozwinęły się różne rodzaje turystyki, a ich aktywne uprawianie (*kontynuacja*) wymaga różnego stopnia przygotowania i różnego wysiłku fizycznego (*wytrenowania*), a niekiedy po prostu rekreacji.

Z tradycyjnymi formami turystyki na ogół niewiele mają wspólnego formy pozbawione wysiłku fizycznego jako jednego z głównych elementów wyprawy czy wycieczki. Przykład: **turystyka kulturowa** (wyjazdy do teatru, koncerty, filmy itd.), **turystyka lingwistyczna** (wyjazd celem opanowania języka), **turystyka biznesowa** (łączenie wyjazdów

służbowych z atrakcjami podróży), czy turystyka korporacyjna. Inne to – turystyka: rozrywkowa, targowa, kongresowa, erotyczna, kulinarna, jak i turystyka recesyjna (dla biedniejszych uczestników).

We wszystkich tych rodzajach turystyki, które na ogół dotyczą środowisk lub instytucji finansowo zasobnych, istnieją wyspecjalizowane biura podróży.

Jeżeli podstawową jednostką turystyki jest wycieczka. To wycieczka może w konsekwencji i w nieskończoność wyznaczać i kształtować nowe rodzaje i formy turystyki. Można tu przytoczyć powstające nowe nazwy-określenia, jak – **turystyka: gastronomiczna, aborcyjna, kosmetyczna, sklepowa. To też każdy motyw aktywności ludzkiej indywidualny, rodzinny lub grupowy związany z wycieczką można określić *jakąś tam turystyką – np. osoba starsza niepełnosprawna, czyni przygotowania pójścia-wycieczki do sklepu czy do lekarza, tu – turystyka: sklepowa, lekarska, spacerowa, parkowa, itd.***

***Źródła (do rozdziału-III)**

- Zbiory-archiwa rodzinne : *Kazimierza Pawła Janczykowskiego (1888-1972) ; Jana Grzeli (1905-1996) ; Bolesława Zygmunta Wirskiego (1900-1972) ; Stanisława Skibińskiego (1919-1980) ; Jana Puchowskiego (1922-2001) .*

- Prasa : „Zwierciadło” 1923 – 1932 ; „Kranika Nadbużańska” 1933 – 1939 ; „Ziemia”; „Ilustrowany Kurjer Codzienny” .

- Wydawnictwa : *Zagraniczny Ruch Turystyczny, wyd. GKKFiT, Warszawa 1966; Sprawozdanie Komisji Górskiej PTTK, 1966; Turystyka w liczbach 1960-65, GKKFiT 1966; Sprawozdanie Polskiego Towarzystwa Schronisk Młodzieżowych 1966; Sprawozdanie Ludowych Zespołów Sportowych 1966; Przegląd Turystyczny; 50-lecie PTK, Warszawa 1956; Turystyka w Polsce; Chełm i Chełmskie w Dziejach, Materiały z sesji naukowej, Chełm 1994.*

***Patrz też do całości : Waldemar Antoni Kozłowski: 1 – Krajoznawstwo i turystyka w Chełmie w latach 1918 – 1939, Chełm 2007; 2 – Ruch krajoznawczo-turystyczny współczesnej aktywnej turystyki w Chełmie – ziemi chełmskiej w latach (1906)-1944 – 2010, Chełm 2011; 3 – Kazimierz Paweł Janczykowski (1888 – 1972), Chełm 2011.**

Rozdział IV

Stan-baza turystyki w Chełmie i w powiecie chełmskim

- rozwój bazy turystyki

Turystyka należy do najdynamiczniej rozwijających się dziedzin życia społecznego i gospodarczego współczesnej cywilizacji.

Turystyka dzięki swojej interdyscyplinarności, wpływa na rozmaite dziedziny życia – gospodarkę, społeczeństwo, środowisko, kulturę, integrując przedsiębiorców, samorządy, instytucje, grupy społeczne; turystyka rozwija się lokalnie a oddziałuje ponadregionalnie. Dla wielu społeczności, regionów czy krajów już od dawna jest źródłem dobrobytu, instrumentem skutecznej walki z bezrobociem, motorem napędowym przedsiębiorczości oraz koniunktury w innych, współdziałających z branżą turystyczną sektorach np. w handlu, transporcie, przemyśle, rolnictwie, lecznictwie.

Walorami turystycznymi możemy określić to wszystko, co znajduje się w sferze bezpośredniego zainteresowania turysty i w większości przypadków decyduje o wyborze miejsca spędzania czasu wolnego poza obszarem zamieszkania i codziennej penetracji.

Walory *względ na genezę* przyrodnicze i kulturowe, *sposób wykorzystania* funkcje wypoczynkowe, krajoznawcze, specjalistyczne.

Atrakcyjność turystyczna to siła z jaką dane miejsce, obiekt lub zjawisko przyciąga odwiedzających lub potencjalnych odwiedzających.

W procesie kreowania walorów turystycznych oraz ich udostępniania turystom, niezwykle istotne znaczenie posiada infrastruktura materialno-techniczna, znajdująca się na terenie danego obszaru – **baza noclegowa i żywieniowa, komunikacja i transport, biura podróży, informacja, obiekty sportowo-rekreacyjne i kulturalno-rozrywkowe.**

Wizja jest marzeniem, do którego się dąży. **Wizja regionu** jest jednym z kluczowych elementów służących budowie długofalowej **strategii rozwoju turystyki** w układach przestrzennych.

Promocja turystyki. W teorii marketingu, promocja definiowana jest jako forma komunikowania się sprzedawcy z rynkiem, obejmująca ogół działań służących dostarczeniu informacji o ofercie oraz nakłonieniu do skorzystania z niej.

Po 1945 r. wykształcił się w Polsce model turystyki, będący wynikiem łączenia wcześniej wypracowanych wzorców i z pryncypialnymi założeniami nowego ustroju.

- **Do dawnych tradycji** nawiązywała **turystyka społeczna**, której kontynuatorem było **Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze (1950)** – promujące **turystykę kwalifikowaną i inne**. W **70-latach** upodabniające się do Towarzystwa, powstawały przedsiębiorstwa turystyczne organizujące **turystykę masową**. Od **90-lat PTTK** traciło swoje znaczenie – szukało też, nowych form turystyki alternatywnej.

- **Drugim składnikiem tego modelu** była **turystyka socjalna**, rozwijana początkowo przez **związki zawodowe** i utworzony w **1949 r. Fundusz Wczasów Pracowniczych**, a począwszy od **60-lat** przez **zakłady pracy**. **Turystyka socjalna** obejmowała wypoczynek wczasowy, oparty na zakładowych ośrodkach wczasowych i zakładowym funduszu socjalnym.

- *Małą rangę w tym modelu* miała *turystyka rynkowa*, reprezentowana kolejno przez biura podróży – państwowe, spółdzielcze i organizacji społecznych.

- *Obok turystyki o charakterze społecznym i socjalnym* od *50-lat* rozwijała się *turystyka komercyjna* oparta na specjalistycznych biurach podróży i terenowych przedsiębiorstwach turystycznych – głównie turystyka zagraniczna.

Reasumując: w PRL dominował model-formy turystyki socjalnej – poprzez *dotowanie przez państwo wczasów* – z lokalizacją-koncentracją wypoczynku w trzech strefach krajobrazowych : wybrzeża, pojezierza i gór – i do tam lokowanych obiektów koncentrował się *masowy ruch turystyczny*. Występowały też inne (*o małym znaczeniu*) formy turystyki – występujące w miejskim stylu życia, masowym i robotniczym stylu życia, inteligencji itd.

Turystyka i wypoczynek są tym elementem stylu życia, który zależy od układów odniesienia panujących w danej grupie czy społeczeństwie, a jego modyfikacja może być następstwem ogólniejszych zmian zachodzących w społeczeństwie. Zmiany te przyniosły na przełomie lat **1989 – 1990** przekształcenia polityczno-gospodarcze w Polsce. Spowodowały one wzrost zainteresowaniem naszym krajem i ożywienie turystyki zagranicznej. Zniesiono wszelkie utrudnienia w wyjazdach i przyjazdach, co spowodowało znaczny wzrost wyjazdów Polaków za granicę w 1989 r. (19 mln) i 1990 r. (22 mln), oraz rekordowy przyjazd cudzoziemców w 1991 r. (ok. 36 mln). Kształtowanie się rynku i przemysłu turystycznego w Polsce powstawanie prywatnych biur podróży zapoczątkowały wyraźniejsze wpływy z turystyki zagranicznej. W okresie przekształceń przed polską turystyką pojawiły się nowe problemy związane z wypracowaniem takiego modelu, w którym znalazłyby się najlepsze wzorce wypracowane w toku jej dotychczasowego rozwoju i nowe rozwiązania wynikające z powstawania przemysłu turystycznego w Polsce. W tworzeniu nowego modelu potrzebne jest równoległe i równoznaczające widzenie wszystkich płaszczyzn i uwarunkowań turystyki: społeczno-kulturowej, przestrzenno-ekologicznej i organizacyjno-ekonomicznej. W tej ostatniej aktywizacja gospodarcza regionów i gmin poprzez turystykę może stać się szczególną szansą dla społeczności lokalnych.

Do 1989 r. do wielkich przemian, nie było w Polsce drugiej branży tak często reorganizowanej jak turystyka. W ciągu kilku lat był *Główny Komitet Turystyki*, potem *Główny Komitet Kultury Fizycznej i Turystyki*, jeszcze później *Komitet do spraw Młodzieży i Kultury Fizycznej*, a w okresie przemian turystykę podzielono między dwa resorty: *Ministerstwo Rynku Wewnętrznego* oraz *Komitet Młodzieży*. *Ministerstwo Rynku Wewnętrznego* wzięło turystykę zagraniczną, biura podróży hotele i gastronomię zaś *Komitet Młodzieży* – turystykę kwalifikowaną i socjalną, czyli szeroko rozumiany wypoczynek ludzi pracy. Zmiany te wywoływały w okresie przeobrażeń wielkie dyskusje na temat przyszłości turystyki w Polsce. Przemiany te nasuwały też wnioski – nie ma podziału na turystykę krajową i zagraniczną socjalną oraz komercyjną. Istnieje tylko turystyka dobra albo zła.

Z dniem 10 stycznia 1990 r. została wpisana do rejestru i tym samym rozpoczęła swą działalność **Polska Izba Turystyki**, która jest organizacją samorządu gospodarczego w *dziedzinie turystyki*. Reprezentuje interesy gospodarcze 120 członków wobec organów administracji państwowej, a także w zakresie turystyki zagranicznej. Członkiem *Izby* może być każdy podmiot prowadzący działalność w dziedzinie turystyki. Od samego początku swojej działalności, *Izba* prowadziła prace w sprawie modelu administrowania turystyką na szczeblu centralnym w Rzeczypospolitej wraz z uzasadnieniem. *Izba* stawia też na rozwój turystyki, poziom i kulturę obsługi turystyki, kształtowanie i upowszechnianie zasad etyki w działalności gospodarczej turystyki, kształcenia kadr do obsługi turystyki.

- **Wnioski** : powołanie *Polskiej Izby Turystyki* miało pomóc w przetrwaniu i rozwoju turystyki w trudnym okresie przeobrażeń ustrojowych, wpłynąć też na jej stabilności, wspomagać i korygować pracę pomiędzy organizacjami turystycznymi a administracją państwową.

Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Turystyczne (WPT) w Chełmie (powołane w 1979 r.) jako jedyne z województwa chełmskiego, od **1 lutego 1990 r. do 5 lutego 1991 r.**, było członkiem Polskiej Izby Turystycznej. W tym czasie delegaci WPT brali udział w konferencjach-naradach organizowanych przez Polską Izbę Turystyczną.

Do 1990 r. – do przemian polityczno-społecznych jakie zachodziły w kraju – w **Chełmie i w województwie chełmskim** (i powiecie chełmskim bo wchodził on w obszar województwa) obowiązywał program jako priorytet w dziale turystyki opracowany na lata **1976 – 1990**. Program ten został powołany Uchwałą Wojewódzkiej Rady Narodowej w Chełmie z **października 1975 r.** za który odpowiedzialny był podległy wojewodzie **Wydział Kultury Fizycznej i Turystyki Urzędu Wojewódzkiego w Chełmie**. Program wspierany był przez Wojewódzki Fundusz Turystyki i Wypoczynku w Chełmie **masowy wypoczynek i turystykę łącznie z budową, remontem i wyposażeniem w potrzebne urządzenia i organizacje turystyczno-wypoczynkowe**. Natomiast bazę noclegów i gastronomi oraz zabezpieczenia ogólnego dla turystyki tworzył powołany Wojewódzki Program Realizacji Pól Biwakowych i Namiotowych w Chełmie. Po **1990 r.** program ten był modyfikowany i przystosowywany do rzeczywistych i realnych warunków jego skutecznej realizacji.

- **Za foldery-informatory** wydawnictwa ruchu turystycznego oraz zaplecze „it” odpowiedzialny był Wojewódzki Ośrodek Informacji Turystycznej (WOIT).

- **Natomiast WOIT** – podlegały regionalne i terenowe punkty „it”.

***Więcej patrz : Waldemar Antoni Kozłowski, Ruch krajoznawczo-turystyczny współczesnej aktywnej turystyki w Chełmie – ziemi chełmskiej w latach (1906)-1944 – 2010, Chełm 2011, (s. 72 – 79).**

Do grudnia 1998 r. Chełm był jeszcze województwem, a od grudnia 1998 r. ponownie jako powiat chełmski. Od 1999 r. przy Urzędzie Miasta Chełma za turystykę i jej promocję odpowiadał **Wydział Oświaty, Kultury i Kultury Fizycznej** (w następnych latach zmieniały się nazwy wydziału). Natomiast w powiecie Starostwo Powiatowe w Chełmie odpowiadało, poprzez swój **Wydział** za turystykę i jej promocję.

Powiat chełmski i miasto Chełm w obecnych granicach zajmują obszar centralnej części historycznej krainy, zwanej **Ziemią Chełmską**. Od **1 stycznia 1999 r.** powiat chełmski wraz z miastem Chełm należą do województwa lubelskiego. Miasto Chełm jest powiatem grodzkim. Powiat graniczy bezpośrednio z Ukrainą, wyznaczając tym samym ponad 50km zewnętrznej granicy Unii Europejskiej. Na terenie powiatu w miejscowości Dorohusk, znajduje się graniczne przejście drogowe i kolejowe z Ukrainą. Przez teren powiatu przebiega szlak tranzytowy o znaczeniu międzynarodowym Berlin – Warszawa – Kijów.

*

1 – Przyrodnicze walory turystyczne

Przyroda i obszary chronione – Powiat chełmski i miasto Chełm położone są w makroregionie Polesie Wołyńskie. Tylko niewielka część tego obszaru należy do Wyżyny Lubelskiej. Obszar powiatu i miasta Chełm jest urozmaicony krajobrazowo, a walory środowiska przyrodniczego stwarzają bardzo dobre warunki do rozwoju turystyki. W skład struktury obszarów chronionych wchodzi :

Poleski Park Narodowy – Kompleks „Bagno Bubnów”. Utworzony w 1990 r. obejmuje 9.648 ha terenów wodno-torfowiskowych Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego, wchodzącego w skład większego obszarowo Międzynarodowego Rezerwatu Biosfery Polesie Zachodnie (*rozciągające się także na część Ukrainy i Białorusi*). Obszar parku charakteryzuje się rozległymi torfowiskami, z dużą ilością płytkich jezior, stawów, sadzawek, rowów, zagłębień krasowych i różnych podmokłości, nazywanych tu młakami. Symbolem PPN jest żuraw, jeden z blisko 150 gatunków zamieszkujących tu ptaków. Żyją tu też : żółwie błotne, bocian czarny, wodniczka, sowa błotna, cietrzew, orlik krzykliwy, a polują orzeł przedni i bielik.

Chełmski Park Krajobrazowy. Utworzony w 1983 r. obejmuje 14.350 ha. Leży w powiecie chełmskim na terenie gmin: Chełm, Dorohusk, Sawin i Ruda-Huta. Do najciekawszych zbiorowisk leśnych należą świetliste dąbrowy z ciepłolubnym runem oraz bagienne lasy brzozowo-olchowe. Wśród zbiorowisk nieleśnych do najciekawszych należą unikalne w skali kraju torfowiska węglanowe.

Strzelecki Park Krajobrazowy. Utworzony w 1983 r. obejmuje 12.026 ha. Leży w powiecie chełmskim, na terenie gmin Dubienka i Białopole oraz w powiecie hrubieszowskim na terenie gmin Horodło i Hrubieszów.

Chełmski Obszar Chronionego Krajobrazu. Utworzony w 1983 r. obejmuje około 32.100 ha. Łączy ze sobą zespół obszarów chronionych w rejonie Równiny Łęczyńsko-Włodawskiej z Chełmskim Parkiem Krajobrazowym oraz Grabowiecko-Strzeleckim Obszarem Chronionego Krajobrazu. Leży na terenie gmin Urszulin, Cyców i Hańsk w powiecie włodawskim oraz gmin Wierzbica, Siedliszcze, Sawin, Ruda-Huta, Dorohusk, Chełm, Kamień, Żmudź i Leśniowice w powiecie chełmskim.

Pawłowski Obszar Chronionego Krajobrazu. Utworzony w 1983 r. obejmuje około 8.000 ha. Leży na terenie gmin Łopiennik Górny, Rejowiec, Siedliszcze, Rejowiec Fabryczny, miasto Rejowiec Fabryczny.

Grabowiecko-Strzelecki Obszar Chronionego Krajobrazu. Utworzony w 1983 r. obejmuje 26.963 ha. Łączy on sobą parki krajobrazowe, Skierbieszowski i Strzelecki – fragmenty obszaru stanowią otulinę parków krajobrazowych. Leży na terenie gmin: Żmudź, Kraśniczyn, Krasnystaw, Miasto Krasnystaw, Wojsławice, Białopole, Dubienka i Leśniowice.

Rezerwat „Bachus”. Pow. 82,59 ha – lasy liściaste z dębem bezszypułkowym. Leży na terenie Pagórów Chełmskich, gmina Sawin.

Rezerwat „Bagno Serebryskie”. Pow. 376,62 ha. Leży na terenie Obniżenia Dubienki, gmina Chełm, Ruda-Huta, pow. Zachowały się tu torfowiska węglanowe będące ostoją bardzo rzadkich gatunków ptaków i roślin.

Rezerwat „Brzeźno”. Pow. 124,49 ha. Leży na terenie Pagórów Chełmskich gmina Dorohusk, Chełm. Zachowały się torfowiska węglanowe i gatunki roślin.

Rezerwat „Liski”. Pow. 93,57 ha. Leży na Obniżeniu Dubienki, gmina Białopole, Horodło. Zachowały się drzewostany dębowe i sosnowe.

Rezerwat „Roskosz”. Pow. 276,03 ha. Leży na terenie Obniżenia Dubienki, gmina Dorohusk, Kamień. Zachowały się unikalne zbiorowiska torfowisk węglanowych jako ostoi chronionych i rzadkich ptaków.

Rezerwat „Serniawy”. Pow. 38,00 ha. Leży na terenie Równiny Łęczyńsko-Włodawskiej, gminy Sawin. Zachowały się tu fragmenty łągu olchowo-wiązowego i grądu niskiego pochodzenia naturalnego.

Rezerwat „Siedliszcze”. Pow. 15,12 ha. Leży na terenie Obniżenia Dubienki, gmina Białopole. Zachowały się tu miejsca łągowe orlika krzykliwego i fragmenty lasu grądowego o charakterze naturalnym.

Rezerwat „Stawska Góra”. Pow. 4 ha. Leży na terenie Pagórów Chełmskich, gmina Chełm. Zachowały się tu naturalne zbiorowiska roślinności stepowej z rzadkimi gatunkami roślin, m. in. dziewięciszem popłocholistnym.

Rezerwat „Torfowisko Sobowice”. Pow. 95,46 ha. Leży na terenie Pagórów Chełmskich, gmina Chełm. Zachowały się tu unikatowe źródłiskowe torfowiska kopułowe z charakterystyczną sekwencją osadów torfowo-węglanowych i mozaiki zbiorowisk roślinności torfowiskowej i ciepłolubnej z licznymi chronionymi i rzadkimi gatunkami flory i fauny.

Rezerwat „Wolwinów”. Pow. 1,12 ha. Leży na terenie Obniżenia Dubienki, gmina Chełm. Zachowały się tu stanowiska roślinności stepowej.

Rezerwat „Żmudź”. Pow. 5,81 ha. Leży na terenie Obniżenia Dubienki, gmina Żmudź. Zachowały się tu unikalne formy erozyjne na stokach zbudowanych ze skał kredowych oraz stanowiska roślin kserotermicznych.

Na terenie powiatu chełmskiego zostały wyznaczone obszary, wchodzące w skład sieci NATURA 2000 – są to ostoje siedliskowe : **Stawska Góra, Torfowiska Sobowice, Ostoja Poleska, Torfowiska Chełmskie, Podpakule, Poleska Dolina Bugu, Dobromyśl, Lasy Sobiborskie**, oraz ostoje ptasie : **Dolina Środkowego Bugu, Bagno Bubnów, Chełmskie Torfowiska Węglanowe, Lasy Strzeleckie**.

Ważnym elementem środowiska przyrodniczego jest sieć wodna, na którą składają się przede wszystkim rzeki, jeziora i stawy. Powiat chełmski i miasto Chełm leżą w międzyrzeczu **Wieprza i Bugu**. Ważnymi rzekami są : **Welnianka, Udał, Uherka, Wojsławka, Mogielnica, Świnka i Rejka** – występują tu też liczne zbiorniki wodne, (*małe jeziora, zbiorniki retencyjne i stawy rybne*).

Ponad 43% powierzchni powiatu zajmują obszary prawnie chronione. Ochroną pomnikową w powiecie objęto **65 pojedynczych drzew, 11 grup drzew, 7 głazów narzutowych** (*Kamień Powstańców k \ Sawina*) lub ich grup, **4 zbiorowiska roślinne, 4 nisze źródlane** (*Działy Grabowieckie, Stolpie i Nowosiółki*), **1 wzgórze widokowe** (*Dziewicza Góra*), **1 stanowisko roślinne i 1 aleja drzew**.

2 – Kulturowe walory turystyczne

Obiekty zabytkowe – Wpływ na rozwój turystyki w powiecie chełmskim i mieście Chełm mają liczne zabytki, które świadczą o bogatym dziedzictwie kulturowym i historii tego obszaru – tworząc unikalne walory kulturowe i duchowe.

Miasto Chełm (wykaz zabytków) :

- **Zespół** urbanistyczny miasta obejmujący teren między Górką Chełmską, kościołem Reformatów i cerkwią prawosławną oraz dzielnicą „Dyrekcja” ;
- **Ruiny** wieży obronnej w Bielawinie ;
- **Zespół** dawnego szpitala wojskowego przy ul. Hrubieszowskiej 102 ;
- **Dawna** bożnica przy ul. Kopernika 8 ;
- **Zespół** dawnej katedry grekokatolickiej na Górze Katedralnej przy ul. Lubelskiej 2;
- **Dawny** cmentarz prawosławny przy Górze Katedralnej przy ul. Lubelskiej 2 ;
- **Elewacje** frontowe i piwnice kamienicy przy ul. Lubelskiej 8, 8a ;
- **Zespół** popijarski przy ul. Lubelskiej 55 ;
- **Dwie** kamienice przy ul. Lubelskiej 57 \ ul. Podwalnej ;
- **Dawny** Magistrat przy ul. Lubelskiej 63 ;
- **Część** cmentarza rzymskokatolickiego i prawosławnego przy ul. Lwowskiej ;
- **Piwnice** kamienicy przy Pl. Łuczkowskiego 13 ;
- **Dawny** kinoteatr „Corso” („Apollo”) obecnie kościół polskokatolicki przy ul. Mickiewicza 14 ;
- **Dawna** cerkiew grekokatolicka, dawne seminarium duchowne przy ul. Św. Mikołaja 4 ;
- **Dawny** pałac Kretschmarów, obecnie Pałac Ślubów przy ul. Pocztowej 50 ;
- **Zespół** dawnego Instytutu Maryjnego przy ul. Reformackiej 13 ;
- **Zespół** klasztoru poreformacki przy ul. Reformackiej 13a ;
- **Cerkiew** prawosławna przy ul. Sienkiewicza 1 ;
- **Kopiec** ziemny zwany „Wysoka Górka” przy ul. Lubelskiej 2 ;
- **Osada** przygodowa z okresu wczesnego średniowiecza przy ul. Czarnieckiego \ 1. Pułku Szwoleżerów ;
- **Podziemia** kredowe pod Starówką Chełmską ;
- **Las** Borek – cmentarzysko kurhanowe wczesnośredniowieczne.

Powiat Chełm (wykaz zabytków) :

Gmina Siedliszcze : Zespół dworsko-parkowy – *Chojeniec, Chojno Nowe, Mogielnica, Siedliszcze, Kulik, Czulczyce Kolonia*. Grodzisko wczesnośredniowieczne – *Siedliszcze*. W wielu miejscowościach obiekty sakralne ;

Gmina Leśniowice : Zespół dworsko-parkowy – *Dębina, Sielec*. Grodzisko wczesnośredniowieczne – *Horodysko*. Kopce ziemne – *Plisków*. Pozostałości fortyfikacji – *Sielec*. W wielu miejscowościach obiekty sakralne ;

Gmina Dubienka : Obiekty sakralne – *Dubienka* ;

Gmina Białopole : Zespół dworsko-parkowy – *Maziarnia Strzelecka, Strzelce*. Grodzisko wczesnośredniowieczne – *Busieniec*. W wielu miejscowościach obiekty sakralne ;

Gmina Chelm : Zespół dworsko-parkowy – *Srebrzyszcze*. Dawna karczma – *Nowosiółki Kolonia*. Wieża obronna – *Stolpie*. Dawny młyn – *Uher*. Park podworski – *Deputyczne Stare*. W wielu miejscowościach obiekty sakralne ;

Gmina Wierzbica : Grodzisko wczesnośredniowieczne – *Busówno Kolonia, Tarnów*. Zespół dworsko-parkowy – *Chylin*. W wielu miejscowościach obiekty sakralne ;

Gmina Rejowiec Fabryczny : Zespół dworsko-parkowy – *Kanie, Krasne*. Grodzisko wczesnośredniowieczne – *Kanie*. W wielu miejscowościach obiekty sakralne ;

Miasto Rejowiec Fabryczny dawny dwór, otaczający park, obiekty sakralne ;

Gmina Kamień : W wielu miejscowościach obiekty sakralne ;

Gmina Rejowiec : Zespół pałacowo-parkowy – *Rejowiec*. Wał ziemny otoczony fosą – *Żulin*. W wielu miejscowościach obiekty sakralne ;

Gmina Ruda-Huta : Zespół dworsko-parkowy – *Hniszów*. W wielu miejscowościach obiekty sakralne ;

Gmina Sawin : Grodzisko wczesnośredniowieczne – *Czulczyce Kolonia, Sajczyce*. Zespół dworsko-parkowy – *Czulczyce Kolonia*. Zespół architektoniczny sakralno-świecki – *Sawin*. W wielu miejscowościach obiekty sakralne ;

Gmina Dorohusk : Zespół dworsko-parkowy – *Dorohusk, Świerże, Zamieście*. W wielu miejscowościach obiekty sakralne ;

Gmina Wojsławice : Grodzisko wczesnośredniowieczne – *Majdan Nowy*. Zamczysko średniowieczne i układ urbanistyczny osady *Wojsławice*. Obiekty sakralne ;

Gmina Żmudź : Zespół dworsko-parkowy i zajazd – *Wólka Leszczańska*. Młyn wodno-gazowy – *Pobołowice*. Architektoniczny zespół sakralny – *Pobołowice, Żmudź*.

Historyczny opis Chelma i gmin patrz : Waldemar A. Kozłowski, *Ruch krajoznawczo-turystyczny współczesnej aktywnej turystyki w Chelmie – ziemi chełmskiej w latach (1906)-1944 – 2010, Chelm 2011, (s. 87 – 111).

Na terenie miasta Chelma i powiatu chełmskiego funkcjonuje rozwinięta **baza rekreacyjno-sportowa** : **stadion, pływalnie, (kryta), sztuczne lodowisko, korty tenisowe, kręglarnia**. Atrakcjami turystycznymi w okresie letnim są przejażdżki bryczkami, wędrowni konne, nauka jazdy konnej a w okresie zimowym sanna czyli słynne kuligi.

Jednak największą atrakcją turystyczną Ziemi Chełmskiej są **Zabytkowe Kopalnie Kredy** tzw. „**Chełmskie Podziemia Kredowe**” – służyły też jako miejsce schronienia podczas napadów, wojen i grabieży. Labirynt korytarzy i komór, zwanych też salami, na kilku poziomach wydobywczych, położonych na głębokości nawet 20 metrów pod powierzchnią ziemi, powstał w wyniku przypadkowego łączenia się pojedynczych wyrobisk. **Chełmskie**

Podziemia Kredowe kryją do dzisiaj wiele zagadek, niespodzianek i tajemnic. W 2009 r. Chelmskie Podziemia Kredowe odwiedziło 21.327 a w 2010 r. 19.031 turystów-osób.

Na obszarze Ziemi Chelmskiej organizowane są cykliczne festyny oraz imprezy kulturalne, które stanowią bardzo ważny element promocji i są jednym ze sposobów wzbudzenia zainteresowania potencjalnego turysty.

Największe regionalne imprezy kulturalne organizowane w gminach, mające wpływ na rozwój turystyki, są :

- *powiatowy przegląd pieśni Maryjnej,*
- *gminne święto plonów,*
- *powiatowy przegląd kolęd i pastorałek,*
- *nadbużańskie święto pszczoły,*
- *biesiada świętojańska,*
- *powiatowy przegląd widowisk kolędowych,*
- *regionalny przegląd piosenki i przyśpiewki ludowej,*
- *konkurs palm i pisanek wielkanocnych,*
- *biesiada Mikołaja Reja,*
- *dożynki gminne,*
- *przegląd widowisk obrzędowych i teatrów wiejskich,*
- *jarmark Pawłowski,*
- *Bolkowanie,*
- *nadbużańska,*
- *międzynarodowy plener malarsko – rzeźbiarski,*
- *gminne święto plonów,*
- *powiatowy przegląd zespołów śpiewaczych, kapel ludowych i śpiewaków,*
- *dni Chelma połączone z Jarmarkiem,*
- *festyn pożegnanie lata,*
- *regionalny festiwal beczki,*
- *lipcowy festiwal kresowy.*

Turysta odwiedzający Ziemię Chelmską poza możliwością zwiedzania ciekawych miejsc i wyjątkowych zabytków ma możliwość uczestniczenia w w/w organizowanych imprezach kulturalnych – w poszczególnych gminach.

Ziemia Chelmska słynie z silnie zakorzenionej tradycji ludowej, a twórcy ludowi zajmują się garncarstwem, bednarstwem, kowalstwem, wikliniarstwem itd. Wyroby ludowe można podziwiać w izbach regionalnych na terenie 8 gmin :

- *Chata – Skansen w Rejowcu*
- *Pawłowski Ośrodek Gancarski w Pawłowie*
- *Izba Bednarska w Rejowcu Fabrycznym*
- *Świat Staroci Józefa w Sawinie*
- *Skansen w Siedliszczu*
- *Izba Regionalna w Stanisławowie*
- *Izba Regionalna w Turce*
- *Izba Etnograficzna w Dorohusku*
- *Izba u cioci Mazurkowej w Brzeźnie*
- *Izba Tradycji w Dubience*
- *Izba Twórcza – Stanisława Mąka*
- *Ośrodek Dokumentacji, Życia, Kultury i Twórczości na Wsi Leśniowickiej w Kumowie.*

3 – Walory szlaków turystycznych

Dużą szansą rozwoju turystyki w powiecie chełmskim i mieście Chełm może być dobrze rozbudowana infrastruktura szlaków turystycznych.

PTTK wspólnie z wieloma instytucjami wytyczyło wiele szlaków – które uwydatniają szczególne unikalne walory poznawcze.

Szlaki piesze :

Szlak Nadbużański – czerwony najdłuższy szlak pieszy Regionu Lubelskiego ok. 320km., przebieg: *(rozpoczyna się w miejscowości Kózki w województwie mazowieckim)*, Hanna – Stawki – Różanka – Włodawa – Orchówek – Sobibór – Zbereże – Hniszów – Świerże – Dorohusk – Uchańka – Dubienka – Skryhiczyn – Horodło – Wieniawka – Strzyżów – Hrubieszów ;

Szlak Pojezierny Południowy – żółty długość 57,8 km, przebieg : Urszulin – Zastawie – Kolonia – Wereszczyn – Wielkopole – Tarnów – Serniawy – Sawin – Ruda – Ruda Opalin – Hniszów ;

Szlak Tadeusza Kościuszki – niebieski długość 120,5 km, przebieg : Uchańka – Dubienka – Starosiele – Maziarnia Strzelecka – Raciborowice – Kurmanów – Buśno – Jarosławiec – Wojsławice – Majdan Nowy – Bończa – Zastawie – Surhów – Topola – Wólka Orłowska – Tuligłowy – Krasnystaw ;

Szlak Ariański – żółty długość 64,1 km, przebieg : Rejowiec Fabryczny – Rejowiec – Krynica – Krupe – Siennica Nadolna – Krasnystaw – Surhów – Zawada – Skierbieszów ;

Szlak Rezerwatów Przyrody – zielony długość 101,3 km, przebieg : Urszulin – Zabrodzie – Bieleckie – Borysik – Świerszczów – Kopina – Wólka Cycowska – Cyców – Kolonia Kulik – Buza – Olchowiec – Pniówno – Krobonosz – Stawska Góra – Parypse – Horodyszcze – Kolonia Horodyszcze – Chełm – Pokrówka – Żółtańce – Weremowice – Kolonia Uher – Zagroda – Kolonia Depułtycze – Kasiłan – Sielec – Kumów Plebański – Kolonia Leszczany – Alojzów – Wojsławice ;

Szlak Bagien i Moczarów – niebieski długość 45 km, przebieg : Dorohusk – Turka – Brzeźno – Gotówka – Stanków – Chełm ;

Szlaki rowerowe :

Nadbużański Szlak Rowerowy – czerwony długość 286 km, przebieg : Janów Podlaski – Pratulín – Lebedziew – Kostomłoty – Kodeń – Jabcłeczna – Sławatycze – Włodawa – Dorohusk – Dubienka – Gródek – Hrubieszów ;

Trasa Rowerowa „Uroki Sobowickie” – czerwony długość 18 km, przebieg : Las Borek Nadleśnictwo Chełm – rezerwat przyrody „Wolwinów” – Pokrówka – Żółtańce – rezerwat przyrody „Torfowiska Sobowice” – Rudka – Zawadówka – Chełm ;

Trasa Rowerowa „Południowe Panoramy Chełma” – żółty długość 30 km, rozpoczyna się w okolicy lasu Borek i przebiega przez : Strupin Duży – Kol. Krzywice –

Deputytce Królewskie – Nowe Deputytce – Zagrodę – Uher – Weremowice – Zawadówka *(ścieżka prowadzi przez malownicze tereny Pagórów Chełmskich i umożliwia podziwianie panoramy Chełma)* ;

Trasa Rowerowa „Leśne ostępy Chełmskiego Parku Krajobrazowego” – **zielony** długość 9,45 km, ścieżka rozpoczyna się na północnych obrzeżach Chełma i biegnie w okolicy zalewu „Stanków”, miejscowości Stańków oraz przez tereny leśne w pobliżu wsi Czulczyce i Sajczyce ;

Szlak Wyżynny – czerwony długość ok. 200 km, przebieg : Kazimierz Dolny – Lublin – Trawniki – Chełm – Dorohusk.

Infrastrukturę szlaków turystycznych pieszych i rowerowych uzupełniają szlaki konne i ścieżki przyrodnicze. Szlak konny został wytyczony na terenie gmin powiatu chełmskiego : Sawin, Ruda-Huta, Chełm, a także sąsiadującymi z nimi gmin powiatu włodawskiego. Szlak ten został nazwany **Poleskim Szlakiem Konnym**. Jego długość wynosi ok. **270 km**, w tym **ok. 100 km znajduje się na terenie powiatu chełmskiego**.

Ścieżki przyrodnicze :

W poznaniu walorów przyrodniczych powiatu chełmskiego i miasta Chełm są pomocne **ścieżki przyrodnicze** wyznaczone w granicach parków krajobrazowych :

Ścieżka „Bagno Serebryskie” – przebiega przez rezerwat przyrody „Bagno Serebryskie” i unikalnego w skali Europy ekosystemu torfowiska niskiego typu węglanowego o długości 4,5 km, czas przejścia 2,5 godz. Trasa ścieżki rozpoczyna się w miejscowości Nowiny, a kończy się w okolicach wsi Koza Gotówka.

Ścieżka „Bachus” – zlokalizowana jest na terenie gminy Sawin w północno-zachodniej części parku przy rezerwacie przyrody „Bachus”, celem poznania jej uroków, o długości 4,5 km, czas przejścia 2,5 godz.

Ścieżka „Stańków” – ścieżka zlokalizowana jest na terenie gminy Chełm w południowo-wschodniej części Chełmskiego Parku Krajobrazowego, co umożliwia poznania jego walorów przyrodniczych – długość ścieżki 6 km, czas przejścia 3 godz.

Ścieżka „Starorzecze Bugu” – zlokalizowana jest w dolinie Bugu na terenie gminy Dubienka w północno-wschodniej części Strzeleckiego Parku Krajobrazowego. Początek i koniec ścieżki znajduje się przy ośrodku wypoczynkowym w Starosielu i prowadzi wzdłuż Bugu i starorzecza tzw. „**bużyska**” oraz wśród bogatych florystycznie łąk – długość ścieżki 5 km, czas przejścia 2,5 godz., czas przejazdu rowerem 1,5 godz.

Ścieżka „Lasy Strzeleckie” – zlokalizowana jest na terenie gminy Białopole w centralnej części Strzeleckiego Parku Krajobrazowego. Początek ścieżki znajduje się przy pałacu myśliwskim Zamojskich w Maziarni Strzeleckiej, i kończy się przy szkółce leśnej – długość ścieżki 6 km, czas przejścia 3 godz.

Ścieżka przyrodniczo-historyczna w Hniszowie „BOLKO” – początek ścieżki znajduje się ok. 500 m od drogi Dorohusk – Włodawa, na południowo-zachodnim krańcu wsi.

Atrakcją jest park podworski w Hnieszowie oraz perła najpotężniejszy na Lubelszczyźnie dąb szypułkowy „Bolko” – długość ścieżki 1,2 km, czas przejścia 30 min.

Ścieżka przyrodnicza „Meandry Bugu” – trasa ścieżki rozpoczyna się na skraju parku podworskiego w Hnieszowie. Walory przyrodnicze tego terenu spowodowały włączenie go do europejskiej sieci Natura 2000 jako formę obszaru specjalnej ochrony ptaków „Dolina Środkowego Bugu” – długość ścieżki ok. 5 km, czas przejścia 3 godz., czas przejazdu rowerem do 1,5 godz.

Ścieżka „Kotlina Pawłowa” – składa się z 7-przystanków, na których ukazane zostały najcenniejsze osobliwości przyrodnicze oraz miejsca o znaczeniu historycznym

Ważnym elementem infrastruktury turystycznej są **gospodarstwa agroturystyczne** – które funkcjonują w poszczególnych gminach :

- Dubienka.....7 gospodarstw agroturystycznych,
- Chełm.....3,
- Rejowiec Fabryczny...3,
- Wojsławice.....2,
- Dorohusk.....1,
- Wierzbica.....1.

Na terenie powiatu chełmskiego i miasta Chełm istnieją też wyznaczone **szlaki dziedzictwa kulturowego** :

- szlak cerkiewny,
- szlak pamiątek kultury żydowskiej,
- szlak przenikania kultur,
- szlak podziemia kredowe,
- szlak kultury wsi i miasteczek.

Na terenie miasta Chełma przebiegają dwa **miejskie szlaki** : zabytków architektury i pomników przyrody.

Na terenie powiatu chełmskiego działają i wspomagają szlaki turystyczne :

- **Pawłowski Ośrodek Sportu i Rekreacji**
- **Ośrodek Dydaktyczno-Muzealny w Brzeźnie**
- **Muzeum Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego we Włodawie**
- **Muzeum w Sobiborze**
- **Muzeum Poleskiego Parku Narodowego w Załucze Stare**
- **„DWOREK” Miejski Ośrodek Kultury w Rejowcu**

4 – Baza noclegowo – żywieniowa

O dobrze rozwiniętym sektorze turystyki na terenie Ziemi Chełmskiej świadczy duża liczba biur podróży, organizacji turystycznych, hoteli i schronisk, muzeów i izb regionalnych oraz galerii.

Powiat chełmski i miasto Chełm w **2008 r.** dysponowały **13 całodobowymi obiektami noclegowymi**, które posiadają ok. **850 miejsc noclegowych**.

W **2008 r.** liczba turystów korzystających z obiektów zbiorowego zakwaterowania wyniosła **36.978 osób** (5,5 % turystów w województwie), w tym turyści zagraniczni stanowili 6,6% (3% województwa).

W ciągu 4 lat zauważalny jest spadek liczby turystów w powiecie chełmskim i wzrost liczby turystów w mieście Chełm.

Liczba turystów korzystających z noclegów

Wyszczególnienie \ rok	Powiat Chełmski				Miasto Chełm			
	2005	2006	2007	2008	2005	2006	2007	2008
Turyści korzystający z noclegów ogółem	7.874	6.473	6.067	4.040	21.758	25.283	27.773	32.938
Turyści zagraniczni korzystający z noclegów	2.438	2.148	1.910	1.124	2.228	2.051	1.538	1.319

Chełm jest ośrodkiem turystycznym o znaczeniu ponadregionalnym. Jest również ośrodkiem w którym koncentruje się turystyka przygraniczna. W wyniku rozbudowy bazy turystycznej i hotelowej, ciągle wzrasta liczba turystów.

W **2006 r.** w odniesieniu tylko do **2004 r.** oszacowano, iż liczba turystów odwiedzających miasto Chełm i korzystająca z miejsc noclegowych wzrosła o 54%.

Na podstawie danych dotyczących ilości odwiedzających tzw. **Chelmskie Podziemia Kredowe i Muzeum Ziemi Chełmskiej im. W. Ambroziewicza**, co rocznie miasto Chełm odwiedza około **50 tys. turystów**.

W **2003 r.** z obiektów zbiorowego zakwaterowania w mieście Chełm skorzystało ogółem **11.880**, w tym z noclegów zagranicznych turystów **3.017 osób**.

Zabytkowe Kopalnie Kredy w Chelmie – tzw. **Chelmskie Podziemia Kredowe**, są wyjątkowym obiektem zabytkowym w skali kraju i Europy. Obecnie są własnością miasta Chełm, od **1995 r.**, dzierżawi je prywatny właściciel. W **2003 r.** Podziemia odwiedziło około **14.500 osób**, a w **2007 r.** około **18 tys. osób** i w ciągu ostatnich 4 lat liczba stale wzrasta. Obecna trasa turystyczna **Podziemi** ostateczny kształt uzyskała w 1985 r. i ma 2 km odcinek do zwiedzania.

Szansą do lepszego wykorzystania bazy są przedsięwzięcia wspierające rozwój **turystyki biznesowej**.

W 2007 r. z obiektów zbiorowego zakwaterowania w mieście Chełm skorzystały ogółem **27.773 osoby**, wobec **25.283** osób z **2006 r.** i tylko **11.800** osób w **2003 r.** Zmniejszyła się liczba turystów zagranicznych korzystających z noclegów w mieście Chełm z **3.017 osób** w **2003 r.** do **1.538** osób w **2007 r.**

Baza gastronomiczna miasta stanowi ponad **1.500** miejsc konsumpcyjnych w zakładach gastronomicznych – **restauracje, kawiarnie, bary, pizzerie i puby.**

Na terenie miasta Chełm i powiatu chełmskiego znajduje się **czternaście obiektów hotelowych a bazę noclegową miasta stanowią :**

- **Hotel „KAMENA” – kat. *****
- **Centrum Usług Restauracyjno-Hotelarskich – Hotel „RELAX” – kat. ***
- **Hotel „DUET”**
- **Hotel „KOZAK”**
- **Hotel „ALBATROS”**
- **Usługi Hotelarskie „MARIA”**
- **Schronisko Młodzieżowe PTSM**
- **Pokoje Gościnne MOSiR „STADION”**
- **Pokoje Gościnne MOSiR „KUMOWA DOLINA”**
- **Zajazd „TRZY DĘBY”**
- **Dom PIELGRZYMA**
- **Bursa Szkolna Zespołu Wychowania i Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej**
- **Internat Zespołu Szkół Technicznych**
- **Hotel Zajazd „GOŚCINIEC”**

Obiekty te łącznie dysponują ok. **850 miejscami noclegowymi.**

Na terenie Ziemi Chełmskiej funkcjonuje też **17 gospodarstw agroturystycznych**

5 – Informacja turystyczna

- biura podróży

Chelmski Ośrodek Informacji Turystycznej funkcjonuje przy Miejskim Ośrodku Sportu i Rekreacji w Chełmie. Głównym i nadrzędnym motywem prowadzonych przez ośrodek działań informacyjno-promocyjnych, jest wzmocnienie wizerunku Chełma jako miasta nowoczesnego posiadającego silne walory kulturowe i przyrodnicze. W swojej działalności ośrodek ściśle współpracuje z Urzędem Miasta Chełm – Wydziałem Rozwoju, Promocji i Współpracy z Zagranicą oraz Wydziałem Kultury Sportu i Turystyki realizując szereg wspólnych przedsięwzięć służącym temu celowi.

Chelmski Ośrodek Informacji Turystycznej uzyskał Decyzją Regionalnej Komisji Certyfikacyjnej oraz Krajowej Komisji Certyfikacyjnej **najwyższą kategorię cztery gwiazdki** – było to wynikiem dobrej pracy w obsłudze ruchu turystycznego i jakości obsługi turystów. Certyfikat w formie dyplomu ważny jest od **września 2012 r.**

Podstawowe zadania ChOIT :

- 1 – informacja turystyczna,
- 2 – realizacja wydawnictw turystycznych,
- 3 – promocja turystyczna Chełma,
- 4 – oznakowanie turystyczne Chełma,
- 5 – usługi przewodnickie po Chełmie i okolicy,
- 6 – sprzedaż pamiątek regionalnych i wydawnictw turystycznych,
- 7 – sprzedaż biletów na zagraniczne przejazdy autokarowe.

W 2010 r. IT odwiedziło 5.154 natomiast w 2011 r. 6.715 osób-turystów – celem pozyskania informacji podróżniczej, celem zakupu materiałów promocyjnych: przewodników i map oraz pamiątek z Chełma.

Na terenie miasta Chełm i powiatu działa 7 biur podróży – usług turystycznych :

- Biuro Turystyczne „ATENA”
- Biuro Turystyczne „COMFORT TRAVEL”
- Biuro Turystyczne „GLOBIS”
- Biuro Usług Turystycznych „KRYSTYNA”
- Biuro Usług Turystycznych i Edukacyjnych „LIDER – TOUR”
- Biuro Turystyczno-Handlowe „TUR TRAVEL”
- Przedsiębiorstwo Przewozowo-Turystyczne „TURPOL”

Na terenie Ziemi Chełmskiej turystyką zajmują się też organizacje pozarządowe :

- Oddział PTTK im. K. Janczykowskiego,
- Oddział Polskiego Towarzystwa Schronisk Młodzieżowych (PTSM),
- Oddział Wojskowy PTTK,
- Automobilklub Chelmski.

Rozwojem turystyki oraz współpracy międzyregionalnej na Ziemi Chełmskiej zajmuje się też Stowarzyszenie Samorządów Euroregion Bug.

6 – Obiekty sportowo – rekreacyjne

Chelme jest ważnym ośrodkiem życia sportowego i kulturalnego, nie tylko mieszkańców miasta, ale również otaczającego go powiatu chełmskiego – ma to też znaczący wpływ na rozwój turystyki. Zadania z zakresu upowszechniania kultury fizycznej i sportu realizowane są przez **Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji (MOSiR)** oraz **27 stowarzyszeń i klubów sportowych**.

Bazę sportową **MOSiR** stanowią:

- **Stadion Miejski,**
- **Lodowisko sztuczne,**
- **Miejska Hala Sportowa,**
- **Kąpielisko „Glinianki”,**
- **Ośrodek „Batory”,**
- **Ścieżka rowerowa w Lesie Kumowa Dolina,**
- **Ścieżka Zdrowia w Lesie Borek.**

Infrastruktura sportowa jest również dostępna przy wszystkich typach szkół.

Budowa, rozbudowa i modernizacja infrastruktury sportowej i rekreacyjnej :

- ***budowa ośrodka sportów zimowych w Chelmie,***
- ***centrum sportów wodnych,***
- ***modernizacja kąpieliska Glinianki w Chelmie,***
- ***kompleks boisk do gier sportowych,***
- ***budowa SKATE PARKU.***

Na terenie miasta Chelme budowane są **ciągi rowerowo-piesze i ścieżki rowerowe**. Następuje też rozwój sektora usług turystycznych, podstawowej infrastruktury, bazy gastronomicznej i noclegowej – tworzenie też produktów turystycznych i promowania ich na zewnątrz.

W ramach nowych produktów turystycznych, wspierających rozwój turystyki, kreowany jest projekt pn. – **„Zagospodarowanie doliny rzeki Uherki wraz ze ścieżką rowerową w Mieście Chelme”** – jest to zagospodarowaniu doliny rzeki Uherki wraz ze ścieżką rowerową i nadbrzeżną promenadą i **trasą spacerową, oraz zagospodarowanie terenu zielenią, urządzeniami sportowo-rekreacyjnymi i małą architekturą (ławki, kosze, stojaki na rowery, słupki, stoły do tenisa stołowego, stoły do gry w warcaby, stoliki rekreacyjne, gabiony, tablice z przebiegiem trasy ścieżki rowerowej)**. Dodatkowo ścieżka rowerowa łączy się ze ścieżką gminy Chelme prowadzącą do atrakcyjnego miejsca pod względem turystycznym – **Zalewu Żółtańce**.

7 – Produkt turystyczny obszaru

Kluczowe znaczenie w kontekście rozwoju turystyki na obszarze Ziemi Chełmskiej mają produkty turystyczne, rozumiane jako unikalne kompozycje dóbr, usług i atrakcji turystycznych, umożliwiające planowanie oraz gromadzenie wrażeń związanych z podróżą turystyczną.

Walory środowiska naturalnego oraz zróżnicowany krajobraz kultury Ziemi Chełmskiej kwalifikuje obszar do rozwoju atrakcyjnych produktów turystycznych.

Na obszarze powiatu chełmskiego i miasta Chełm wyznaczono pięć produktów turystycznych. Zostały one wyłonione przez **Lubelską Regionalną Organizację Turystyczną** w dokumencie : **„Program rozwoju produktów turystyki aktywnej i kulturowej w Województwie Lubelskim”** :

Produkty turystyczne :

1 – Chełmskie Podziemia Kredowe – to markowy produkt turystyczny i wizytówka Miasta Chełm. Jego celem jest wypromowanie Chełma w kraju i za granicą, unikalnych podziemi kredowych na miarę Europy – a tu liczne korytarze, komnaty, groty i piwnice a nad trasą turystyczną i zwiedzającymi czuwa Duch Bieluch. Zwiedzanie codzienne przez cały rok przez turystów wraz z przewodnikiem.

2 – Szlak Chełmskich Zabytków Kultury i Przyrody „Polesia Czar” – jako markowy produkt ma na celu wypromowanie Ziemi Chełmskiej jako miejsca atrakcyjnego i przyjaznego turyście. Szlak ten ukazuje Ziemię Chełmską jako obszar o bogatej tradycji, wyjątkowych zabytkach oraz z czystym i różnorodnym środowisku naturalnym. Właściwie szlak obejmuje najważniejsze-strategiczne miejsca kultu, kultury i atrakcji turystycznych Ziemi Chełmskiej. Szlak dostępny jest dla turystów w ciągu całego roku.

3 – Śladami Żydów Chełmskich „Cały Świat to jeden wielki Chełm” – jest to podtrzymywanie tradycji i pamięci kultury żydowskiej oraz ukazanie piękna przyrody Ziemi Chełmskiej. Najważniejsze zabytki kultury żydowskie – kamienice w Chełmie, synagoga w Wojsławicach, kirkut w Sawinie – po drodze szlaki turystyczne. Szlak dostępny dla turystów przez cały rok.

4 – Zapomniane Rzeki Polesia – Spływy Kajakowe Bugiem i Uherką – jest to promowanie aktywnych form spędzania wolnego czasu i turystyki wodnej. Podczas spływu kajakiem podziwianie piękna widoków oraz dzikiej przyrody Ziemi Chełmskiej – główne atrakcje, to nurt nieuregulowanego koryta rzeki Uherki i Bugu. Unikalną przyrodę można podziwiać, płynąc kajakiem czy jadąc rowerem. Szlak spływu dostępny jest dla turystów sezonowo.

5 – EASTERN, czyli konno po współczesnych Kresach Rzeczypospolitej – jest to promowanie aktywnych form spędzania wolnego czasu i turystyki konnej. Podczas wyprawy konnej podziwianie piękna widoków oraz dzikiej przyrody Ziemi Chełmskiej – podziwianie też atrakcji na Poleskim Szlaku Konnym. Szlak dostępny jest dla turystów w ciągu całego roku.

Wszystkie w/w produkty turystyczne, są ciągle udoskonalane.

8 – Zintegrowany produkt turystyczny

Szlak Kredą Pisany – po atrakcjach Ziemi Chełmskiej

Wypromowanie zabytków i przyrody powiatu chełmskiego i miasta Chełma jest działaniem niezbędnym do dalszego rozwoju turystyki na tym obszarze. Właśnie w tym celu stworzono eksportowy, zintegrowany produkt turystyczny jakim jest **Szlak Kredą Pisany – po atrakcjach Ziemi Chełmskiej**, który w pełni wykorzysta istniejący potencjał turystyczny obszaru – *i połączy atrakcje turystyczne powiatu chełmskiego i miasta Chełm*.

Przebieg **Szlaku Kredą Pisany – po atrakcjach Ziemi Chełmskiej** wytyczono trzema odcinkami-trasami, początek i koniec każdej z nich znajduje się w mieście Chełmie. Każdy odcinek to inne obiekty i miejsca warte zwiedzania. Turysta może dowolnie wybrać, którą trasę zobaczy jako pierwszy, może zdecydować się na jeden, najbardziej go interesujący szlak. Szlak przebiega drogami powiatowymi, wojewódzkimi i krajowymi. Na mapie zaznaczono alternatywne warianty dla turystów, którzy część trasy też zechcą pokonać konno lub kajakiem.

Szlak Kredą Pisany – po atrakcjach Ziemi Chełmskiej – *Odłona I (czerwona)* :

- **Kościół p.w. Chrystusa Pana Zbawiciela w Podgórzu** – budowle sięgają średniowiecza, od 1924 r. obiekt pełni funkcje kościoła katolickiego.
- **Wieża obronna wraz ze wzgórzem w Stolpiu** – jedna z najcenniejszych budowli tego typu we wschodniej Polsce, datowana na XII w.
- **Rezerwat Przyrody Stawska Góra** – najstarszy z rezerwatów Ziemi Chełmskiej, utworzony z inicjatywy K. Janczykowskiego w 1956 r.
- **Kościół parafialny w Czulczycach** – jeden z najstarszych drewnianych kościołów na Ziemi Chełmskiej.
- **Zespół sakralny w Sawinie** – budowany w latach 1731 – 1740.
- **Sawin** – ciekawa historycznie miejscowość gminna.
- **Zbiornik NIWA** – pow. 52.8 ha zasilany rzeką Lepietuchą, plaża piaszczysta, biegnie tu ścieżka pieszo-rowerowa.
- **Rezerwat Przyrody Bachus**
- **Ścieżka Przyrodnicza Bachus**
- **Rezerwat Przyrody Serniawy**
- **Poleski Park Narodowy**
- **Zespół parkowo-dworski w Chylinie** – pałac powstał w 1904 r., park pow. 3 ha.
- **Kościół p.w. św. Małgorzaty z zespołem sakralnym w Olchowcu** z XVII w.
- **Skansen w Siedliszczu** – z XIX w.
- **Zbiornik Majdan Zahorodyński** – zalew rekreacyjno-wędkarki o pow. 48 ha.
- **Zespół pałacowo-parkowy w Kaniem** – późnoklasycystyczny pałac z 1848 r.
- **Pawłów - Izba Garncarska - Izba Bednarska**
- **Ośrodek bednarski „Pawłowianka” w Rejowcu Fabrycznym** – kultywowanie tradycji rękodzieła ludowego.
- **Założenie dworsko-parkowe w Rejowcu Fabrycznym** – z końca XIX w.
- **Kompleks sportowo-rekreacyjny w Rejowcu Fabrycznym**
- **Rejowiec i Pałac Ossolińskich wraz z parkiem podworskim** – miejscowość lokowana w 1547 r. związana z Mikołajem Rejem.
- **Trasa rowerowa Uroki Sobowickie** – szlak ok. 18 km
- **Rezerwat Przyrody Torfowiska Sobowice**

Wytyczony Szlak Kredą Pisany – po atrakcjach Ziemi Chełmskiej (*Odsłona I*) – przecina się i łączy ze Szlakiem Dziedzictwa Kulturowego : „Szlakiem Historycznym”, „Szlakiem Pamiątek Kultury Żydowskiej” oraz „Szlakiem Kultury Wsi i Miasteczek”. Daje to turystyce możliwości zmiany kierunku i przebiegu wycieczki. Tworzony jest na tym obszarze szlak rowerowy. Przebiega tu również Polski Szlak Konny. Przebiegają tu też dwa szlaki PTTK : „Szlak Rezerwatów Przyrody” – zielony, i „Szlak Ariański” – żółty. W miejscowości Bukowa 15km od Chełma, mieści się Ośrodek Jeździecko-Hodowlany „Żurawiejka”. Konie z hodowli są używane pod siodłem i w zaprzęgu, biorą udział w pokazach kawaleryjskich, festynach i wystawach hodowlanych – turystyka konna.

Szlak Kredą Pisany – po atrakcjach Ziemi Chełmskiej – *Odsłona II (zielona)* :

- Zespół pałacowo-parkowy w Srebrzyszczu – budowle z końca XVII w.
- Rezerwat Bagno Serebryskie
- Park podworski z pomnikami przyrody, dąb „Bolko” w Hniszowie, ścieżka przyrodniczo-historyczna „Bolko” – jeden z najstarszych dębów w Polsce, ma ponad 600 lat, 28m wysokości i obwód ok. 9m.
- Ścieżka przyrodnicza Meandry Bugu
- Zespół dworsko-parkowy w Świerżach
- Pałac Suchodolskich w Dorohusku – późnobarokowy pałac z połowy XVIII w.
- Izba regionalna w Turce – dawnego życia na wsi.
- Zbiornik wodny w Husynne – rekreacyjno-wędkarski.
- Kościół w Plawanicach – budowla z XVIII w.
- Rezerwat Roskosz
- Rezerwat Przyrody Brzeźno i Brzeźno – muzeum etnograficzne.

Występują tu również dwa szlaki dziedzictwa kulturowego „Szlak Historyczny” i „Szlak Przenikania Kultur” oraz dwa szlaki rowerowe regionalny – „Nadbużański Szlak Rowerowy” i lokalny – „Leśne Ostępy Chełmskiego Parku Krajobrazowego”. Biegnie tu też „Poleski Szlak Konny”, i trzy szlaki PTTK „Szlak Nadbużański” – czerwony, „Szlak Pojezierny Południowy” – żółty i „Szlak Bagien i Moczarów” – niebieski.

Szlak Kredą Pisany – po atrakcjach Ziemi Chełmskiej – *Odsłona III (niebieska)* :

- Rezerwat Przyrody Wolwinów – położony w lesie Borek, tu rozpoczyna się trasa rowerowa „Uroki Sobowickie”.
- Kościół p.w. św. Michała Archaniola w Kamieniu – z 1881 r.
- Wiatrak koźlak w Natalinie – wybudowany w 1943 r.
- Zbiornik wodny Natalin – jest tu ośrodek rekreacyjny „Pod Wiatrakiem”.
- Zbiornik wodny „Dębowy Las” – zalew pow. 40 ha do kąpieli i wędkarstwa oraz do organizowania festynów rekreacyjno-sportowych.
- Zalew w Puszczy – o pow. 12 ha zasilany wodami Kanału Żmudzkiego.
Kąpielisko rekreacyjno-sportowe z boiskami do gier sportowych.
- Kościół p.w. Podwyższenia Krzyża św. w Żmudzi – budowla sięga 1753 r.
- Rezerwat Przyrody Żmudź
- Zespół sakralny w Klesztowie – budowle sięgają 1772 r.
- Izba Regionalna w Stanisławowie – dawne eksponaty użytku codziennego.
- Kopiec Kościuszki w Uchańce
- Dubienka – historyczna dawna miejscowość.

- Ośrodek wypoczynkowy w Starosielu
- Rezerwat Przyrody w Siedliszczu
- Zespół pałacowo-parkowy w Maziarni Strzeleckiej – pow. 10 ha pałac myśliwski Zamoyskich z pocz. XX w.
- Ścieżka Lasy Strzeleckie
- Rezerwat Przyrody Liski
- Kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia NMP w Buśnie – pochodzi z 1795 r.
- Kościół p.w. św. Barbary w Turce – budowla pochodzi z XIX w.
- Wojsławice i Układ urbanistyczny Wojsławic – historyczna miejscowość.
- Źródłiska w Majdanie Nowym – jest tu grodzisko wczesnośredniowieczne.
- Zalew „Maczuły” w Horodysku – rekreacyjno-wędkarski zasilany rzeczką Horodyską,
- Ścieżka przyrodniczo-historyczna „Spacerkiem po okolicach Sielca” – są tu budowle sakralne, ścieżkę można pokonać pieszo lub na rowerze.
- Kościół p.w. Narodzenia NMP w Kumowie Plebańskim – budowa 1821 – 24.
- Rożdżałów – dom twórcy ludowego Stanisławy Mąki.
- Uher – dawna gorzelnia przerobiona na młyn, obecnie Dom Pracy Twórczej.
- Zalew „Żółtańce” – pow. 103 ha, rekreacyjno-sportowy i wędkarski.

Przez ten obszar przebiega **Szlak Rowerowy i Szlak Dziedzictwa Kulturowego** („*Szlak Przenikania Kultur*”, *Szlak Architektury Sakralnej*”, „*Szlak Kultury Wsi i Miasteczek*”). Na szlaku rozwinięta jest agroturystyka oraz dwie stadniny koni : **Stajnia TESA w Kamieniu i Ośrodek Rekreacyjno-Sportowy „Pod Wiatrakiem”** (*jazdy konne, przejażdżki bryczkami, kuligi*). Przebiegają tu też wytyczone przez PTTK szlaki w tym i rowerowe – „*Szlak Tadeusza Kościuszki*”, „*Szlak Nadbużański*”, *Szlak Rezerwatów Przyrody*”, „*Nadbużański Szlak Rowerowy*”, „*Trasa Rowerowa „Południowe Panoramy Chełma*”, „*Trasa Rowerowa „Uroki Sobowickie*”.

Uwagi do Szlaku :

- Wiele tzw. zabytków na **Szlaku Kredą Pisany** – po atrakcjach **Ziemi Chełmskiej** jest w złym stanie technicznym i wymaga pilnych prac konserwatorsko-remontowych. Poprawa stanu i wyglądu zewnętrznego obiektów zabytkowych powinna stać się jednym z celów priorytetowych jednostek samorządu terytorialnego.

- Priorytetowe znaczenie dla rozwoju turystyki na **Szlaku** powinna być dobrze funkcjonująca baza noclegowo-gastronomiczna. Restauracje, pizzerie, puby oraz baza hotelowa zlokalizowana jest w centralnej części **Szlaku** – w mieście Chełma (*to brak ich na wielu odcinkach Szlaku*).

- Natomiast na **Szlaku** funkcjonuje dość dobrze 17 gospodarstw agroturystycznych, które oferują : *ciszę spacerów, grzybobranie, wędkowanie, wycieczki piesze rowerowe i konne, grillowanie, wspólne prace polowo-ogrodowe i domowe oraz gotowanie i przyrządzanie przetworów a zimą sanny-kuligi i rajdy konne itd.*

- W celach promocji turystycznej na **Szlaku** powinny być czynne stałe punkty, w których turysta będzie mógł nabyć pamiątki – tradycyjne wyroby sztuki ludowej lub miniatury cennych zabytków.

- Gęsta sieć szlaków rowerowych, pieszych, konnych i możliwości spływu kajakiem wymusza tworzenie na **Szlaku** infrastruktury towarzyszącej takiej jak : *oznakowanie, miejsca biwaku-postoju, wypożyczalnie, stadniny, wiaty rowerowe, stoiska konsumpcyjne, itd.*

9 – Promowanie rodzajów turystyki

Promocja jest podstawowym sposobem komunikowania się z otoczeniem, metodą przekazywania informacji na temat danego produktu. Pełni ona trzy podstawowe funkcje : informacyjną, konkurencyjną i pobudzającą.

Najbardziej popularne i promowane rodzaje turystyki na Ziemi Chełmskiej w oparciu o **Szlak Kredą Pisany – po atrakcjach Ziemi Chełmskiej** :

1 – turystyka aktywna – ma możliwości pokonania części trasy pieszo, konno, rowerem lub kajakiem. Jest skierowana dla osób w różnym wieku i wysiłku fizycznym.

2 – turystyka krajoznawcza – głównym celem jest zwiedzanie obiektów, miejsc lub miejscowości. Zainteresowanie ogólne.

3 – turystyka religijna – skupia się na obiektach kultu religijnego. Skierowana jest do osób zainteresowanych motywem religijno-poznawczym.

4 – turystyka kulturowa – opiera się na bogatej tradycji ludowej i licznych zabytkach oraz na zainteresowaniach wytworów dawnej kultury.

5 – turystyka edukacyjno – rekreacyjna – łączy w sobie elementy turystyki aktywnej oraz turystyki krajoznawczej i kulturowej. Skierowana jest głównie dla osób zorganizowanych (*wycieczki, kolonie, obozy*).

*

Chełm i jego okolice to miejsce idealne do uprawiania turystyki aktywnej, jak:

1 – spacerowanie miejskimi ścieżkami spacerowymi: „**Szlak Chełmskich Zabytków Architektury**”, „**Szlak Chełmskich Pomników Przyrody**”, „**Trasa Turystyczna Chełmskich Podziemi Kredowych**” ;

2 – wycieczki rowerowe ścieżkami rowerowymi, tu: „**Południowe panoramy Chełma**” (30.8km), „**Leśne ostępy Chełmskiego Parku Krajobrazowego**” (19.45km), i „**Uroki Sobowickie**” (18km) ;

3 – spływy kajakowe rzeką **Uherką** (*która przepływa przez Chełm*) – są możliwości organizowania spływów w Chełmie, w **2007 r.** odbył się spływ w którym wzięło udział **30 osób**. W **2007 r.** w ramach realizacji projektu **Turystyka na pograniczu – szansą rozwoju regionu** współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Sąsiedzkiego Polska – Białoruś – Ukraina INTERREG IIIA\TACIS CBC 2004-2006, wykonano oznakowanie szlaku kajakowego.

Do głównych form turystyki i rekreacji mających realne szanse rozwoju w powiecie chełmskim należy zaliczyć :

1 –turystyka sobotnio-niedzielną mieszkańców Lubelszczyzny z wykorzystaniem kompleksów leśnych, sieci rzek i zbiorników wodnych (*do uprawiania m. in. wędkarstwa oraz organizowania sportów wodnych* ;

2 – turystyka rowerowa rozwijana ścieżkami rowerowymi (tu *Nadbużańskim Szlakiem Rowerowym* biegnącym od Wyszkowa do Hrubieszowa nad brzegami rzeki Bug) ;

3 – turystyka krajoznawcza i kulturowa z wykorzystaniem szlaków dziedzictwa kulturowego, w tym Szlaku Historycznego, Szlaku Cerkiewnego i Szlaku Przenikania Kultur;

4 – agroturystyka oraz organizacja letniego wypoczynku dla dzieci w szkołach wiejskich.

Jednak niezbędnym warunkiem do rozwoju różnych form turystyki w powiecie jest stworzenie odpowiedniej infrastruktury (*w tym noclegowo-gastronomicznej*) i prowadzenie skutecznych działań promocyjnych. Obecnie na terenie powiatu funkcjonuje **10 turystycznych obiektów zbiorowego zakwaterowania** (*nieco ponad 3% obiektów w województwie*). Łącznie obiekty te dysponują **368 miejscami noclegowymi**. Ocenia się, że z bazy tej korzysta co roku około **8 tys. turystów, w tym ponad 2 tys. osób to turyści z zagranicy**.

W najbliższym czasie planowane jest również utworzenie ciągu pieszo-rowerowego biegnącego od granic Chełma do Hrubieszowa (*poprzez miejscowości Kamień, Żmudź, Białopole*). Ważne jest też tworzenie gminnych centrów rekreacji i sportu oraz modernizacja istniejących obiektów sportowych. Powiat jest słabo wyposażony w infrastrukturę sportową. Nie wszystkie szkoły posiadają sale gimnastyczne. Do obiektów sportowych spełniających wymogi zalicza się m. in. centrum kulturalno-rekreacyjne na terenie gminy Wierzbica, miasta Rejowiec i sale gimnastyczne na terenie gmin Wierzbica, Białopole i Siedliszcze.

W celu rozwoju sektora usług turystycznych w powiecie należy przede wszystkim dążyć do:

1 – dalszego rozwoju podstawowej infrastruktury, w tym przede wszystkim bazy gastronomicznej i noclegowej, niezbędnej do stworzenia kompleksowej oferty turystycznej i zapewnienia zadawalającej jakości usług, a także rozwoju bazy sportowo-rekreacyjnej,

2 – przygotowania atrakcyjnej oferty turystycznej zdolnej przyciągnąć i zatrzymać na dłużej turystów,

3 – zwiększenia aktywności samorządów lokalnych i mieszkańców w zakresie tworzenia lokalnych produktów turystycznych i promowania ich na zewnątrz.

10 – System-formy promocji turystyki

Chcąc rozwijać działalność turystyczną na terenie Ziemi Chełmskiej i pozyskać turystów, należy opracować odpowiedni system promocji.

Imprezy

Reklama wydawnicza

Reklama internetowa

Reklama prasowa

Reklama radiowa

Gadżety – upominki

Marketing bezpośredni

Wszystkie wyżej przedstawione formy promocji są elementami promocji Ziemi Chełmskiej, a przede wszystkim, stworzonego eksportowego, zintegrowanego produktu turystycznego jakim jest **Szlak Kredą Pisany – po atrakcjach Ziemi Chełmskiej**, który w pełni wykorzysta istniejący potencjał turystyczny obszaru – *i połączy atrakcje turystyczne powiatu chełmskiego i miasta Chełm.*

11 – Sposoby zarządzania turystyką

Decydującą rolę w wyznaczaniu kierunków rozwoju turystyki oraz współpracy międzyregionalnej pełnią władze samorządowe. Poza wyznaczaniem kierunków rozwoju turystyki powiat chełmski i miasto Chełm realizują projekty, wspierają inicjatywy społeczne oraz zajmują się promocją regionu.

Procedury zarządzania wiedzą w sektorze turystyki i współpracy międzyregionalnej obejmują Starostwo Powiatowe w Chełmie i Urząd Miasta Chełm. Zakres działalności Starostwa Powiatowego reguluje ustawa z **5 czerwca 1998 r.** o samorządzie powiatowym, natomiast zadania Urzędu Miasta reguluje ustawa z **8 marca 1990 r.** o samorządzie gminnym. Zasady funkcjonowania i organizacji Starostwa Powiatowego i Urzędu Miasta określają regulaminy organizacyjne.

W Starostwie Powiatowym w Chełmie wewnętrzną komórką mającą w zakresie działania związane z turystyką jest **Wydział Oświaty i Kultury** (*zakres oświata, kultura, ochrona zdrowia, i sfery turystyki i sportu*) – *działa też poprzez gminy*. Powiat chełmski nawiązał współpracę międzynarodową z : Kowelską Rejonową Administracją Państwową Obwodu Wołyńskiego na Ukrainie, Rejonem Solecznickim, Miastem Trebiszów.

W Urzędzie Miasta Chełm zadania z zakresu turystyki zostały przyporządkowane do **Wydziału Kultury, Sportu i Turystyki**. Wydział nadzoruje zadania realizowane przez podległy mu **Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji (MOSiR)**. Zgodnie ze swoim statutem **MOSiR** realizuje zadania miasta Chełma w zakresie kultury fizycznej, informacji turystycznej oraz obsługi ruchu turystycznego. **MOSiR** swoje główne zadania ze sfery turystyki realizuje też i poprzez podległy mu **Chełmski Ośrodek Informacji Turystycznej (ChOIT)**. Obecnie **ChOIT** reprezentuje miasto i powiat w szeregu imprez targowych w kraju i za granicą. Zadania z zakresu współpracy międzyregionalnej miasta Chełma zostały podporządkowane **Wydziałowi Rozwoju, Promocji i Współpracy z Zagranicą** – który realizuje również projekty z zakresu turystyki.

Miasto Chełm utrzymuje kontakty międzynarodowe z miastami: **Kowel, Morlaix, Utena, Knoxville, Sindelfingen, Łuck**.

Układ Instytucjonalny

Zarządzanie turystyką to sposób na zdobycie wiedzy, jak i podniesienie konkurencyjności Ziemi Chełmskiej w sektorze turystyki, a także zwiększenie poziomu satysfakcji turystów krajowych i zagranicznych.

Turystyka dawniej jak i obecnie znajduje się w kompetencjach różnych wydziałów tak **Starostwa Powiatowego w Chełmie** jak i **Urzędu Miasta Chełm**, najczęściej są to wydziały zajmujące się równocześnie kulturą, sportem, edukacją \ oświatą, oraz ochroną zdrowia. Wpływa to niekorzystnie na efektywność podejmowanych działań i powoduje zmniejszenie rangi turystyki w rozwoju powiatu chełmskiego i miasta Chełm.

W dniu 18 marca 2010 r. w siedzibie Starostwa Powiatowego w Chełmie odbyło się ważne spotkanie na temat **rozwoju turystyki na Ziemi Chełmskiej**, w którym uczestniczyli przedstawiciele jednostek samorządu lokalnego, przedsiębiorcy, pracownicy branży turystycznej, ośrodków kultury oraz mieszkańcy miasta Chełm i powiatu Chełmskiego. Efektem wnikliwych spotkań i konsultacji było stworzenie epokowego dokumentu jakim jest **Plan rozwoju turystyki i współpracy międzyregionalnej powiatu chełmskiego i miasta Chełm** – który obejmuje lata **2010 – 2015**.

Dlatego też – w\g **Planu** – zadania z zakresu turystyki powinny być umiejscowione wyłącznie w strukturze organizacyjnej Starostwa Powiatowego w Chełmie i Urzędu Miasta Chełm w wydziałach odpowiedzialnych za **rozwój gospodarczy czy promocję miasta i powiatu** – a w nich wyznaczone osoby **odpowiedzialne bezpośrednio za turystykę**.

Procedury zarządzania wiedzą w sektorze turystyki i współpracy międzyregionalnej w Starostwie Powiatowym w Chełmie i w Urzędzie Miasta Chełm powinny obejmować trzy aspekty : **zintegrowanie informacji z zakresu turystyki, bieżącą aktualizację informacji na temat zintegrowanego produktu turystycznego, oraz zwiększenie efektywności współpracy międzyregionalnej :**

1 – Zintegrowanie informacji z zakresu turystyki

Starostwo Powiatowe w Chełmie nie posiada w swoich strukturach punktu informacji turystycznej, na poziomie powiatu ziemskiego brakuje również zintegrowanego systemu informacji turystycznej. Funkcjonujące na terenie powiatu chełmskiego gminne punkty informacji turystycznej, nie są ze sobą powiązane, nie przekazują również informacji Chełmskiemu Ośrodkowi Informacji Turystycznej (**ChOIT**).

W celu zintegrowania informacji z zakresu turystyki zakłada się, że Starostwo Powiatowe w Chełmie oraz gminne punkty informacji turystycznej będą przekazywać informacje bezpośrednio **ChOIT**. Następnie **ChOIT** pozyskane informacje-produkty będzie wykorzystywał w punkcie ośrodka, na stronie internetowej, podczas targów, wystaw, w publikacjach i materiałach promocyjnych. **ChOIT** będzie przekazywał również informację zwrotną Starostwu Powiatowemu w Chełmie oraz gminnym punktom informacji turystycznej m.in. informacje o atrakcjach turystycznych w innych gminach lub w mieście Chełm. Gminne punkty informacji turystycznej powinny być rozmieszczone we wszystkich gminach powiatu w ważnych miejscach (*np. w: Urząd Gminy, Dom Kultury, biblioteka Gminna*).

Opisana procedura zarządzania wiedzą powinna być uregulowana stosownym porozumieniem. Zwiększy to wpływ na zintegrowanie informacji oraz da większe możliwości korzystania przez turystów z w\w punktów usługowych.

2 – Bieżąca aktualizacja informacji na temat Zintegrowanego Produktu Turystycznego

Zintegrowany Produkt Turystyczny swoim zasięgiem obejmuje atrakcje turystyczne z terenu powiatu chełmskiego i miasta Chełm, a jednym z elementów jego promocji będzie strona internetowa. Z uwagi na złożony charakter produktu oraz utrzymanie jego konkurencyjności i atrakcyjności należy wprowadzić stały system aktualizacji informacji (*również tych na stronie internetowej*). Za pozyskiwanie, przetwarzanie i udzielanie kompleksowej informacji turystycznej obejmującej teren miasta Chełm odpowiedzialny jest **ChOIT**. Kolejnymi instytucjami odpowiedzialnymi za aktualizację informacji i ich przekazywanie będzie Starostwo Powiatowe w Chełmie, Urzędy Gmin oraz podmioty bezpośrednio wchodzące w skład **Zintegrowanego Produktu Turystycznego**. Utworzony interfejs na stronie internetowej zintegrowanego produktu umożliwi wszystkim podmiotom,

po wcześniejszej rejestracji, aktualizację bieżących informacji. Natomiast nadzór nad całością będzie spoczywał na jednostce odpowiedzialnej za promocję i funkcjonowanie **Szlaku**.

3 – Zwiększenie efektywności współpracy międzyregionalnej

W celu zwiększenia efektywności współpracy międzyregionalnej należy zarówno w Starostwie Powiatowym w Chełmie, jak i Urzędzie Miasta Chełm zwiększyć przepływ informacji pomiędzy wydziałami merytorycznymi a wydziałem koordynacyjnym współpracę międzyregionalną. Rozwiązanie takie pozwoli na rozwój współpracy międzyregionalnej we wszystkich dziedzinach wynikających z umowy partnerskiej.

Jednostka zarządzająca zintegrowanym produktem turystycznym będzie corocznie przedstawiać raport opisujący funkcjonowanie szlaku. Opracowanie to zawierać będzie szczegółowe informacje o ruchu turystycznym na terenie Ziemi Chełmskiej w szczególności : liczbie turystów odwiedzających, liczbie udzielonych noclegów oraz liczbie sprzedanych biletów.

Źródła finansowania

Niepowtarzalną szansę na rozwój Ziemi Chełmskiej oraz wsparcia sektora turystyki i współpracy międzyregionalnej stwarzają fundusze unijne. Korzystanie z tych środków zwiększa możliwości realizacji wielu ciekawych przedsięwzięć i inicjatyw, których wdrażanie poprawi atrakcyjność tego obszaru i wzmocni jego konkurencyjność. Możemy do nich zaliczyć : budowę i modernizację ścieżek rowerowych, tras turystycznych, renowację zabytków, budowę i rozbudowę ośrodków rekreacyjnych i wypoczynkowych, rozwój uzdrowisk, tworzenie systemów informacji turystycznej, organizację wystaw, targów i imprez plenarnych.

W latach 2007-2013 środki na rozwój turystyki i współpracy międzyregionalnej będą dostępne przede wszystkim w ramach **Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego**, ale również w **Programie Operacyjnym Innowacyjna Gospodarka**, **Programie Operacyjnym Rozwój Polski Wschodniej** oraz **Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich**.

W realizacji zaplanowanych inwestycji pomocne będą również poza unijne źródła finansowania do których możemy zaliczyć :

- *środki własne (budżet gmin i powiatu),*
- *środki Skarbu Państwa (ministerstwa: MKiDN, MSiT, MG, MOŚ, itd.),*
- *poza unijne źródła finansowania,*
- *kapitał prywatny i środki własne (partnerstwo publiczno – prywatne),*
- *kapitał prywatny (środki inwestorów prywatnych).*

Wnioski

Powiat chełmski i miasto Chełm należą do obszarów o wysokiej atrakcyjności turystycznej. Największym atutem Ziemi Chełmskiej jest piękna i czysta przyroda. Turystyka daje możliwość dynamicznego rozwoju Ziemi Chełmskiej opartej na bogatym potencjale walorów przyrodniczych i kulturowych oraz zasobach ludzkich. Z turystyką związana jest również współpraca międzyregionalna i międzynarodowa.

Realizacja ważnego dokumentu jakim jest – **Plan rozwoju turystyki i współpracy międzyregionalnej powiatu chełmskiego i miasta Chełm na lata 2010 – 2015** – wymaga konsekwencji w działaniach, współpracy wielu podmiotów oraz nieustannej koordynacji ich działań. Ważnym dla rozwoju turystyki na Ziemi Chełmskiej i w tym celu stworzony jest zintegrowany produkt turystyczny **Szlak Kredą Pisany – po atrakcjach Ziemi Chełmskiej**, *(jego prawidłowe funkcjonowanie wymaga jeszcze lat dopracowania i promocji).*

Plan rozwoju turystyki i współpracy międzyregionalnej powiatu chełmskiego i miasta Chełm na lata 2010 – 2015, jest pierwszym dokumentem prawnym który wyznacza **rozwój, strategię, wizję i kierunki** – jest też **Planem** bardzo ważnym i perspektywicznym.

Podsumowanie – zakończenie

W niniejszej pozycji przedstawiłem (*tak mi się wydaje*) wiele nowych wątków, które wzbogaciły, przyczyniły się lub miały wpływ na rozwój turystyki w mieście Chełmie i w powiecie chełmskim.

Przedstawiłem też kierunki Planu służące kreowaniu turystycznej marki Ziemi Chełmskiej, w tym atrakcyjnych, produktów turystycznych, które zaoferowane i odpowiednio promowane, powinny sprzyjać aktywizacji i rozwojowi społeczno-gospodarczemu tego niezwykle interesującego regionu.

Proces budowania wizerunku wymaga jednak długotrwałych działań, a markę buduje się latami, tak jak reputację. Dlatego też należy kontynuować rozpoczęte działania, aby osiągnięte do tej pory rezultaty i rozpoznawalność Ziemi Chełmskiej na rynkach docelowych nie zostały zmarnowane.



Turystyka aktywna jest jedną z najbardziej dynamicznie rozwijających się form turystyki, w której głównym i ważnym elementem wyjazdu – niezależnie od czasu trwania – jest podejmowanie szczególnego rodzaju aktywności rekreacyjnej, ukierunkowanej na rozwój sprawności fizycznej i intelektualnej. Kontakt z przyrodą, jak i obiektami o charakterze kulturowym, jest jedną z form prowadzących do regeneracji zarówno sił fizycznych, jak i dobrostanu psychicznego.

Turystyka aktywna staje się też jednym z ważniejszych czynników rozwoju gospodarczego regionów pozbawionych możliwości rozwijania innych dziedzin gospodarki – **rozwój infrastruktury turystycznej** (usługi komplementarne – hotelarskie, gastronomiczne, rekreacyjne).

Ziemia Chełmska jest właśnie doskonałym obszarem do uprawiania turystyki aktywnej, m. in.: **pieszej, rowerowej, konnej, narciarskiej, kajakowej** itd. – **a kultura wsi chełmskiej może być jako element produktu turystycznego.**

Bibliografia

I – Archiwa

Archiwum Państwowe w Lublinie Oddział w Chełmie (APLOCH)

II – Pisma

1. „Zwierciadło” (1923-1932).
2. „Kronika Nadbużańska” (1933-1939).

III – Opracowania

1. **Bogucki J.-Woźniak A.**, Turystyka, Encyklopedia Kultury Polskiej XX w, W-wa 1997.
2. **Bruckner A.**, Encyklopedia Staropolska, Warszawa 1939.
3. Chełmski Park Krajobrazowy – Walory, Zagrożenia, Ochrona – ZCHPK, Chełm 2005.
4. Gmina Sawin, walory przyrodnicze i historyczne.
5. Gmina Wierzbica przyjazna środowisku.
6. **Jarzębski A.**, Gościniec albo krótkie opisanie, Warszawa 1974.
7. Kierunki rozwoju turystyki w województwie Lubelskim, Biała Podlaska 2007.
8. **Kozłowski W. A.**, Krajoznawstwo i turystyka w Chełmie w latach 1918-1939, Chełm 2007.
9. **Kozłowski W. A.**, Wychowanie fizyczne i sport szkolny w Chełmie w latach 1918-1939. Chełm 2008.
10. **Kozłowski W. A.**, Ruch krajoznawczo-turystyczny współczesnej aktywnej turystyki w Chełmie – ziemi chełmskiej w latach (1906)-1944 – 2010, Chełm 2011.
11. **Kozłowski W. A.**, Kazimierz Paweł Janczykowski i jego dokonania 1988 – 1972, Chełm 2011.
12. **Kozłowski W. A.**, Liga Żeglugi Polskiej 1921-1924, Liga Morska i Rzeczna 1925-1930, Liga Morska i Kolonialna 1931-1939, Liga Morska 1945-1952 w Chełmie i w powiecie chełmskim, Chełm 2012.
13. **Kozłowski W. A.**, Chełmskie Towarzystwo Cyklistów (1922-1939), Chełm 2013.
14. **Kulczycki Z.**, Zarys historii turystyki w Polsce, Warszawa 1977.
15. **Lipoński W.** Historia Sportu, Warszawa 2012.
16. Lubelskie kulturowo – Lubelskie smakuj życie.
17. Lubelskie naturalnie – Lubelskie smakuj życie.
18. **Łobożewicz T.**, Poradnik, Turystyka mieszkańców wsi, Warszawa 1989.
19. **Mączka A.**, Peregrynacje, wojaże, turystyka, Warszawa 1984.
20. Międzynarodowy rezerwat biosfery „Polesie Zachodnie”, Projekt harmonizacji przyrody i kultury, Lublin-Urszulin 2000.
21. Nadleśnictwo Chełm – Lasy Państwowe, Chełm 2010.
22. Nadleśnictwo Krasnystaw – Lasy Państwowe, Chełm 2008.
23. Parki Krajobrazowe Polesia, 1983-2008 – XXV LAT, Chełm 2008.
24. Parki Krajobrazowe Województwa Lubelskiego Uroki Natury – Lubelskie smakuj życie 2011.
25. Powiat Chełmski, W krainie przyrody, Chełm 2011.
26. Poleski park narodowy, monografia przyrodnicza. Lublin 2002.
27. **Przeclawski K.**, Socjologiczne problemy turystyki, Warszawa 1979.
28. Ptaki wokół nas. Unikalny świat ptaków Polesia. Chełm – Urszulin 2010.
29. Region Lubelski, Największe atrakcje turystyczne – Lubelskie smakuj życie.
30. Rowerem przez Lubelskie, informator turystyczny, Lubelskie smakuj życie.

31. Smak Lubelskiej wsi, informator turystyczny – Lubelskie smakuj życie.
32. Smak rodzinnych wypraw, informator turystyczny – Lubelskie smakuj życie.
33. **Ślabczyński W. i T.**, Słownik podróżników polskich, Warszawa 1992.
34. **Śniadek J.- Zajadacz A.**, Strategia rozwoju turystyki w regionie leszczyńskim, Leszno 2008.
35. Turystyka aktywna i jej rozwój na Roztoczu – regionie pogranicza, Lublin 2006.
36. Turystyka przyrodnicza w regionie Lubelskim – Lubelskie smakuj życie.
37. Turystyka społeczna w regionie łódzkim, Łódź 2010.
38. **Tworek J.**, Kajakiem po Bugu, informator turystyczny – Lubelskie smakuj życie.
39. Zarządzanie populacjami zwierząt dziko żyjących na terenach pogranicza, Chełm 2010.
40. **Zimmer B.**, Miasto Chełm – zarys historyczny, PWN Warszawa – Kraków 1974.

IV – Dokumenty, raporty, akty prawne

1. Plan Rozwoju Turystyki i Współpracy Międzyregionalnej Powiatu Chełmskiego i Miasta Chełma na lata 2010 – 2015.
2. Strategii Rozwoju Miasta Chełm na lata 2009 – 2015.
3. Strategia Rozwoju Powiatu Chełmskiego na lata 2008 – 2015.
4. Sprawozdanie z realizacji „Strategii Rozwoju Miasta Chełm na lata 2009 – 2015 za rok 2011. Chełm 2011.
5. Plan Rozwoju Lokalnego Miasta Chełma na lata 2005 – 2008.
6. Roczniki Statystyczne – dane dotyczące stanu turystyki w Chełmie i powiecie.
7. Zakład Cementowni Chełm, Deklaracja Środowiskowa za 2010 r. Cemex Polska Sp. z o.o.
8. Plan Marketingu Turystyki na lata 2007-2013, Lublin
wrzesień 2007 (aktualizacja maj 2009).
9. Koncepcja programowo-przestrzenna rozwoju turystyki i rekreacji w województwie lubelskim. Cele i główne kierunki rozwoju sektora turystyki i rekreacji. Lublin 2008.
10. Lubelska Regionalna Organizacja Turystyczna. Program rozwoju produktów turystyki aktywnej i kulturowej w województwie lubelskim. Lublin 2009.
11. Perspektywy Rozwoju Sieciowych produktów turystycznych w województwie lubelskim. Warszawa – Lublin październik 2010.
12. Audyt Turystyczny Województwa Lubelskiego. Polska Agencja Rozwoju Turystyki S. A.
– opracowano na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubelskiego.
Warszawa, lipiec 2008.

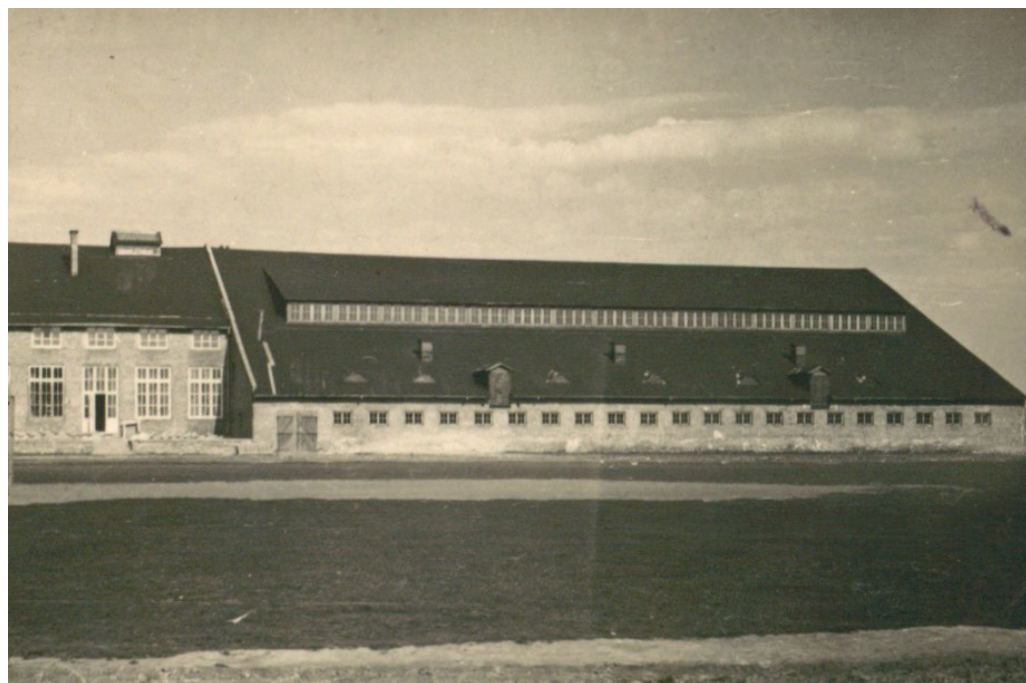
Uwaga : – *do bibliografii patrz też źródła z poszczególnych rozdziałów.*

Aneksy

Zdjęcia



Wiata-salka sportowa istniała na terenie stadionu im. PKWN – stadionu miejskiego w Chełmie. W latach **1966 – 1981** kuźnia talentów sekcji: zapasniczej, podnoszenia ciężarów, kulturystycznej, a do **2005 r.** tenisa stołowego – *kultowy obiekt-zabytek sportowy*.



Ujeżdżalnia dla koni wojskowych do **1939 r.**, naprzeciw głównego dworca PKP w Chełmie. Przed budynkiem na placu było **boisko piłkarskie : 1929-1939 KPW i 1945-1955 Kolejarza Chełm**. **Wojna-okupacja zniszczyła budynek**, resztki rozebrano po wyzwoleniu.



Basen z drzewa-bali obok rzeki Uherki (*i zasilany jej wodą*) w Chełmie wybudowali Austriacy w latach **1916-1917**. W latach **1923-1939** był pod nadzorem wojska **7 pp. Leg.** W czasie okupacji **1939-1944** korzystali z niego Niemcy. Po **1945 r.** zwany jako „stary basen”. Tu w latach **1952 – 1966 zimą**, były rozgrywane m.in. ligowe mecze hokeja na lodzie, imprezy rangi SKS, MKS „Zryw”, karnawały itd. W dobrym stanie przetrwał aż do końca **70-lat**. W **80-latach stary basen** został rozebrany, a m.in. na jego terenie przy ul. Kąpieliskowej w Chełmie wybudowano kompleks sportowy dla zapasników chełmskich.



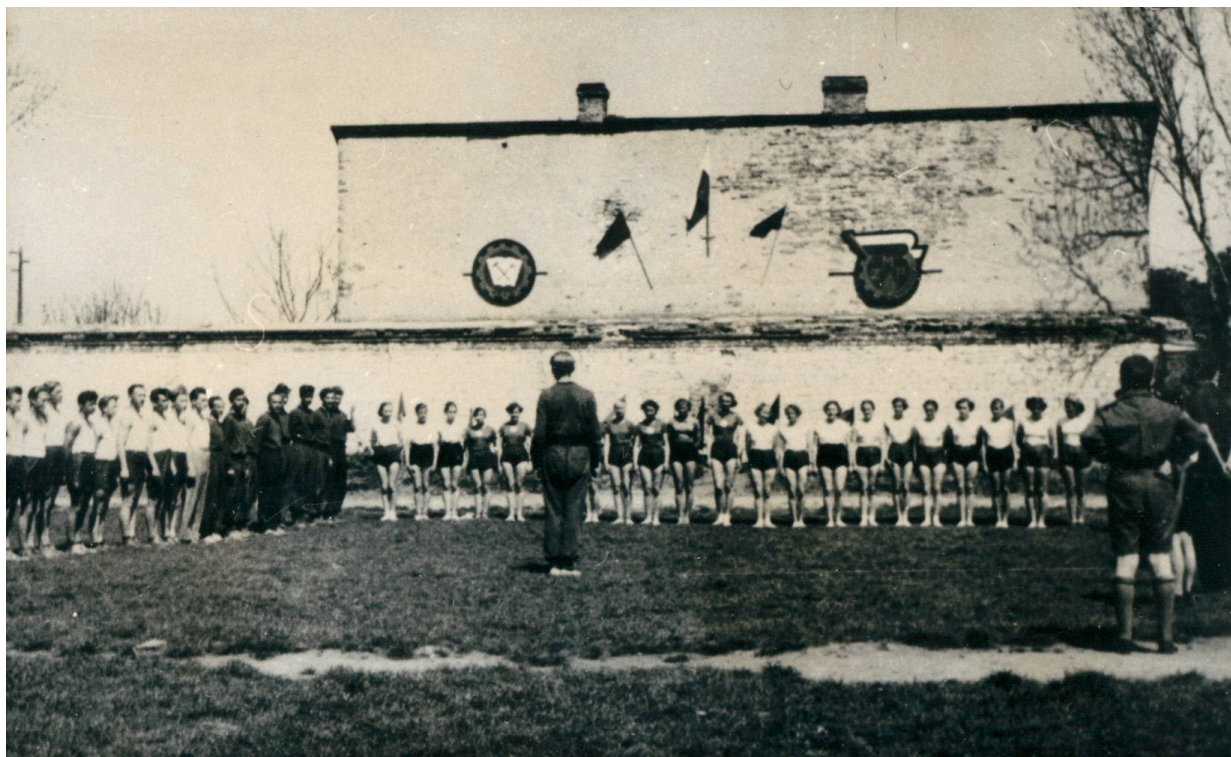
Obozowe życie jednego z wielu szkolnych wakacyjnych obowiązkowych obozów-wędrówek turystycznych, organizowanych przez **K. Janczykowskiego – 1962 r.**



Chel'm 1948 r. Narodowe Biegi Przelajowe i Marsze Jesienne organizowane w Chel'mie i w powiecie *były kuźnią talentów i przyszłych mistrzów. ZS SZ „Zryw”* od 1953 r. akcje te podniosło do rangi święta sportu w Chel'mie i w regionie – była prowadzona też punktacja szkół, zdobywanie stopni i odznak sprawności sportowej POS. Maszeruje drużyna żeńska SKS „Zdrów” dystans 5km. Z początkiem **70-lat** forma ta zanikła.



Chel'm 1950 r. Święto sportu. Start do biegu na 1.000 m. Zawody zorganizowane na terenie Gimnazjum im. Stefana Czarnieckiego w Chel'mie.



Chelm 1954 r. Ceremonia otwarcia lekkoatletycznych rejonowych mistrzostw Zrzeszenia Sportowego „Zryw” – szkolny obiekt sportowy Technikum Mechanicznego.



Chelm 1952 r. Bisko sportowe Liceum Pedagogicznego. Pokazy gimnastyczne w ramach tzw. wielkiej akcji ogólnopolskich masowych pokazów gimnastycznych. Pokazy zorganizowane przez SKS „Zdrow” – ćwiczenia wykonują uczniowie szkoły.



Chel'm 1963 r. Wyjazd grupy szkolnej na obóz do Sosnowicy.



Rok szkolny 1961-1962 – Piaseczno postój-wypoczynek u gospodarza podczas obozu wędrownego, prowadzonego przez K. Jancykowskiego (*siedzi w głębi podwórka*).



Chel'm 60-łata zawody pływackie. Basen pływacki (50-m 8-torów, wieża 5-m), – z kompleksu obiektów sportowych WKS „Gwardii” Chel'm, na terenie wojskowym na zbiegu ulic Lubelskiej i Trubakowskiej w Chel'mie – od 2010 r. obiekty te nie istnieją.



Chel'm 1953 r. Święto 1-maja – szkolne kolumny grup sportowych dziewcząt i chłopców SKS „Zdrów – podczas przemarszu.



Chel'm 1956 r. Po wyzwoleniu aktywna popularyzacja turystyki rowerowej w Chel'mie i w powiecie, była propagowana dopiero od **1953 r.** przez ZS „Zryw” przy Technikum Mechanicznym w Chel'mie – poprzez wycieczki, rajdy krajoznawczo-turystyczne, małe wyścigi kolarskie, w ramach zdobywania oznak sprawnościowych systemu **POS**. Udział w tych imprezach brała młodzież-członkowie ZS „Zryw” i niezrzeszeni. Popularne były w tym czasie rowerowe rajdy i wyścigi pod hasłem „**poznaj piękno swojej ojczyzny**” lub „**szlakami walk zwycięstwa**”, itd.



Chełm 1956 r. ul. Lubelska. Finiszuje zwycięzca jednego z wielu eliminacyjnych wyścigów kolarskich ZS „Zryw” **Julian Więckowski** – junior, reprezentant „Zrywu” i uczeń Technikum Mechanicznego w Chełmie. Brał udział w kolarskich MP ZS „Zryw”, i był w kadrze narodowej ZS „Zryw”. Wyścigi te były dopingowane przez chełmskie społeczeństwo.



W latach **1955 – 1960** kolarstwo i turystykę rowerową propagowała w Chełmie i w powiecie sekcja kolarska KS „Spójnia” Chełm – poprzez organizowanie cyklu tzw. małych wyścigów po regionie. Na zdjęciu w okularach Zygmunt Berezecki, prezes, trener i sponsor klubu, najlepsza drużyna a wśród nich Jan Ostrowski najlepszy kolarz Chełma tego okresu.



Chełm 1950 r. drużyna sekcji bokserskiej KS „Związkowiec” Chełm przed meczem ligowym OZB kl. „B”. Ring rozstawiony na boisku sportowym Państwowego Liceum Pedagogicznego w Chełmie.



Chel'm wiosna 1926 r. szkolny teren Sportowy Państwowego Seminarium Nauczycielskiego Męskiego przy ul. Reformackiej w Chel'mie. Lekcje z gimnastyki prowadzi nauczyciel ćwiczeń cielesnych **Bolesław Zygmunt Kruczek**-(Wirski) (1900-1972).



Chelmsk lato 1946 r. szkolny teren sportowy Państwowego Liceum Pedagogicznego przy ul. Reformackiej w Chelmsku. Pierwsza powojenna grupa sportowa SKS „Zdrów”. W środku w okularach **Józef Maż** (1894-1966) założyciel Koła, w tym czasie Naczelnik Wydziału Wychowania Fizycznego w Lublinie. Pierwszy z lewej strony **Czesław Ściubak** (1927-1975) w tym czasie uczeń-członek i pierwszy powojenny prezes Koła.



Chelmsk lato 1948 r. Defilada sportowa do I Biegu Narodowego – w dali obiekty Gimnazjum „Czarnieckiego” (na chodniku widoczne tzw. służby bezpieczeństwa).





Łódź pn. „Wiśka” – druga po „Chelmiance” kultowa łódź Chełma – regionu chełmskiego w tworzeniu ruchu turystyki wodnej po rzece Bug. Została wybudowana **wiosną 1930 r.** w Dorohusku i już **2 lipca 1930 r.** wyruszyła z przystani-portu w Dorohusku nad Bugiem w swój pierwszy rejs do Gdańska. Na zdjęciu Bolesław Zygmunt Kruczek-(Wirski). Pierwsze zdjęcie „Wiśka” przed startem, dwa następne w trasie. W rejsie tym Chełm – Dorohusk – Gdańsk, udział wzięli Bolesław Kruczek-(Wirski) z uczniem o inicjałach P. G. Wycieczka wystartowała **2 lipca 1930 r. i po 29 dniach rejsu dotarła do Gdyni.** Cała podróż opisana jest w mojej książeczce o dziejach **Polskich Lig Morskich w Chełmie i w powiecie chełmskim w latach 1921 – 1952,** wydanej w Chełmie w 2012 r.